

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09691

MAYN DOR

Hayyim Solomon Kazdan

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ח. ש. קאזדאן

מײן דור

ה. ש. קאדמץ

בנין דוד

נובמבר 1977

CHAIM S. KAZDAN

MY GENERATION

Portrait of an Epoch

(1897 – 1939)

PRINTED IN U. S. A.

by

KNIGHT PRINTING CORPORATION

382 Lafayette Street, New York, N. Y. 10003

מײן דור

איך האָב אים ליב, מײן דור,
מײן דור פון אידעאַלן
און ביז מײן לעצטן יאָר
זײן ליכט וועט אויף מיר פֿאַלן.

איך האָב זיי ליב, די פריינד,
וואָס האָבן הינטער גראַטן
געפינצטערט זייער היינט —
דעם מאַרגן נישט פֿאַרראַטן.

איך הער די שטאַלצע רײד,
כ׳זע פלאַמען אין די אויגן,
און בײ דער טיפער לײד
האַט איר זיך נישט געבויגן!

אימ האָב אים ליב, מײן דור,
וואָס האָט געגלויבט, געליטן,
און ביז מײן לעצטן יאָר
וועל איך זײן גלויבן היטן.

און ביז די לעצטע טעג
מיט אײך זײן, פריינד און ברידער,
און גײן אין אײער וועג
און זינגען אײערע לידער.

צום אַנדענן

משה קליגסבערג (געשטארבן דעם 23סטן יוני 1975 אין ניו-יאָרק) איז געווען דער איניציאַטאָר פון בוך, וואָס געפינט זיך איצט אין די הענט פון די לייענערס. לאַנגע חדשים האָט ער געפאָדערט פון מיר: איר דאַרפט שרייבן אייערע זכרונות. און אין איינעם אַ שבת איז ער געקומען אין מיין וואוינונג באַוואָפנט מיט אַ רעקארדיר-מאַשין און בענדלעך — מיר הייבן אָן! און אַט אַזוי שבת בשבת פלעג ער אַרויפקומען, אַנשטעלן די מאַשין און איך האָב גערעדט אין די טאַשמעס.

דאָס איז געווען די מאַשין פון ייוואָ. עס האָט געמיינט — דער אַריגינאַל וועט געהערן דעם ייוואָ. ווען די אַרבעט איז געוואָרן פאַרענדיקט, האָט מען איבערגעגעבן דעם יונגן ח' גאבי טרונק, ער זאָל „פונאַנדערשיפירן“ די טאַשמעס און זיי אַריבערנעמען אויף דער יידישער שרייבמאַשין...

אַבער דער גורל האָט געוואָלט אַנדערש. דעם 11טן נאָוועמבער 1974 בין איך לעבן שטוב געפאלן, צעבראַכן אַ היפט, געהאַט אַ שווערע אָפּעראַציע. ערשט ווען איך בין געקומען אַ ביסל צו זיך, האָב איך איבערגענומען דעם גאַנצן מאַטעריאַל, גענומען רעדאַגירן, צושרייבן זאַצן און גאַנצע זייטלעך.

אויך דער ח' משה איז סוף 1974 געוואָרן ערנסט קראַנק, געלעגן לאַנגע חדשים אין שפיטאַל, און ער האָט דעם כתב־יד נישט געזען מער...

איך דאַנק דעם בוך-קאָמיטעט, וואָס האָט דערמעגלעכט אָפּצו-דרוקן דעם בוך.

איך דאַנק דעם ייוואָ און דעם קורסקי-אַרכיוו פון „בונד“ פאַר העלפן מיר מיט מאַטעריאַל.

יאַנואַר 1976, ניו-יאָרק

זכרונות

פון מיינע

יינגערע יארן

מיינע צוויי שטעט — כערסאָן און אָדעס

די שטאָט כערסאָן, אין וועלכער איך בין געבוירן (1883) געוואָרן און פאַרבראַכט מיינע יונגע יאָרן, איז געווען אַ שטאָט מיט אַ „יחוס“: זי איז געווען די גובערנאָסקע שטאָט, דאָ האָט זיך געפונען דער גובערנאָטאָר און אַלע געהעריקע גובערניאַלע אינסטיטוציעס. די שטאָט האָט פאַרמאָגט אַן אויסערגעוויינלעך רייכע און וויסנשאַפֿטלעך-קאָמפּלאַגירטע ביבליאָמעק, מיט וועלכער עס האָבן זיך באַנוצט די גימנאַז-זיסטאָן, רעאַליסטאָן, די סטודענטן פון דער מלוכהשער „לאַנד-ווירטשאַפֿטלעכער שול“ און די יידישע בחורים עקסטרענס וואָס האָבן זיך געגרייט צו עקזאַמענס. איך בין געווען איינער פון די לעצטע און די ביבליאָמעק איז געווען מיין אוניווערזי-טעט. איך האָב געשלאָנגען די רוסישע בעלעטריסטיק, די ביאָ-גראַפיעס פון באַרימטע מענטשן, די ביכער וועגן יידישער און אַלגעמיינער געשיכטע.

די שטאָט איז געווען שמיל, ריין, קולטורעל, מיט עלעק-טרישער באַלויכטונג, אַכער קיין באַן נישט געהאַט. דערפאַר זומער-צייט איז די קאָמוניקאַציע דורכן דניעפער און בוג — מיט אָדעס, ניקאַליעוו און צענטליקער אַרומיקע שטעטלעך — געווען זייער לעבעדיק. גרויסע און קליינע שיפן זיינען געלאָפן איבערן דניעפער, האַלץ-טראַטוועס (פלימזן) און באַר-זשעס פון אַלע מינים זיינען געווען צאַלרייך, און ווען דער פאַרט איז אויסגעבעסערט און פאַרטיפּט געוואָרן, זיינען אָפט געקומען גרויסע אויסלענדישע פראַכטישפּן און מ'האַט זיי געלאָדעוועט מיט ווייץ און קאַרן. צוויי גרויסע האַלץ-מילן האָבן זיך געפונען אין יידישע הענט. זיי האָבן אַריינגענומען די פלימזן דאָ און צוגעגרייט פאַרשיידענע מינים ברעטער

און קלעצער. כערסאָנער יידן האָבן געלעבט רואיק און זאָט, געהאָנדלט, געארבעט אין וואַרשטאָט, און די אויסגעארבעטע סחורות אַליין געבראַכט אויפן גרויסן מאַרק און זיי פאַרקויפט צו די אַרומיקע פּויערים. געווען אין שטאָט עטלעכע גרויסע שולן: די פּישערשע, די שניידערשע, שוסטערשע און איבער זיי אַלע דער פּוילישער בית-מדרש, די אַלטע שול און די ניקאַלאַיעווסקע קאַרשול. געווען פאַרשטייט זיך חזנים, מגידים און מלמדים — מיין טאַטע איינער פון זיי. די אינטעליגענץ און די יוגנט האָבן גערעדט רוסיש, דאָס פּאָלק — יידיש און געשמאַקן יידיש.

גאָר אַנדערש איז געווען די שטאַט אַדעס (וואָס האָט אויך געהערט צו דער כערסאָנער גובערניע) און איר יידישע באַפֿעלקערונג. דאָ איז געווען אַן אַוניווערזיטעט און אַנדערע העכערע לערן-אַנשטאַלען. דאָ איז געווען אַ גרויסע רוסישע און יידישע אינטעליגענץ, מיט געזעלשאַפטלעכע אינטערעסן. דאָ זיינען אַרויסגעגאַנגען צוויי גרויסע רוסישע צייטונגען, וואָס האָבן זיך געריכטעט לויט די בעסטע ליבעראַלע צייטונגען פון מאַסקווע, פעטערבורג, קיעוו. אַדעסער גאַסן האָבן געלעבט, מאַסן מענטשן האָבן זיך באַוועגט. פון ים איז גע-גאַנגען פּרישע לופט. צענטליקער גרויסע שיפן זיינען גע-שטאַנען אין האַפן. אַ פּריידיקייט און אַ ליכטיקייט האָבן אַרומגענומען די גאַסן און די מענטשן. דאָ זיינען געווען די חכמי-אַדעס, אַחד העם, ביאַליק און מענדעלע מוכר ספרים. שוין גאָר יונג האָב איך געפרוּאווט מיינע כוחות און געשיקט אין „השלח“ אַ דערציילונג (אויף העברעאיש), וועלכע האָט פאַרשטייט זיך ניט דערלעבט צו זען די ליכטיקע וועלט. אין אַדעס האָט געשפּילט אַ יידישער טעאַטער, און זיינע אָפּע-רעטע-לידלעך האָט מען געזונגען אין יעדער יידישער שטוב.

אַדעס האָט אויף מיר געהאַט אַ גרויסע ווירקונג. פאַר די דאָזיקע אַדעסער איינפלוסן האָב איך געהאַט צו פאַרדאַנ-קען מיין פאַרשטאַרבענער פּרוי, סאַפּיע. סאַפּיעס מוטער איז געווען פון אַדעס, איר גאַנצע גרויסע משפּחה זיינען געווען אמתע טיפּישע אַדעסימן. די פאַרבינדונג מיט אַדעס איז אין

סאפיעס פאמיליע געווען זייער א לעבעדיקע, בפרט ווען סאפיע האָט געענדיקט די כערסאָנער פעלדשער-שול און איז אָנגעקומען אויף די אַקושערן-קורסן אין אַדעס. אויך איך האָב ניט דורכגעלאָזט די געלעגנהייט זומער-צייט זיך אַראָפּצו-כאַפּן אין אַדעס און פאַרברענגען דאָ עטלעכע טעג. אַלץ איז פאַר מיר דאָ געווען שיר נישט פאַנטאַסטיש.

אין 1900 האָב איך זיך געלאָזט קיין ווילנע — צו עקזאָ-מינירן זיך אין באַרימטן לערער-אינסטיטוט. גלייכצייטיק האָט זיך פון אַדעס אַראָפּגעלאָזט קיין ווילנע סאָפיעס פעטער דאַוויד גאַפּנער, אויך מיטן זעלבן צוועק — זיך שטעלן צום עקזאַמען אין לערער-אינסטיטוט. מיר האָבן זיך אין ווילנע באַפריינדעט. מיט אַ האַלב יאָר שפעטער, ווען איך האָב זיך אומגעקערט קיין כערסאָן, האָב איך זיך אַדאָנק דאַווידן באַ-קענט און באַפריינדעט מיט סאָפיען. דאַוויד איז געווען דער יינגסטער ברודער פון סאָפיעס מוטער. מיר אַלע דריי זיינען געווען אין דעם זעלבן עלטער.

**

די ווייטערדיקע קאָפיטלעך זיינען ניט נאָר זכרונות פון פערזענלעכן כאַראַקטער, אין דעם פאַל — פון מיין ווייניקיט. דאָס זענען עפעס מער: זכרונות וועגן אַ גאַנצן דור וואָס נעמט אַרום די תקופה 1897—1939.

מיר, די יוגנט פון דעם דור, האָבן זיך געלאָזט שווימען מיטן מעכטיקן שטראָם פון רעוואָלוציעס און ראַדיקאַליזם. שפעטער זענען צום הויפט שטראָם צוגעקומען נאָך מייכלעך און מייכן, און פון זיי איז געוואָרן איין גרויסע גאַנצקייט: בונד, יידישע אַרבעטער-באַוועגונג; יידישע שפּראַך און לימע-ראַטור, די וועלטלעכע שול אין דער מוטער-שפּראַך.

דאָס לעבן איז געגאַנגען ווייטער, געשעענישן זענען גע-לאָפן, ס'האַבן נישט געפעלט קיין מפלות, אַבער מיר האָבן זיך יעדעס מאָל אויפגעהויבן און געגאַנגען ווייטער...

עפיזאדן פון יינגערע יאָרן

איך געדענק נישט גענוי ווי אלט איך בין געווען בעת דעם עפיזאד, וועגן וועלכן איך גיי איצט דערציילן. אבער, אומגעפער, אזוי פארשטיי איך, האָב איך געמוזט זיין אַ יאָר צען-עלף. דאָס איז אַן עפיזאד, וואָס מ'קען פאַרמולירן אזוי: דאָס איז געווען מיין ערשטער סאָציאלער קאָנפּליקט, מיין ערשטע פּערזענלעכע דערקענונג פון סאָציאלער אומרעכט און היפּוכים.

אין וואָס איז באַשטאַנען די זאַך? געהאַט אַ חבר, אַ ביסעלע עלטער פון מיר. ער האָט אויך געהייסן שלמה, שלמהקע שלום-יידלס דעם שוואַטס. דער שטאַמע זיינער איז געווען אַ שוואַט און ער איז אלע יאָרן געווען צעקריגט מיט דער גאַנצער שטאַט איבער פּראָבלעמען פון שחיטה. די גאַנצער שטאַט האָט מיט אים געהאַט צו טאָן. אַט דער דאָזיקער יינגל שלמה, דאָס איז געווען מיין ערשטער חבר. און מיר האָבן פאַרטראַכט עפעס שאַפן אַן אייגענע „אָרגאַניזאַציע“. נאַטירלעך, דאָס וואָרט אָרגאַניזאַציע האָב איך נאָך נישט געוואוסט, און מסתמא ער אויך נישט. שאַפן אַזאַ מין אייגענע חברה, אזוי האָבן מיר עס אָנגערופן, אַן אייגענע חברה. האָבן מיר אָנגעהויבן קלייבן יינגלעך, פינף, זעקס, זיבן יינגלעך, און דאָס איז געווען די חברה. נו, אַ חברה דאַרף עפעס טאָן! האָבן מיר פאַרטראַכט אַזאַ פּלאַן: נישט ווייט פון אונדז איז געווען אַ קלייניקער בית-מדרש, וואָס מ'האַט אים גע-רופן די העקערשע שולעכל. גאָר אַ קלייניקער, ממש איין צימער אַ גרעסערער און מער נישט. העקערס — דאָס האָט געהייסן די פליישהאַקער, וואָס האָבן געהאַקט און פאַרקויפט די פלייש אַרעמע יידן, פאַרהאַרעוועטע און קיין גרויסע למדנים זיינען זיי נישט געווען. זיינען מיר געקומען צו זיי מיט אַ פּלאַן: איר האָט דאָ עפעס אַ שאַנקל, אַ קליין שאַנקל?

יא. א! אין דעם דאזיקן שענקל וועלן מיר אייך אריינשמעלן
א ביסל ספרים. מיר וועלן ברענגען א ביסל משניות, עין-
יעקב, 'תהילים' און מיר וועלן אנהייבן מיט אייך לערנען
אין די אונטן. זיי האבן אויפגענומען דעם פלאץ זייער פיינ.
זיי האבן געהאט צוטרוי. זיי האבן געוואוסט ווער דער שלמה
איז, און ווער דער אנדערער שלמה איז. האבן זיי אנגענומען
דעם פלאץ און זיי האבן געזאגט, „גוט“. נו, איצט וועלן מיר
אנקלייבן די ספרים, און אז מיר וועלן זיין פארטיק מיט די
ספרים, וועלן מיר דעמאלט קומען און מיר וועלן עפענען די
„אונטערנעמונג“.

בעת מיר האבן אנגעהויבן זוכן חברים פאר דער דאזי-
קער חברה, איז אונדז אנטקעגנגעקומען א בחור, אויכעט
אין די זעלבע יאר, א זונדל פון א רייכן יידן. זייער א רייכער
סוחר. א ליובאוויטשער חסיד. און איר פארשטייט דאך, אז
דער ינגל האט אויסגעזען אנדערש ווי מיר. מיר זיינען גע-
ווען ארעמע קינדער, אפגעריסענע צו ביסעלעך, הונגעריקע
צו ביסעלעך, און ער איז געווען א געפאקטער, א געוונמער
בחור מיט רוימע באקן. און אז מיר האבן אים אנגעהייבן צו
ביסעלעך אגיטירן ער זאל זיך אנשליסן אין אונדזער חברה,
האט ער געענטפערט „ניין“. ס'שטייט אים ניט אן. דער טאטע
זיינער האט אים יעדן טאג געצאלט א רובל פאר אויסלערנען
א זייט פון דעם תניא. און ער איז שמענדיק געווען מיט
געלט, און שמענדיק געהאלטן די הענט אין די קעשענעס,
און צוגעקלאפט, הא! איר זעט? כ'האב! און אזוי צו ביס-
לעכווייז איז געווארן א געוואלדיקע קעגנערשאפט צווישן
אונדז מיט אים, מיטן דאזיקן רייכן זונדל. צו ביסלעך האט
מען זיך אנגעהויבן קריגן. מיר זיינען געגאנגען אין איין זייט
גאס, ער איז געגאנגען אין דער אנדערער זייט. אונדזערע
חבריםלעך האבן אים געפרוואוט באפאלן, און ער האט זיך
גערייצט מיט אונדז ביידעמען, מיט ביידע שלמהס, מיט איין
ווארט: קיצבה! א רוח אין אייער טאטן! קיצבה! דאס
הייסט, דעם שלמהס טאטע און מיין טאטע ביידע לעבן אויף
קיצבה. נאטירלעך, איז דאס געווען נישט ריכטיק. ס'איז געווען
א ליגן, ווייל שלומקעס טאטע איז געווען א שוחט און מיין

טאמע איז געווען א מלמד און א שטיקל מגיד. אבער ער האט זיך גערייצט מיט אונדז, קיצבה! קיצבה! און מיר האבן צוריקגעשריגן עפעס ערגערס וועגן זיין טאטן: פתחיה מיט דער אט!

סוף-כל-סוף איז די מחלוקה געווארן איבערגעריסן, מיר זיינען זיך געווען סעפאראט אלליין, און ער דארטן, דער רוח ווייסט אים וואס ער האט דארטן געטאן. (שפעטער, מיט יארן, איז ער געווארן אן אדוואקאט).

דאס איז געווען זייער אן אינטערעסאנטער עפיזאד. אן עפיזאד פון אונדזער אקטיווקייט, פון אונדזער איניציאטיוו, און אין א געוויסער מאס דרייסקייט.

מיר האבן סוף-כל-סוף פארלוירן דעם אינטערעס צו די דאזיקע אלטע יידן, די העקערס, מיר האבן זיי נישט גע- לערנט, און מיר האבן אויפגעהערט אריינצוקומען אין דעם דאזיקן בית-מדרש. אין גיכן האבן זיך אנגעהויבן אנדערע אינטערעסן.

דער דאזיקער עפיזאד האט אויף מיר געמאכט א גוואל- דיקן איינדרוק. אפילו היינט צו טאג, אז איך דערמאן זיך אן דעם דאזיקן אנגעפרעסענעם יינגל מיט זיין שטימע, מיט זיין געשריי: קיצבה! קיצבה! — פון דער ווייטנס נאטירלעך — פון נאענט האט ער מורא געהאט, מירן אים באפאלן און אנהויבן זיך שלאגן — אפילו היינט רופט עס ביי מיר ארויס א ביטערן טעם.

§ צווייטער עפיזאד. ווידער א מאל, איך בין ניט זיכער ווי אלט איך בין געוועזן. אומגעפער, איך מיין, אז מיט א יאר עלטער ווי יענער עפיזאד. דאס הייסט אומגעפער, אז איך בין אלט געווען א יאר צוועלף. אט דער עפיזאד איז אינטערעסאנט נישט נאר פון שטאנדפונקט פון מיין ביאגרא- פיע, נאר אויכעט געזעלשאפטלעך.

דער עפיזאד האט זיך אפגעשפילט ביי אונדז אין דער היים, ביי אונדז אין שטוב. מיין טאטע, ווי איר האט גע- הערט, איז געווען א מלמד אין, אזוי צו זאגן, א מאדערנער

תלמוד-תורה, געלערנט מיט די יינגלעך חומש, תנ"ך אצו"וו. גלייכצייטיק איז ער געווען באקאנט אין שטאט ווי א מגיד און א דאנק דעם, האט ער געהאט א סך פארבינדונגען אין שטאט. איינער פון די דאזיקע מענטשן, מיט וועלכן ער איז געווען פארבונדן, איז געווען א ייד אונטערן נאמען מארקאוו, אן אקסנהענדלער, אויכעט א רייכער ייד, א סוחר. דער ייד האט געהאט א זון — דאכט זיך א בן-יחיד. א סטודענט אין פעטערבורג, זייער א פעאיקער מאטעמאטיקער. אויף די זומער-דיקע וואקאציעס פלעג ער קומען אהיים אין כערסאן. איין מאל דערווייט איך זיך פון מיין פאטער, אז דא היינט אין אונט וועט ביי אונדז זיין דעם מארקאוו זון, אט א דער סטודענט. ער האט עס מסתמא געזאגט נישט צוליב מיר, נאר צוליב מיין מוטער, אז מ'זאל צוגרייטן עפעס.

אין אונט הייבן אן אין אונדזער וואוינונג, — א פאר קלייניקע צימערלעך, — אריינקומען יידן, באלעבאטיס, שטיקלעך לומדים, פריינד פון מיין פאטער. אריינגעקומען זיך אוועקגעזעצט ארום טיש, און באלד קומט אויך דער סטודענט, מארקאוו. ער פילט זיך דא גאנץ היימיש, זעצט זיך אוועק אויבן אן ביי דעם טיש און ער זאגט צו די יידן (איך ווייס נישט צי ער האט פריער מיין טאטן געזאגט וועגן דעם, וואס ער גייט זאגן, און צי מיין פאטער האט עס, אזוי צו זאגן, אקצעפטירט) אזוי: „איך וויל אייך עפעס איבער-לייענען. דאס איז אן איבערזעצונג פון א דערציילונג פונעם בארימטן גראף לעוו טאלסטאיי. איך האב די איבערזעצונג געמאכט פון רוסיש אויף יידיש, און איך וויל עס פאר אייך איבערלייענען און הערן אייער מיינונג וועגן דער זאך בכלל און וועגן דער יידישער איבערזעצונג בפרט“. דאס איז געווען די בארימטע דערציילונג פון טאלסטאיי, וואס הייסט „סמיערט איוואנא אילימשא“, אויב כ'האב נישט קיין טעות. טאלסטאיי באשרייבט דעם טויט פון א מענטשן, פון א רוסישן נאטור-פאלקסמענטש.

מארקאוו האט געלייענט גאנץ גוט, הויך. יידן האבן געהערט. מיר דאכט זיך, אז די אלע יידן איז עס אין איין

אויער אריין און אינעם אנדערן ארויס, אבער, מ'האט גע-
 שמייכלט און פארשטייט זיך, מ'האט אים געזאגט גוטע
 לויבווערטער. דאס איז אייגנטלעך, דער גאנצער עפיווד. מיט
 א יאָר שפעטער, האָט מיין פאָטער געפּוּעלט ביי דעם סטו-
 דענט, אז ער זאל מיט מיר לערנען, גרייטן צו עקזאמענס אין
 גימנאזיע. און איך האָב זיך, אזוי צו זאָגן, דערנענטערט צו
 דעם דאָזיקן סטודענט. אָבער, נישט איך האָב געוואוסט וועגן
 דעם, אז ס'איז דאָ אַ יידישע ליטעראַטור, און נישט ער האָט
 מיט מיר גערעדט וועגן יידיש, וועגן יידישער ליטעראַטור.
 ער האָט מיט מיר געלערנט הויפטזעכלעך מאַטעמאטיק, דאָס
 איז געווען זיין ספּעציאַליטעט. דער דאָזיקער אינצידענט
 דערמאָנט מיר אַן ענלעכן עפיווד אין שלום-עליכמס
 בוך, „פונעם יאָריד“. שלום-עליכמס דערציילט דאָרט אזוי:
 זיין פאָטער איז געווען אַ געזעלשאַפּטלעכער מענטש.
 און יעדן שבת-צונאַכטס פלעגן קומען יידן. און די מאַמע
 האָט געשטעלט כּיבוד, און שלום-עליכמס מאַמע האָט פאַרגע-
 לייענט עפעס פאַר די יידן. זיי האָבן שוין געוואוסט, אז זיי
 קומען צוליב דעם, און זיי האָבן שטאַרק הנאה געהאַט. שלום-
 עליכמס איז געווען אַ יינגל, מסתמא אױכעט אזוי אַ יאָר 10-11.
 דערציילט ער: דער מאַמע האָט אַרויסגענומען עפעס אַן אַלט
 ביכעלע, אַן טעוועלעך, מיט אַ צעריסן שערכלאַם, און גענו-
 מען לייענען. וואָס פאַר אַ מעשה דאָס איז געווען, ווייס נישט
 שלום-עליכמס. ער האָט דערנאָך געפרוואוּט עס דערגיין, ס'האָט
 זיך אים נישט איינגעגעבן, די יידן האָבן גוואַלדיק הנאה
 געהאַט. די יידן האָבן כּסדר געשאַסן מיט געלעכטער. (מעג-
 לעך דאָס איז געווען לינעצקיס אַ מעשה). און יעדער מאַל
 האָבן די יידן געגעבן אַ שאַס אַרויס: אוי, אַ רוח אין זיין
 טאַטן אַריין! אוי אַ רוח אין זיין טאַטן אַריין! איי איי איי!
 ווען שלום-עליכמס האָט געשריבן דעם בוך „פונעם יאָריד“,
 איז דאָס שוין געווען די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן. דערציילט
 שלום-עליכמס: אַט דער דאָזיקער אַוונט, און אַט דער דאָזיקער
 געלעכטער פון די יידן, און דאָס גוטמוטיקע שעלטן דעם
 מחבר אין טאַטן אַריין, האָט אויף מיר געמאַכט אזאַ קאַלאַ-
 סאַלן איינדרוק, אז איך האָב ביי זיך באַשלאָסן: אוי, ווען

איך וואלט אויך געקענט ווערן אט אזא שרייבער, און די יידן זאלן אזוי הנאה האבן, זאלן מיר אויך שעלמן אין מאמען אריין, א! ווי גליקלעך איך וואלט געווען. דאס האט שלום-עליכם געמאכט, ווען ער איז געווען א קליין יינגל.

אומקערנדיק זיך צו מיין עפיזאד, ווערט מיר קלאר: עפעס איז מיר אריין אין קאפ אין יענעם אונט: א יידישע שפראך? און א גוטע, א ליטערארישע שפראך? כ'האב ניט געוואוסט דאס ווארט „ליטעראריש“, און ער דער סטודענט פון פעטערבורג, ער פארנעמט זיך מיט דעם, האט עס אין זינען?

איך וויל פארענדיקן דעם עפיזאד נאך מיט א פאר ווער-טער וועגן דעם סטודענט מארקאוו. מארקאוו האט שפעטער געענדיקט דעם אוניווערסיטעט, און ער איז געווען זייער א גוטער מאטעמאטיקער. מיט יארן שפעטער, אין ניו יארק, האט ד"ר מאקס וויינרייך מיר דערציילט: ער איז אין פעטערבורג געווען באפריינדעט מיטן סטודענט מארקאוו, אבראם מאיסעוויטש מארקאוו. און ווען שפעטער האט די חברה מפיצי-השכלה געשאפן אזא מין דריי-פיר-יארן סעמי-נאר („גראדנער קורסן“) אויף צו גרייטן יידישע לערער — איז מארקאוו דא געווען א לערער פון מאטעמאטיק. ער האט אויך ארויסגעגעבן א פאר ביכלעך אריפמעטיק פאר דער שול, פאר קינדער, אויף יידיש. ער איז געווען א געטרייער אנהענגער פון יידיש.

אויך דער עפיזאד האט געמאכט אויף מיר אן אומגע-הויערן איינדרוק, נאר נישט מער ווי אן איינדרוק, אבער דאס האט מיך געשמויסן און איך האב אנגעהויבן זוכן און זיך אינטערעסירן מיט יידיש. איך האב געפונען ביי מיין פאטער אין זיין ביבליאטעק, א פאר יידישע ביכלעך. ווער און וואס דאס איז געווען, געדענק איך נישט. דאס איז געווען, אזוי צו זאגן, מיין ערשטער טראט צו יידיש.

נאך אן עפיזאד. אויך אומגעפער פון די זעלבע יארן, אומגעפער עלף, צוועלף. און דעם עפיזאד וועלן מיר אנרופן

מיטן נאמען „השחר“, אויף העברעאיש — „דער מאַרגן-שמערן“. איך האָב געמאַכט אַ פּראָוו אָפּצוגעבן אַן עקזאַמען און אַרײַנגיין אין אַ גימנאַזיע. געקומען אָפּגעבן די עקזאַמענעס, האָב איך זיך דאָ געטראָפּן נאָך מיט אַ צוויי יינגלעך אין דעם זעלבן עלטער. זיי זענען געקומען אויכעט אויף אָפּצוגעבן די עקזאַמענעס. איינער פון זיי איז געווען אַ זון פון אַ שוחט אין אַ שמעטל, וואָס ליגט אויף יענער זייט דניעפּער, אַנטקעגן-איבער כערסאָן. דאָרטן איז געווען אַ קליינער יידישער יישוב. דער דאָזיקער שוחט איז געווען שוין אַ ביסל ליבעראַל גע-שטימט, אזוי, אז ער האָט געשיקט דעם יינגל פּראָוו זיך האַלטן עקזאַמען און אַנקומען אין דער גימנאַזיע. און בפּירוש אויסגערעדט, איידער וואָס ווען, אז שבת וועט ער נישט שרייבן. איך בין דורכגעפאלן אויף דעם עקזאַמען. און דער בחור, דעם שוחטס, האָט יאָ אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען. און אזוי אַרום האָב איך באַקומען, הייסט עס, אַ נייע באַ-קאַנטשאַפּט, אַ נייעם חבר. האָט זיך אַרויסגעוויזן אז דער דאָזיקער בחור, ווייזט אויס מיט דער הילף פונעם פּאַטער, דעם שוחט, איז אַ „רעדאַקטאָר“ פון אַ העברעאישער שריפּט, וואָס גייט אַרויס יעדע פּאַר וואָכן אונטערן נאָמען „השחר“. ביי אַ געלעגנהייט האָט ער מיר געגעבן אַ פּאַר נומערן איבערצולייענען. צי מיט זיין איניציאַטיוו, צי מיט מיינער, בין איך געוואָרן אַ מיטאַרבעטער פונעם דאָזיקן העברעאישן „השחר“. און דאָ איז געשען אַ גוואַלדיק-אינטערעסאַנטער עפיזאָד, וואָס האָט אויכעט נישט נאָר אַ ביאָגראַפישן נאָר אויך אַ קולטור-געזעלשאַפּטלעכן אינטערעס.

מיין פּאַטער איז נישט געווען קיין פּאַנאַטיקער. אָבער ער איז געווען אַ חסיד, און ער האָט זייער שמאַרק געהאַלטן פונעם ראַכמיסטריווקער רבין. פון צייט צו צייט פלעגט קומען אַ גבאי פון ראַכמיסטריווקע און ער פלעג, מיט דער הילף פון מיין פּאַטער, אויפּזאַמלען די געלט, וואָס יעדערער האָט מנדר געווען פאַרן רבין. דער דאָזיקער משולח האָט פאַר-ברענגט ביי אונדז אין שטוב לאַנגע שעהען. ער האָט ליב געהאַט צו עסן, צו טרינקען, און האָט נישט געמאַכט קיין

סימפאטישן איינדרוק. דאס האט זיך אזוי איבערגעחזרט א פאר יאר פון מיינע יונגע קינדעריארן.

און אט איז געשען אזוי, אז דער ראכמיסטריווקער רבי (ס'איז געווען א גאנצע גזע ראכמיסטריווקער) איז אליין גע- קומען קיין כערסאן. מ'האט אויפגעשמעלט א וואוינונג, און דארטן האט דער רבי אויפגענומען די באזוכערס, חסידים. מ'איז געקומען מיט קוויטלעך, מיט בקשות צום רבין, א פאר רובל אים דערלאנגען, אזוי ווי ס'האט זיך געפירט. דער ראכ- מיסטריווקער רבי האט קיין דרשות ניט געהאלטן, אין דער עפנטלעכקייט איז ער ניט אויפגעטראטן. און ווי יונג איך בין נישט געווען, האב איך פארשטאנען אז ס'איז עפעס נישט אין ארדנונג, עפעס נישט געזעלשאפטלעך. האב איך גענומען, און האב אנגעשריבן אן ארטיקל פאר דעם „השחר“, און זייל דעם רבין אויף וואס די וועלט שטייט, און ווייז אויף די צביעות און די פאלשקייט און די רעאקציאנערישקייט אאז"וו אאז"וו. און לאך אויס דעם גבאי, און לאך אויס — נישט אַנרופנדיק ביים נאמען, — מיין טאטן, וואס העלפט צו פארווירקלעכן אט די דאזיקע זאך. אפגעדרוקט עס אין „השחר“, איז כאלד געווארן א טומל אין שטאט. אונטערגעשריבן האב איך זיך „רואה ואינו נראה“, דער וואס זעט אליין און אים קען מען נישט זען. אונטער דעם פסעוודאָנים האב איך פארעפנטלעכט מיין ערשט ווערק. אין שטאט איז געווארן א הוהא. איך ווייס נישט פון גארנישט. עס גייט אוועק א פאר וואַכן, און עס גייט ארויס א פרישער נומער „השחר“. און אין דעם פרישן נומער גייט אן ארטיקל מיט א גוואלדיקער שארפער פאלעמיק קעגן מיר, מיט שארפע זידלווערטער: ווי האט עס געוואגט די רעדאקציע צו דרוקן אזא מין א זאך? און ווי האט געוואגט דער שוחט, דער פאָטער פון דעם רעדאקטאר, ווי האט ער עס דורכגעלאָזט, נישט אכטונג געגעבן, אז ס'זאל זיך נישט באווייזן אט אזא מין א שרעקלעכער ארטיקל? דער דאזיקער ארטיקל האט געהאט דעם טיטל אויכעט „רואה ואינו נראה“, אבער מיט אן עין, נישט מיט קיין אַלף. דאס הייסט, דער וואס איז א פאסטער, און אליין איז ער נישט דערצויגן, נישט געפאשעט זיינע שאַף ווי געהעריק.

מיין פאטער האט זיך די גאנצע צייט געהאלטן אזוי, אז
 ס'איז מיר אפילו נישט איינגעפאלן, אז ער וועט זיך אריינמישן
 אין דער זאך, און אז ער וועט אנשרייבן אזא מין קעגן-
 ארטיקל. און איך פון מיין זייט האב זיך אויך געמאכט נישט
 וויסנדיק. כ'האב גארנישט געפרעגט דעם פאטער, כ'האב גאר-
 נישט געזאגט. אבער כ'האב גלייך פארשטאנען, אז דאס איז
 די ארבעט פון מיין טאטן. איצט איז געווארן אין שמעטל נאך
 א גרעסערער טומל ווי פריער. די פאר מענטשן, די ארטיקע
 העכרעאויסן, משכילים, וואס מיט עטלעכע פון זיי פלעג איך
 זיך טרעפן — זיי האבן געקענט מיך, געוואוסט פון ווער און
 וועמען. אז זיי האבן דערזען דעם אפגעדרוקטן ענטפער, האט
 זיך צעפלאקערט אין זיי א גוואלדיקער כעס און זיי האבן
 זיך געריסן — זיי גייען ענטפערן צוריק דעם דאזיקן פאלע-
 מיסט, ענטפערן מיט א שארפן ארויסרוף. אבער צו דעם איז
 נישט געקומען. דאס איז געווען דער לעצטער נומער פון
 „השחר“. ווייזט אויס, אז דער פאטער פון דעם יינגל (ס'איז
 געווען אייגנטלעך צוויי יינגלעך, צוויי ברידערלעך), דער
 שוחט האט זיך אריינגעמישט און ער האט נישט געוואלט, אז
 ס'זאל אויף אים פאלן די גאנצע שולד, מיט די אלע מענות.
 און ער האט געפועלט, אז מער גיט מען נישט ארויס, און מער
 האב איך נישט געהאט קיין פלאץ וואו צו שרייבן.

איך בין געווארן גוואלדיק פאפולער אין „שמאט“. אלע
 האבן געוואוסט, ווער ס'האט דאס געשריבן, ווער ס'האט
 געענטפערט. און אלס אנערקענונג האבן א פאר פון די דאזיקע
 משכילים מיך רעקאמענדירט אין א שטוב, וואס איז געווען
 א רייכע משפחה פון פרינציפיעלע אנהענגער פון ציוניזם,
 חיבת-ציון. אין כערסאן זענען געווען א סך אזעלכע. איינער
 פון זיי איז געווען דער פאטער פון משערמאק, פון דעם שפע-
 טערדיקן מיניסטער פון אויסלאנד אין ישראל. אט א די אינ-
 טעליגענטן האבן עס מיך רעקאמענדירט אהער אין דער שטוב,
 און דאס איז געווען פאר מיר א גוואלדיקע געשעעניש. איינע
 פון די יינגסטע מעכטער אין דער משפחה איז געווען א סמו-
 דענטיג, און זי האט זיך גענומען מיט מיר לערנען פראנצוי-

זיש. א לענגערע צייט האט זי מיט מיר געלערנט פראנצויזיש.
זי האט עס געטאן צוליב מצווה, אבער איך פון מיין זייט בין
געווען באגייסטערט פון דעם מיידל און איך האב א לאנגע
צייט ארומגעטראגן אין הארצן איר אנדענק.

אין ווילנע — און צוריק אין כערסאָן

איך בין שוין משמעות אלט געווען פופצן יאר, און
טאקע די זעלבע משכילים, וועגן וועלכע כ'האב פריער דער-
ציילט, זיי האבן אנגעהויבן מיר איינצורעדן כ'זאל פארן קיין
ווילנע זיך עקזאמינירן אין דעם ווילנער יידישן לערער-אינ-
סטיטוט. צווישן די דאזיקע משכילים איז געווען איינער א
גאסט, אליין א לערער, און ער האט צוויי צו זאגן מיך פאר-
הערט, און ער האט געפסקנט, אז איך קען, — איך קען פארן,
איך קען אויסהאלטן און איך קען אנגענומען ווערן אינעם
ווילנער אינסטיטוט. און דאס איז געווארן אן אנהייב פון א
נייער תקופה אין מיין לעבן.

ס'ערשמע מאל אויף מיין לעבן ארויסגעפארן, א ווייטע
נסיעה מיט דער באן. אין כערסאָן איז נאך דאמאלט קיין באן
ניט געווען, האט מען געדארפט פארן מיט דער שיף קיין
ניקאלאיעווא און דארטן נעמען די באן קיין ווילנע. געקומען קיין
ווילנע בין איך מיט צוויי בריוו, פון צוויי ווידער א מאל
ארטיקע משכילים, בריוו, וועלכע האבן מיך רעקאמענדירט ער-
שטנס, צום דירעקטאר, אדער ריכטיקער צום וויצע-דירעקטאר
פונעם אינסטיטוט — דאס איז דער בארימטער יידישער גע-
לערנטער יהושע שטיינבערג, מחבר פון א סך גראמאטיקאלי-
שע און אנדערע העברעאישע ווערק. א בריוו צו אים, א בריוו
נאך צו עמעצן.

צום באשטימטן טאג, בין איך געקומען אויפן הויף פון
אינסטיטוט. ס'האבן זיך געקליבן די אלע חברה וועלכע גייען
צום עקזאמען. און א ווארט פאר א ווארט, האב איך זיך

דארטן מקרב געווען מיט א יינגל פון מיינע יאָרן וואָס ער איז געקומען פון אַדעס, די הויפטשטאָט פון „מיינ“ גובערניע, פון כערסאָנער גובערניע. ער האָט געלערנט אין אַדעס אין אַ קאָזיאַניע יעוורעיקסאָיע אוטשילישמשע. אויך ער האָט גע- האָט אַ רעקאָמענדאַציע — פון דעם דירעקטאָר אַדער פון איינעם פון די לערער. און וועגן דער רעקאָמענדאַציע וועל איך שפעטער דערציילן. אזוי האָבן מיר זיך באַקענט, און מיר האָבן זיך אַכיסעלע דערנעמערט. און ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן אז ער האָט אַ שוועסטער (ער אליין איז דער מוזיק פון דער משפּחה) וואָס האָט התונה געהאַט מיט אַ כערסאָנער און וואוינט אין כערסאָן. זי איז שוין אַן עלטערע פרוי און האָט שוין אליין צוויי יינגערע מיידלעך. דער אַדעסער חבר האָט זיך אָנגעהויבן אינטערעסירן מיט מיר. ער פלעגט באַקומען בריוו פון כערסאָן, פון דער שוועסטער, און פון איר טאַכטער אַ שילערין אין אַן עלטערן קלאַס גימנאַזיע, און זי האָט אָנגע- הויבן שרייבן די בריוו און איבערשיקן גרוסן צו מיר, אומ- באַקאַנטערהייט, אויפן גרונט פון זיינע בריוו. אזוי אַרום האָט זיך פאַרקנופּט אַ פריינדשאַפט צווישן מיר מיט דעם יינגל (ער האָט געהייסן דאָויד) און צווישן מיר און דעם מיידל, וואָס איז געווען זיינע אַ פלימעניצע, כאַטש כמעט אין די זעלבע יאָרן.

נישט איך און נישט דאָויד, מיר האָבן ביידע נישט אויס- געהאַלטן דעם עקזאַמען און נישט אָנגענומען געוואָרן אינעם אינסטיטוט. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז דער אינסטיטוט קען אויפנעמען יעדן יאָר 15, 16, 17 תלמידים, נישט מערער, און געשטעלט צום עקזאַמען האָבן זיך 70. און ס'איז געווען אַ זעלבסטפאַרשמענדלעכע זאַך, אז דעם פאַרהאַנט ביים אָנקו- מען האָבן געהאַט די ווילנער יינגלעך. אזוי אַרום זיינען מיר ביידע געבליבן אין ווילנע ביי גאַרנישט. מיר האָבן גענומען עפעס אַ צימערל צוזאַמען, מיר האָבן געהונגערט צוזאַמען, אַ ביסל פלעגט מען מיר צושיקן פון דער היים. אונדזער הויפט- פראַבלעם איז איצטער געווען — הונגער. אַ דאַנק דעם בריוו וואָס איך האָב געהאַט, האָבן מיר באַקומען אומזיסטע בילעטן

אין דער קיד. ס'איז געווען אזא מין ביליקע קיד, און מיר האבן דארטן אנגעהויבן עסן יעדן מאג. מ'האט זיך צו ביסלעך אין שמאט באקאנט מיט איינעם, מיט א צווייטן.

דער חבר מיינער דאוויד — ווי איך האב געזאגט, האט אויך געהאט א רעקאמענדאציע-בריוו. צו וועמען? צו דעם רעדאקטאר פון דער רוסישער צייטונג, „סעווערע-זאפאדנאיע סלאווא“, וואס איז ארויסגעגאנגען אין ווילנע. דער רעדאקטאר, האט זיך ארויסגעוויזן, איז דער בארימטער ס.ר. — סאציאליסט-דעוואלוציאנער — מינאר, א זון פון דעם באקאנטן מאסקווער ראבינער. ער איז געווען אין ווילנע אזוי ווי א פאר-שיקטער, ווייזט אויס נאך א פראצעס. אזוי ווי ער האט געהאט א גוטן בריוו וועגן דאווידן, האט ער אים צוגעשארט ארבעט — מאכן קארעקטורן, שרייבן אדרעסן. איך בין אויך צוגעשטאנען, כ'האב אויך געשריבן אדרעסן. דאס איז געווען די גרויסע פרנסה, וואס מיר האבן געצויגן פון דעם.

און דא איז געשען אזא מין זאך:

איינע פון די סיבות, פארוואס מיר האבן ביידע נישט אויסגעהאלטן דעם עקזאמען, איז געווען: דער עקזאמען פון מאטעמאטיק, אדער ריכטיקער פון אריממעטיק. דעם טעקסט פון דער „אויפגאבע“ האט אויסגעארבעט דער לערער, דער מאטעמאטיקער. דער דירעקטאר איז געווען א קריסט. א חוץ שטיינבערגן, זיינען אלע לערער געווען קריסטן. ווייזט אויס, דער לערער איז געווען נישט אזא וואזשנער מאן. הקיצור, ער האט צוזאמענגעשמעלט א „זאדאטשע“, א אויפגאבע פון מאטעמאטיק, וואס איז געווען גרויס א צוויי-דריי זייטלעך גע-שריבענע. און ווייזט אויס, די ווילנער ליטוואקעס האבן שוין געוואוסט די אלע שטיק מיט די אלע קונצן. זיי האבן זיך צוגעגרייט. מיר ביידע נאיווע, געקומענע פון בערסאן און פון אדעס, מיר האבן גארנישט געוואוסט וועגן דעם און פאר אונדז איז געווען די דאזיקע קאמפליצירטע זאדאטשע, אזא מין רעמעניש, אן אויפגאבע נישט פאר אונדזערע כוחות. און דאס איז געווען איינע פון די סיבות פארוואס מיר זיינען באלד באזייטיקט געווארן פון די איבריגע עקזאמענס. אז דער רע-

דאקטאָר פון „סעווערע-זאפאדנאָיע סלאָוואַ“, מינאַר, האָט דערהערט פון דאָווידן די גאַנצע געשיכטע מיטן עקזאַמען, איז ער געוואָרן אויפגערעגט, און ער האָט אָנגעשריבן און אָפגע- דרוקט אין דער צייטונג זיינער, אַ גרויסן אַרטיקל אד"מ ווי אזוי מען פייניקט יידישע יינגלעך. אָנשטאַט זיי צו דערנענ- מערן, אָנשטאַט זיי אַריינצופירן אין טעמפל פון בילדונג, אָנ- שטאַט דעם פייניקט מען זיי און מ'וואַרפט זיי אַרויס, און מ'טרייבט זיי אַוועק. און ער האָט דעם פולן טעקסט פון דער דאָזיקער מאַטעמאַטישער אויפגאַבע אָפגעדרוקט אין זיין אַר- טיקל אין דער צייטונג. און אין דער צייטונג האָט עס פאַרנר- מען אַ גרויסן קאַלום, אפּשר נאָך מערער, אזוי גרויס איז דאָס געווען. און ווידער אַ מאַל, זיינען מיר געוואָרן העלדן. קרבנות פון ביוראָקראַטיע, קרבנות פונעם רעזשים.

צו ביסלעך, צו ביסלעך, האָט דאָוויד געקריגן באַקאַנט- שאַפט, אויך איך האָב געקראָגן עפעס באַקאַנטשאַפט מיט יונגע חברה. איינער פון די, מיט וועלכע איך האָב זיך דער- נענטערט, איז געווען דער חבר מאַרק כינאַי, וועלכער איז יאָרן לאַנג שפּעטער געווען דאָ אין ניו יאָרק אַ נאָענטער מיטאַרבּעמער און אַ שרייבער אין „פאַרווערטס“. ער איז גע- שטאַרבן מיט עטלעכע יאָר צוריק דאָ אין ניו יאָרק. אַט דער כינאַי, איז געווען שוין אַ ביסעלע אַריינגעטאַן אין „פאַרטיי“. עס איז געווען אַ יאָר צוויי נאָך דער גרינדונג פון „בונד“. איך האָב אויף מיין לעבן ניט געהערט דאָס וואָרט „בונד“, און אַפילו ניט „סאַציאַליזם“. כינאַי איז שוין געווען אַן אויפ- געקלערטער, און ער האָט מיר אָנגעהויבן צושאַרן עפעס צום לייענען. אַט האָט ער מיר געבראַכט אַזאַ פּראַקלאַמאַציע, אַזאַ בלעטל, אויף רוסיש. און איין מאַל האָט ער מיר געבראַכט אַ נומער „אַרבּעטער-שטימע“. דאָס איז נאָך געווען פון די ערשטע נומערן, וואָס איז נאָך נישט אַרויסגעגאַנגען אונטער דער השגחה פון דעם צענטראַל-קאָמיטעט פון „בונד“. אויף שלעכטן פאַפיר, שלעכט אָפגעדרוקט, אַבער איך האָב געקענט דאָס לייענען, און איך האָב זיך צוגעכאַפט צו דעם, און דאָס האָט פאַר מיר געעפנט אַ נייע וועלט. פאַלימיק, קאַמף מיט דער זעלבסטהערשונג, מיטן צאַריזם, אַן אומלעגאַלע צייטונג.

און מ'האט שוין גערעדט וועגן דעם „בונד“ ווי אן ארגאניזאציע. אין ווילנע זיינען נאך געווען פון פריערדיקע יארן „קרייז-לעך“. אזוי ארום, האט דאס דאזיקע פארברענגען מיינע, אדער אונדזערע ביידנס אין ווילנע, פאר ביידע געשפילט זייער א גרויסע ראל: א דערנעמערונג צו א נייער וועלט, צו א נייער אידעאלאגיע. דאוויד איז שפעטער אוועק צו די רוסישע סאציאל-דעמאקראטן, צו „איסקרא“. ווען איך בין געקומען צוריק דערנאך אין כערסאן, האב איך שוין אויכעט זיך דער-נענטערט צו דער „באוועגונג“. וועגן דעם וועל איך דערציילן שפעטער.

די לעצטע יאר-אנדערטהאלבן איידער איך בין אוועקגעפארן פון כערסאן קיין ווילנע, האב איך זיך באפריינד-דעט מיט א יונגן בחור, א טאלענטירטן פאעט. זיין נאמען איז געווען זוואַנקין. דעם ערשטן נאמען געדענק איך נישט צום באדויערן. ער האט געשריבן לידער אויף רוסיש און אויף העברעאיש. ער איז געווען א ביסעלע עלטער פון מיר, און ער איז געווען א שטיק אויטאריטעט פאר מיר. אונדזער פריינד-שאפט איז אויך ווייטער אָנגעגאַנגען. ווען איך בין אוועקגע-פארן, האט מען געשריבן בריוו איינער צום צווייטן. און דא איז מיר איינגעפאלן א געדאנק: אז מיר זענען דא אזוי נאענט צו דער רוסישער צייטונג און זוואַנקין שרייבט גוטע לידער אויף רוסיש, האב איך אים אָנגעשריבן א בריוו — שיק מיר צו עטלעכע פון דייע לידער און מיר וועלן זיי אפדרוקן אין „סעווערע-זאפאדנאיע סלאווא“, און מ'וועט דיר זיכער באצאלן האַנאַראַר. און אזוי האט ער געטאן. ער האט צוגעשיקט עטלעכע לידער, און איך און דאוויד האבן אריינגעגעבן די לידער צום רעדאקטאָר און ס'איז געווען אַפּגעדרוקט. מיר האבן באַקומען האַנאַראַר פאַר די פאַר לידער, מסתמא א פאַר איינצלע רובל. דער נסיון מיינער איז געווען זייער א גרוי-סער: וואס טו איך מיט די געלט? אפשיקן די געלט זוואַנ-קינען? אדער מאכן זיך נישט וויסנדיק און אראַפּשלינגען די

„גניבה“? און אזוי האב איך טאקע געמאָן. ריכטיקער, מיר ביידע האָבן עס אזוי באַשלאָסן. פאַר די פאַר רובל האָבן מיר געקענט אַ פאַר וואָסן לעבן און אויף מיין געוויסן איז געבליבן לעולם-ועד אַט די דאָזיקע גרויסע עכירה פון באַגנכהנען און אייגענעם חבר און אַ נאַענטן חבר.

מיט יאָרן, יאָרן שפעטער בין איך געקומען קיין אַמע-ריקע (1934). איך האָב געוואוסט אז וואָסן איז אַריבערגע-פארן קיין אַמעריקע. האָב איך אַנגעהויבן דאָ זיך פונאַנדער-פרעגן און דערוויסן זיך, אפשר ווייסט עמעצער וועגן דעם דאָזיקן וואָסן, און וואו איז ער און וואָס איז ער. אַרויסגע-וויזן האָט זיך, אז ער איז געווען שיינע עטלעכע יאָר דאָ אין אַמעריקע, און ער האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאַלג, געוואָרן אַ שטיק געלערנטער אין שפראַך-און פּעלקער-פּסיכאָלאָגיע, און ער האָט געדורקט געוויסע זאַכן אויף ענגליש. ער האָט דאָ געהאַט אַ שוועסטער לאה, אַדער דאַכט זיך נאָך בעסער, די גאַנצע משפּחה איז שוין דאָ געווען אין אַמעריקע, און איך האָב זיך שפעטער געמראָפּן מיט דער דאָזיקער שווע-סטער, וואָס איז געווען די פרוי פון באַקאַנטן פּועלי-ציוניסט מאיר בראַון. פונעם שוואַגער האָב איך זיך דערוואוסט, אז וואָסן איז מיט עטלעכע יאָר צוריק געשטאַרבן אין אַמערי-קע. כ'האַב געפרוואוּט זוכן אין פאַרשידענע ווערטערביכער, ענציקלאָפּעדיעס—כ'האַב אין ערגעץ נישט געפונען זיין נאַמען. אָבער ביי מיר אין זיכרון איז געבליבן אַ גוטער איינדרוק פון וואָסן. ער האָט געהאַט אויף מיר אַ גוטע ווירקונג. אַ דאַנק אים האָב איך מערער און מערער אַנגעהויבן רעדן, ליענען און שרייבן העברעאיש און אַפילו האַלטן „רעפּעראַטן“ אויף העברעאיש. דאָס האָב איך אַלץ געהאַט צו פאַרדאַנקען אים. ער איז בכלל געווען אַ העכערער טיפּ יוגנטלעכער, אַ מער אינטעליגענטער און באַהאוונטער אין ליטעראַטור און „פּילאָזאָפּיע“. און איך בין זייער צופרידן, וואָס איך האָב דאָ די געלעגנהייט צו דערמאַנען זיין נאַמען.

ווען איך בין געקומען צוריק פון ווילנע קיין כערסאָן האָב איך זיך פערזענלעך באַקענט, און שפעטער באַפריינדעט מיט דאָוידס פלימעניצע. זי האָט געהייסן סאַפירע און די פאַמיליע זייערע איז געווען שאַפיראַ. עס האָט זיך געשאַפן אַ פריינדשאַפט אזא צווישן אונדו פיר : דאָויד און זיין אַדעסער שוועסטער סימע, איך און די יונגע מיידל סאַפירע (סאַפיע). אַ פריינדשאַפט — אויך אויף שפעטערדיקע יאָרן, און עס פאַסט זיך דאָ דערציילן וועגן דעם, הגם עס באַלאַנגט שוין צו אַן אַנדער עפאַכע.

דער ערשטער פון די פיר חברים האָט זיך געפּעלט דאָויד : געשאַטראָבן אין די 1920ער יאָרן אַלס אַ סאָוועטישער קאָמיסאַר אין אַ ראַנד-רעפּובליק. ער איז געווען שווער קראַנק. געהאַפט אַז דער קלימאַט וועט אים דאַרט דינען. דאָס לעצטע מאָל האָב איך גערעדט מיט דאָוידן אין קיעוו, אין 1919 — ער איז געווען דער אַמבאַסאַדאָר פון מאַסקווע פאַר דער „באַ-פרייטער“ אוקראַינע. אויך סימע איז דעמאַלט געווען אין קיעוו, אַלס בילדונגס-קאָמיסאַר. סאַפיע מיט אונדזער קינד זענען שוין אויך געווען אין קיעוו, מיר האָבן זיך געטראָפן מיט סימען און מיט איר דעמאַלטיקן מאַן, קווירינג (באַרימ-טער באַלשעוויק). מיר האָבן אַפילו געהאַט די זכיה צו פאַרן מיטן מלוכהשן אויטאָמאָביל און קווירינג אַלס שאַפּער. די לאַגע פון דער דער באַלשעוויסטישער מאַכט איז דעמאַלט נישט געווען קיין זיכערע, אַ פאַר מאָל האָבן זיי פאַרנומען קיעוו און זיך געמוזט צוריקציען.

אין איינעם אזא מאַמענט, ווען די סאָוועטישע רעגירונג האָט זיך געהאַלטן אין פאַקן און עוואַקואירן די שטאַט, בין איך געקומען צו סימען, אין איר אַפּיס, מיט אַ בקשה : איר פאַרלאַזט די שטאַט, אונדזער קולטורליגע בלייבט אָן אַ גראַשן, ווער ווייסט וואָס פאַר אַ רעזשים עס וועט זיך איינ-שמעלן, איר מוזט אונדו איבערלאַזן אַ גרעסערע סומע, מיר זאָלן נישט אונטערגיין. אין אַ פאַר מינוט אַרום האָט סימע מיר דערלאַנגט דריי מיליאָן רובל און טאַקע אין „קערענקעס“. מער האָבן מיר שוין נישט געזען, נישט סימען, נישט דאָוידן...

די צווייטע פון דער גרופע האָט זיך געפעלט מיין פרוי,
סאַפיע, דעם 6טן אויגוסט 1965, דאָ אין ניר-יאָרק.

אין אפריל 1966 איז אין מאַסקווע געשטאַרבן סימע, 86
יאָר אַלט.

בעת די באַרימטע רייניקונגען (אין די 30ער יאָרן) איז
סימע „אריין“ אין אַ שפיטאַל און דאַרט „אַפגעלעגן“ אַ דריי
חדשים. אזוי אַרום זיך געראַטעוועט פון סטאַלינס הענט. זי
האַט געשפילט אַ גרויסע ראָל אין קאַמינטערן און אין דער
רוסישער קאַמוניסטישער פאַרטיי.

איך האָב באַקומען אַן אויסשניט פון „פראַוודאַ“ — אַ
גרויסער נעקראָלאָג מיט אַ פאַרטערט, פייערלעך אָנגעשריבן.
אונטערגעשריבן זיינען דאָ: ברעזשנעוו, קאַסיגיין, מיקאַיאָו,
סוסלאָוו, שווערניק, פּאַדגאַרני און נאָך 14 נעמען פון אָנגע-
זעענע קאַמוניסטן. אזאַ נעקראָלאָג מיט אזאַ באַשרייבונג פון
איר לעבן און ראָל האָט געקענט פּובליקירט ווערן נאָר אין
דער נאָך-סטאַלין-עפּאָכע. איך וועל ציטירן בלויז די לעצטע
שורות פון דעם נעקראָלאָג: „אַ מערקווירדיקער קאַמוניסט, אַ
טאַלאַנטירטער פּראַפּאָגאַנדיסט פון די גרויסע לענינשע אי-
דייען, אַ באַשיידענער און באַצויבערנדיקער מענטש — ווי
אַזעלכע האָט אונדזער פאַרטיי געקענט ס. (סימע) אי. גאַפּנער,
אַזעלכע וועט זי פאַרבלייבן אויף שטענדיק אין זכרון פון די
סאָוועטישע מענטשן“.

אויך איז ניר-יאָרקער „טיימז“ איז געווען אָפּגעדרוקט אַ
גרעסערער מעלעגראַפישער באַריכט וועגן סימעס טויט. ווי
מען שרייבט מיר, איז איר קערפער קרעמירט געוואָרן און
איר אַש איז איינגעמויערט אין קרעמלינער וואַנט.

חיינע ערשטע טריט אין דער רעוואָלוציאַ- נערער אַרבעטער-באַוועגונג

(1902—1900)

גאָך אַ האַלב יאָר אַדער מערער אין ווילנע, בין איך צוריקגעקומען קיין כערסאָן. איך האָב פארלוירן די האַפּענונג אויף אַרײַנצוקומען אין לערער-אינסטיטוט, אָבער דערפאַר האָב איך געוואונען אַ נייע אידעע. דערווייל איז זי געווען פאַר מיר נעפּלהאַפטיק. איין זאָך איז פאַר מיר געווען קלאָר — עס איז דאָ אַן אַרבעטער-באַוועגונג, אַ יידישע אַרבעטער-באַ-וועגונג; ווייל אין ווילנע האָב איך נישט געהאַט צו מאַכן מיט קיין שום אַנדערע ווי נאָר יידישע אַרבעטער. געקומען אין כערסאָן, האָב איך זיך נעענטער באַקאַנט מיט דאָוידס פּלימע-ניצע וואָס איז אין זעלבן עלטער ווי מיר ביידע. סאַפּיראַ האָט זיך געלערנט אין אַ פעלדשערשול, אַ דריי-אַדער פּיר-יאָריקע פעלדשערשול. זי האָט געהאַט אַ רוסישע חבּרמע אַנימע, און איך האָב זיך מיט איר באַקענט. פון צייט צו צייט קומט פון אַדעס סימע, דאָוידס שוועסטער. און דאָס אַלץ צוזאַמען עפּנט פאַר מיר אַ נייע וועלט.

ס'ערשטע מאָל האָב איך באַקומען אַ מעגלעכקייט אַרײַן-צוגיין אין אַ רוסישער שטוב, — די באַלעבאַסטע האָט גע-הייסן פאַטימאַ וואַסיליעוואַ. דאָס איז געווען אַ ליבעראַלע פּרוי, וועלכע האָט געהאַט אַ אינטערעס פאַר דער רעוואָלו-ציאָנערער באַוועגונג. אַ דאַנק דער פּריינדשאַפּט מיטן הויז פון דער פּרוי פאַטימאַ וואַסיליעוואַ, האָב איך געהאַט אַ נייע לעבנס-דערפאַרונג: עס האָט זיך דאָ באַוויזן אַ מאַן, אַ רוסי, און ער איז געווען פון די ערשטע, אַלמע נאַראַדאָוואַלצעס. ער האָט אַפּגעפּינצמערט אַ סך יאָרן אין סיביר, פאַרשיקט צוזאַמען מיט הונדערטער אַנדערע. ער האָט ווייניק גערעדט וועגן זיך,

וועגן דער אמאליקער נארדנאיא וואליא, וועגן זיין ארבעט אין דער פארטיי, אבער ער איז געווען פול מיט לעבן. פאר מיר איז ער געווען אזוי ווי איינער, וואס איז געקומען פון אן אנדער פלאנעטע, גאר עפעס אן אנדער מענטש, אנדערע באציאונגען, לעבנסלוסטיק, פול מיט גלויבן, אז די רעוואלוציע וועט קומען.

מיר האבן פארברענגט מיט אים עטלעכע וואכן זומער-צייט, אין זומערהויז פון פאטימא וואסיליעווא.

איין דערציילונג פונעם רוסישן נארדאווואליעץ האט זיך איינגעקריצט אין מיין מוח. עס איז געווען א דערציילונג וועגן דעם, ווי אזוי די רעוואלוציאנערע פארטיי האט עקספראפרי-אירט די קאזנאטשייסטווע (פינאנץ-צענטער, שאצקאמער) פון כערסאנער גובערניע, אין וועלכער עס זייען געלעגן אוצרות מיט געלט. עס איז ניט געווען אזוי לייכט דורכצופירן אזא רעוואלוציאנערע שטיקל ארבעט, ווייל די קאזנאטשייס-טווע האט פארנומען א גרויסן שטח מיט דער הויפטגעביידע אין צענטער. די אונטערנעמונג איז פארטראכט געווארן דורך דער פארטיי ניט ווי א באוואפנטער אנפאל, נאר ווי א אונ-טערגראבונג אונטער דער אינסטיטוציע, כדי צו דערגרייכן צו די הויפט-סקלאדעס פון געלט. די פארטיי האט אפגעקויפט אן אייגן הויז קעגנאיבער דער קאזנאטשייסטווע, און פון דארט איז אנגעגאנגען טאג און נאכט די אונטערגראבונג-ארבעט אין א קאנאל וואס איז פלאנירט געווארן פונקט צום ציל. און ווען די ארבעט איז געווען פארענדיקט, איז די רעוואלוציאנערע גרופע אריין אין די סקלאדעס, און גענומען פאקן די גרויסע געלט-רייכטימער. אין דרויסן האט געווארט א גרויסער פויע-רישער וואגן, איינגעשפאנט מיט גומע 2 פערד. א „פויער“ איז געווען דער באלעבאס פון וואגן. עס האט נישט געפעלט קיין היי צוודעקן און פארקאנספירירן די אוצרות... אזוי האט מען געארבעט רואיק א גאנצע נאכט. ווען דער טאג איז געקומען און די באאמטע האבן זיך געכאפט וואס פאר א חורבן דא איז געשען, האט מען זיך גענומען יאגן אויף אלע וועגן וואס האבן געפירט אויסער דער שטאט — זשאנדארמען, פא-

ליצי, זעלנער ... און ענדלעך אויפן וועג וואס האט געפירט צו קאכאווקע, האט מען דעם וואגן מיט די געלט געפאקט ... דאס איז געווען אין די אכציקער יארן פון פאריקן יארהונדערט. די גרויסע רעוואלוציאנערע אקציע איז טרויעריק דורכגעפאלן. קיין קרבנות האבן נישט געפעלט ...

איך בין ביז אהער קיין מאל נישט געווען באקאנט אפילו מיט איין רוס, און אוודאי נישט געווען אין א רוסישער שטוב. און דא האבן זיך פאר אנטפלעקט נייע איבערלעבונגען, וואס האבן מיך אריינגעפירט ווייטער און ווייטער אין דער אנדערער וועלט.

דאויד האט שוין אין אדעס, אין דער קאזיאנער יעווה. אומשילישמשע עפעס גענאשט מכוה דער באוועגונג פון דער נארבאנדאיא וואליא. ער האט געהאט באקומען דעם לעגאלן געדורקטן באריכט וועגן דעם גרויסן פראצעס פון נארבאנדאיא וואליא נאך דער דערמארדונג פון אלעקסאנדער דעם צווייטן. אין ווילנע האבן מיר ביידע באקומען א מעגלעכקייט צו לייען נען אומלעגאלע ליטעראטור פון דער רוסישער סאציאל-דעמא-קראטיע און אויך פון בונד. אבער דערווייל זענען מיר ביידע נאך נישט אריין אין דער באוועגונג.

סאפייע האט באלאנגט צו א סטודענטן-קרייז, וואס זיין פירער איז געווען דער עלטערער סטודענט טאכטשאגלע (שפע-טער אפגעפינצטערט לאנגע יארן אין א שווערער קאמפארגע-תפיסה).

קיין כערסאן פלעגט אפט קומען צו גאסט נאך א מיטגליד פון דער משפחה — סימע גאפנער (סעראפימא אילימשנא), א יינגערע שוועסטער פון סאפייעס מוטער און אויך פון דאוידן. זי איז געווען מיט א פיר-פינף יאר עלטער פון אונדז. זי האט שוין אין אדעס באלאנגט צו רעוואלוציאנערע קרייזן. פון סימען האט געאמעמט מיט גרויס-שטאטישקייט. זי איז געווען משפחהדיק-פרויעריש, האט אונדז אלע פראטעושירט. זומער-צייט איז זי אפט געקומען נישט אליין, נאר מיטגעבראכט יונגע אדעסער סטודענטן, און דעמאלט איז געווען גאר לעבעדיק אין דעם קרייז. פון אירע באגלייטער סטודענטן געדענק איך

וויקטאר שקלאווסקי און סאַשע פעלדמאַן (שפעטער אַ „פּאַ-
מיאַמקין“־העלד). איך בין געווען צו יונג און ווייניק אינטעלי-
גענט צו קענען ערנסט געניסן פון אַט דער סביבה.

אין כערסאָן איז געווען אַ לאַנדווירטשאַפּטלעכע שול, אַ מלוכהשע, — ווייט הינטער דער שטאָט אין אַ ספעציעלן גרויסן פאַרק, וועלכן מ'האַט אָפּגעגעבן פאַר דער זאָך. דאָרט האָבן געלערנט כלווי רוסישע יונגע חברה, און צווישן זיי זיינען געווען סימפּאַטיקער פון דער רעוואָלוציאָנערער באַ-וועגונג.

די נאַרישע רוסישע צאַרישע רעגירונג, אַז זי האָט איינעם אַרעסטירט און געפאַרשט, און אויב ס'איז נישט געווען קיין שווערער „פאַרברעכער“, האָט מען אים פאַרשיקט אין אַ פּראַ-ווינצשטאָט. דאָרטן אין דער פּראַווינצשטאָט זאָל ער אַלצדינג פאַרגעסן. אַזעלכע חברה האָבן געהייסן פּאָדנאָדזאָרנע, פּאָלי-טישע פּאָדנאָדזאָרנע. זיי זיינען געווען אונטער דער אויפזיכט פון פּאָליציי און זשאַנדאַרמערע. זיי האָבן זיך געדאַרפט מעלדן יעדע וואָך, ווייזן אַז זיי זיינען דאָ. אַזעלכע פּאָדנאָ-דזאָרנע איז אויך אין כערסאָן געווען, אַ גאַנץ היפשע צאָל. איך האָב זיך דערנענטערט מיט אייניקע און זיי האָבן געהאַט אויף מיר אַ גוטע ווירקונג. איך האָב אויף זיי אַלעמען געקוקט ווי אויף מענטשן מיט אַן אויטאָריטעט. דאָס זיינען געווען מענטשן אינטעליגענטע, מיט בילדונג, און מיט אַ געוויסער רעוואָלוציאָנערער פאַרגאַנגענהייט. ס'איז געווען צייטן פון קאַנספּיראַציע, איך בין געווען יונג. און נאַטירלעך, זיי האָבן נישט געעפנט פאַר מיר זייער ביאָגראַפּיע, אָבער צו ביסלעך האָב איך זיי אַלץ נענטער דערקאַנט. די כערסאָנער פּאָדנאָ-דזאָרנע — דאָס זיינען געווען יידישע אינטעליגענטן וואָס זענען „אַריינגעפאלן“ ביי זייער אומלעגאַלער טעטיקייט אין מינסק, האַמעל, יעליסאַוועטגראַד, און מען האָט זיי פאַרשיקט אַהער אין שטילן כערסאָן. די זשאַנדאַרמען האָבן אויף זיי געהאַלטן אַן אויג און אָפּט זיי „באַזוכט“. דאָס איז געווען די צווייטע סביבה וועלכע האָט מיך „דערצויגן“. ס'רוב זיינען עס געווען מענטשן פון דרייסיק-פערציק יאָר, זיי האָבן זיך געהיט

פראקטיש צו מאַן וועלכע ס'איז אַרבעט אין שטאַט, אָבער דורך זיי האָב איך באַקומען ערנסטע אומלעגאַלע ליטעראַטור, זיי האָבן מיר צוגעגעבן אַ סך מוט און זיינען געווען פאַר מיר גרויסע אויטאָריטעטן. איינער פון זיי איז געווען אַבראַם יאַפּע, דער שפּעטער באַקאַנטער בונדישער טעאָרעטיקער דעבאָרין, — איך און סאַפּיע האָבן ביי אים גענומען אַ לענגערע צייט פּריוואַטע לעקציעס.

אין כערסאָן זיינען נישט געווען קיין שום סימנים פון אַ סאַציאַליסטישער באַוועגונג, און אַוודאי נישט קיין אַרגאַניזאַציע. אין שטאַט איז געווען אַ גרויסע פּאַבריק פון פּאַפּיראַסן, אַ טאַבאַק-פּאַבריק פון אַ יידישן פּאַבריקאַנט, און געאַרבעט דאָ האָבן יידישע מיידלעך ס'רוב, און אַ פאַר עלטערע מענטשן, אַ מאַן הונדערט. עס איז מיר שווער צו זאָגן ווי אַזוי בין איך געקומען אין קאָנטאַקט מיט אַט אַ דער דאָזיקער פּאַבריק. מיט איינעם פון די אַרבעטער האָב איך זיך גאַר גיך דער-נענטערט, זיין נאָמען איז געווען אַראָן. און ווי איך פאַרשטיי, איז ער געווען אַ באַוואוסטזיניקער באַוועגונגס-מענטש. ער איז געווען אַ ביסל עלטער פון מיר, ער האָט געאַרבעט אויף דער פּאַבריק, און ער האָט מיט מיר געקנעלט: „לאָמיר אַרגאַ-ניזירן אַ שטרייק אין לערמאַנס פּאַבריק.“ מיר האָבן אויסגע-אַרבעט די פּלענער פון דעם שטרייק. די פאַרלאַזלעכע מענטשן פון דער פּאַבריק, מיידלעך וועמען מ'קען געטרויען די זאַך. און לויט אַראָנס איניציאַטיוו האָב איך אָנגעשריבן אַ פּראַקלאַמאַציע צו די מיידלעך, צו די אַרבעטער פון דער פּאַבריק, אַ פּראַ-קלאַמאַציע אויף יידיש. דאָס איז געווען פאַר מיר זייער נאַ-טירלעך און פשוט. ווי דען האָב איך געקענט אַנדערש רעדן צו די דאָזיקע אַרבעטער און אַרבעטערניס? אָנגעשריבן די פּראַקלאַמאַציע, אַראָן האָט זי באַשטעטיקט. נו, און איצט דאַרף מען עס אַפּדרוקן. איך בין אַוועק אין דער שטאַטישער ביבליאָטעק. די דאָזיקע ביבליאָטעק איז געשטאַנען אויף אַ שיינעם פּונקט, אין אַן אייגענער געביידע, אַרומגערינגלט מיט גרינס, מיט ביימער. איך בין געלעגן דאַרטן גאַנצענע טעג. גענומען אַהיים ביכער. און אַט איצט איז מיר דאָס צונויץ געקומען. איך האָב געזוכט אין אַן ענציקלאָפּעדיע, און געפונען

ווי אזוי מאכט מען א העקטאגראף אויף צו פארמערן א אָנגע-
שריבענע זאך. און אַראָן האָט געמאַכט דעם העקטאָגראַף.
ס'איז נישט אזוי פשוט צו קריגן די מאטעריאלן און די ספע-
ציעלע טינמ, מיט וועלכער מ'האָט געדאַרפט אָנשרייבן דעם
טעקסט. אָבער אַלץ איז געווען אין אַרדנונג, באַזאָרגט, אָפגע-
דרוקט, און אַראָן האָט שוין אַרגאַניזירט די זאך, די פּראַקלאַ-
מאַציע איז אויסגעטיילט געוואָרן אין דער פּאַבריק. יעדן פון
די אַרבעטער. און עס איז פּראַקלאַמירט געוואָרן אַ טאַג ווען
דער שטרייך וועט זיך אָנהייבן.

איך קען ניט זאָגן גענוי, צי האָב איך זיך מיישב געווען
אויך מיט עמעצן פון די דאָזיקע „פּאַדנאַדזאַרנע“. צי האָב
איך זיי דערציילט וועגן דער אונטערנעמונג, וואָס מיר גייען
טאָן. אָבער איך האָב שוין געהאַט פּריינד צווישן די דאָזיקע
פּאַדנאַדזאַרנע. איין פּאַרל איז געווען אַ דרוק-אַרבעטער, לינ-
צער באַריס און זיין פּרוי סאַניע. אויסערגעוויינלעכע פּיינע
מענטשן, אמתע אידעאָליסטן. און דורך זיי און דורך אַ פּאַר
אַנדערע, וואָס זיינען געווען נאָענט מיט זיי, האָב איך שוין
אָנגעהויבן באַקומען אומלעגאַלע ליטעראַטור. וואָס פּאַראַ מין
ליטעראַטור? איך בין מיך משער, אַז הויפטזאַכלעך זיינען
דאָס געווען די אויסגאַבעס פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער
אַרגאַניזאַציע, „יוזשני ראַבאָטשי“, וואָס די אָנפירונג איז גע-
ווען אין אַדעס. אַט אזוי האָב איך אָנגעהויבן זיך דערנענטערן
צו דער אַרבעטער-באַוועגונג, צום סאַציאַליזם, סאַציאַלע באַ-
וועגונגען. אין דער ביבליאָטעק, נאַטירלעך, זיינען קיין אומלע-
גאַלע אויסגאַבעס נישט געווען. אָבער אַזעלכע האַלב-צענזוריר-
טע, אַדער וויסנשאַפטלעכע, סאַציאַליסטישע, ראַדיקאַלע אויס-
גאַבעס זיינען יאָ געווען אין דער ביבליאָטעק. און אַוודאי איז
געווען זייער אַ סך ליטעראַטור וועגן דער פּראַנציוזישער רע-
וואַלוציע, און וועגן דעם 48סטן יאָר, און איך האָב דאָס אַלץ
געשלאָנגען. און דאָס האָט מיך געמאַכט אַלץ באַוואוסטזיני-
קער.

איך וויל ביי דער געלעגנהייט דערמאַנען דעם באַקאַנטן
מאַרקסיסטישן געלערנטן, סאַציאַלאַג, פּילאָזאָף אַבראַם דעבאַ-

רין, זיין אמתער נאמען איז געווען יאפע. אויך ער איז געווען אין כערסאן אין יענער צייט, מסתמא אויך א פאדנאדזארנע, און ער און נאך א צווייטער פון די פאדנאדזארנע, וואס איז געווען פון פאך א לערער, זיי ביידע זענען געווען מיינע לע-רער, זיי האבן מיך געגרייט איך זאל שפעטער האלמן עקזא-מען פאר זעקס קלאסן גימנאזיע. דעבארין איז געווען א בונ-דיסט. נאך 1905 איז ער געווען דער רעדאקטאר פון דער יידישער מאנאציטונג „פריינד“, וואס איז ארויסגעגאנגען אין ווארשע (עס איז געווען די פארזעצונג פון פעטערבורגער „פריינד“). אט דער דאזיקער קרייז פאדנאדזארנע, דאס זיינען געווען מיינע אונטערפירער צו דער סאציאליסטישער בא-וועגונג.

איך האב אויך אריינגעצויגן אין דער באוועגונג דעם בר-דער פון סאפיראס חברטע, אנומע אדאריק. זיין נאמען איז געווען פאוועל, א רוסישער יונגער בחור, א מחיהדיקער בחור. און ער האט גענומען א ספעציעלע וואוינונג, א צימער, און דאס איז געווארן דער צענטער, אזוי צו זאגן, פון אונדזער באוועגונג. שפעטער נעבעך האט מען אים ארעסטירט. ער איז שוין געווען א קראנקער, מיט טובערקולאז, האט מען אים פארשיקט, און ער איז אין סיביר געשטארבן.

איך בין געווען א רוסישער סאציאל-דעמאקראט. איך האב נאך נישט געוואוסט, אז ס'זיינען דא פארשיידענע סאציאל-דע-מאקראטן. און אויב כ'האב נישט קיין מענות, איז נאך דעמאלסט „איסקרא“ נישט ארויסגעגאנגען; אדער, אויב ס'האט שוין א-געהויבן ארויסגיין, איז זי צו אונדו נישט דערגאנגען, צו מיר אוןדאי נישט. אבער אין שטאט זיינען געווען איינצלנע אינמע-ליגענטן, איינצלנע סטודענטן, וואס זיי האבן געהאט א שייכות צו דער באוועגונג. אלץ איז געווען פארדעקט מיט קאנספירא-ציע, איינער פונעם אנדערן האט נישט געדארפט וויסן. אבער צוביסלעכווייז בין איך געווארן באקאנט אט אין די קרייזן און זיי האבן מיך דערנענטערט.*

* איינער פון זיי איז געווען א ברודער פון א קיעווער סטודענט שטא, וועגן וועלכן וול. מעדעם דערציילט מיט גרויס לויב אין זיינע זכרונות.

דערוויילע וואָס האָב איך באַשלאָסן, און מיינע יונגע
 פריינד האָבן מיך צוגערעדט, איך זאל אָפּגעבן אַן עקזאָמען
 אויף אַ לערער ביי דער גימנאַזיע. כ'האָב עס געמאַן און כ'האָב
 באַקומען אַ דיפּלאָם. און מיין פּאַטער, וועלכער האָט כסדר
 געזאָרגט וועגן מיר, האָט געפּוּעלט ביי דער פּאַרוואַלטונג פון
 דער פּראָפּעסיאָנעלער מיידלשול — אַ געזעלשאַפּטלעכע פּי-
 לאַנטראַפּישע אינסטיטוציע — אַז מ'זאל מיך איינלאָזן אַלס
 לערער פון יידישער געשיכטע און יידישקייט, אַזוי ווי ס'האָט
 ביי זיי געהייסן. דער לערער ביז אַהער איז געווען דער ברודער
 פון שמעון דובנאַוו. נאָך אַ פּאַר יאָר האָט ער פּאַרלאָזן די
 דאָזיקע אַרבעט, און איך בין געוואָרן לערער אין דער מיידל-
 שול. נאַטירלעך, אַלץ איז געפירט געוואָרן אין רוסיש. יידישע
 געשיכטע אין רוסיש. איך האָב געהאַט די פליכט זיי צו
 באַקענען מיטן העברעאישן אַלף-בית. און איך פון מיין זייט
 האָב צו ביסלעך אַריינגעפירט אין מיין אַרבעט יידיש. כ'האָב
 אָנגעהויבן לייענען פאַר זיי שלום-עליכמען, רייזענען. הייסט
 עס, כ'בין שוין געווען נישט נאָר אַ סאַציאַל-דעמאָקראַט, נאָר
 אויך אַ פּאַרדינער, אַ לערער. מיינע ערשטע טריט אין לערעריי.
 וואָס איז געווען די ווייטערדיקע מיינע אַנטוויקלונג אין
 דער אַרבעטער-באַוועגונג?

אין שטאַט האָט זיך באַוווּזן אַ נייער, פרישער מענטש,
 געקומען פון אַדעס. אַן עלטערער סטודענט, און ווידער אַ מאַל
 אַרומגעהילט מיט קאַנספּיראַציע, מיט געהיימעניש. ווער איז
 ער? צי האָט די פּאַרטיי, אַדער ריכטיקער דער „וויזשני ראַ-
 באַמשי“, אים געשיקט אַהער אַלס אַ שליח? ער האָט באַקומען
 אַ קאַנדידיע ביי זייער אַ רייכן יידן, איז געוואָרן דער לערער
 פון זיינע קינדער, און ער האָט טאַקע געוואוינט ביי דעם
 דאָזיקן רייכן יידן. כ'געדענק נישט אויף וואָס פאַר אַ וועג,
 אויף וואָס פאַר אַן אופן, צי ער האָט מיך געפונען, צי איך
 האָב אים געפונען. מאַקס באַריסאָוויטש האָט זיך דערנענטערט
 צו מיר און האָט געשפּילט אַ גרויסע ראַלע ווייטער פאַר מיר.
 ווייזט אויס, אַז די געשיכטע מיטן שמרייק (און דער שמרייק,
 ווי איך געדענק, איז געווען געוואונען), האָט דאָ משפּיע גע-

ווען. און דאס איז מסתמא געווען דער וועג ווי אזוי מאַקס באַריסאָוויטש איז געקומען צו מיר אַדער איך צו אים. אין אַ געוויסער צייט אַרום פאַרטרויט ער מיר אַ סוד. ער, הייסט עס, האָט שוין געהאַלטן, אַז איך פאַרדין מ'זאָל מיר אויסזאָגן אַזאַ סוד. מע גייט אַרגאַנזירן אין כערסאַן אַ געהיימע דרוקעריי. די דרוקעריי זאָל זיין ווייט הינטער דער שטאַט, טאַקע נענטער צו יענער לאַנדווירטשאַפּטלעכער שולע, וועגן וועלכער איך האָב דערציילט. און די דרוקעריי זאָל זיין, הייסט עס, אונטער דער השגחה פון אַ פאַר אַזעלכע סמודענטן פון דער דאָזיקער שול. די ערשטע זאָך איז — באַזאָרגן דעם שריפט פאַר דער געהיימער דרוקעריי. צוליב דעם האָט ער מיך אַריינגעצויגן.

אין שטאַט איז געווען אַ באַקאַנטער סמודענט, אַ גריך, — ככלל איז אין כערסאַן געווען אַ סך גריכן, און ס'איז אַפילו געווען אַ גריכישע גאַס. דעם סמודענטס נאַמען איז געווען אַ גריכישער: טאַכטשאַגלע. איך האָב געוואוסט, אַז מיין חברטע סאַפיראַ באַלאַנגט צו אַ קרייז, וואָס דער סמודענט טאַכטשאַגלע פירט. אַבער איצטער האָט מאַקס באַריסאָוויטש מיר געזאָגט, אַז איך דאַרף אַריינקומען צו טאַכטשאַגלען און ער וועט מיר געבן דעם שריפט פאַר דער פלאַנירטער גע-היימער דרוקעריי. איך בין געקומען. אַ קלייניקע דירחלע, עס דרייט זיך אַרום אָן אַלטימשקע מאַמע, אַ גריכישע. די אינטעליגענץ, די אַריסטאָקראַטישקייט ליגט אויף איר פנים. דער סמודענט טאַכטשאַגלע — אַ הויכער, עלעגאַנטער, אינ-טעליגענטער, באַשיידענער. אין אַ געוויסן אַזונט, ווי מיר האָבן אַפגערעדט, בין איך געקומען, מ'האַט מיר איינגעפאַקט אין אַ פשוטן קאַשיק, וואָס מ'גייט מיט אים אין מאַרק, דעם שריפט, און איך האָב געדאַרפט אַוועקגיין אַהין אין יענער פאַרשטאַט און ברענגען דעם שריפט. עס איז געווען פינצטער אין די גאַסן, און איין גאַט ווייסט, ווי אזוי איך האָב געטראָפן אין דעם דאָזיקן שטיקל וואוינונג, און אפּשר, איך געדענק נישט, האָט איינער פון די רוסישע חברה מיך שטילינקערהייט געפירט, ביז וואַנען ער האָט מיך געברענגט אַהין. אַלץ איז

אריבער בשלום, אויפן בעסטן אופן, און איך האב איבערגעלאזן דעם שריפט, באקענט זיך מיט א פאך פון דער חברה און בין אוועק צוריק. שפעטער האט מיך מאקס באַריסאָוויטש געשיקט אין דער שטאָט ניקאָלאַיעוו, נישט ווייט פון כערסאָן, צו דער דאָרטיקער וויכטיקער גרופע, אַפנים איינע פון די צענטראַלע. איך האָב געדאַרפט זיין דער פאַרמיטלער צווישן כערסאָן און ניקאָלאַיעוו ביים ווייטערדיקן איינאַרדענען די דרוקעריי.

צום באַדויערן, און איך ווייס נישט גענוי פאַרוואָס, איז פון דעם אַלעמען גאַרנישט געוואָרן. און דערנאָכדעם איז געווען אַ שווערע אויפגאַבע אוועקצונעמען דעם שריפט צוריק און אים באַזאָרגן דאָרט וואו מ'האַט געדאַרפט. דאָס איז געווען מיין ערשטע, באמת רעוואָלוציאָנערע אַקציע אין יענע יאָרן. איינגעשטעלט זיך, געשלעפט דעם שריפט אַהין און שפעטער צוריק, באַקענט זיך מיט נייע, וויכטיקע טוערס פון ניקאָלאַיעוו.

מיט עטלעכע יאָר שפעטער איז מיר באַשערט געווען זיך ווידער צו טרעפן מיט טאַכמשאַנגלע. דאָס איז שוין געווען אין יענעם יאָר, ווען איך האָב זיך באַזעצט אין יעקאַטעריי-נאָסלאָוו און איך בין שוין געווען אַ בונדיסט. אין יעקאַטע-רינאָסלאָוו איז געווען אַ גרויסע סאַציאַל-דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציע, און טאַכמשאַנגלע איז געווען איינער פון די דאָרטיקע טוערס. עס איז אויך געוועזן דעמאָלסט אין יע-קאַטערינאָסלאָוו מיין פרויס מומע, סימע, סעראַפּימאַ איליי-נאַטשאַנאַ, זי איז געווען איינע פון די פירערס פון דער דאָר-טיקער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער באַוועגונג. און אַט אין דעם יעקאַטערינאָסלאָוו האָב איך איבערגעלעבט אַזאַ שרעקלעכן מאַמענט: עס איז געווען די צייט פון דער מלחמה פון רוסלאַנד מיט יאַפּאַן. און ס'פלעגן פאַרקומען מאַביליזאַציעס פון די סאַלדאַטן וואָס מ'האַט געשיקט אויף דער מלחמה. אין איינעם אַ טאַג, איז אין יעקאַטערינאָסלאָוו באַשטימט געוואָרן די מאַביליזאַציע פון אַלע פאַרפליכטעטע, אַלע דאַרפן קומען אין דעם און דעם גרויסן פאַרק און דאַרמין וועט די מיליטערישע

מאכט איבערנעמען זיי אלעמען צו זיך. די סאציאל-דעמאקראַט-
מישע אָרגאַניזאַציע האָט אַרויסגעלאָזט אַ גרויסע פּראַקלאַר-
מאַציע צו די מאַביליזירטע: „סאַלדאַטן: גייט נישט אויף
דער מלחמה! זאָגט זיך אָפּ צו דינען אַלס קעמפּער אין דער
מלחמה!“ אין אַ געוויסן מאַמענט האָבן זיך אַ לאַז געטאָן
פאַרשיידענע חברה פון פאַרשיידענע זייטן און גענומען פאַר-
שפּרייטן, פונאַנדערוואַרפן די פּראַקלאַמאַציע. איך בין געוועזן
מיט נאָך אַ פאַר בונדיסטן, מיר האָבן נישט געהאַט קיין
שייכות, אַזוי צו זאָגן, צו דער דאָזיקער אונטערנעמונג, אָבער
מיר האָבן געוואוסט וועגן דעם, אַז עס קומט פאַר, און עס
וועט עפעס פאַרקומען. פאַרשטייט זיך, אַז ס'איז געווען
זייער אַ סך פּאָליציי. און ווען מ'האַט אָנגעהויבן פונאַנדער-
וואַרפן די פּראַקלאַמאַציעס האָבן זיך די פּאָליציאַנטן אַ לאַז
געטאָן און אָנגעהויבן כאַפּן די יוגנטלעכע, וועלכע האָבן
געוואַרפן די פּראַקלאַמאַציעס, אָנגעהויבן מערדערלעך שלאָגן
די יוגנטלעכע, צי יאָ שולדיק צי נישט שולדיק. אין דעם
מאַמענט — און איך בין געווען נישט ווייט פון דאָרט —
באַווייזט זיך טאַכטשאַגלע דער סטודענט, און ער כאַפט אַרויס
אַ רעוואַלוער און שיסט אין דעם פּריסטאָוו. עס איז גע-
וואָרן אַ גרויסע מהומה. נישט צונויפגערעדטערהייט האָט אַ
גרופע גענומען, אַזוי צו זאָגן, דעקן דעם טאַכטשאַגלע, און ער
צוזאַמען מיט דער גרופע האָבן זיך געלאָזט לויפן. פונקט איז
אָנגעקומען אַ וואַגאָן פון דעם עלעקטרישן טראַמוויי, און
די גאַנצע חברה האָט זיך געפרוואווט אַריינכאַפּן אין דעם
וואַגאָן. צי טאַכטשאַגלע איז יאָ דערלאָפן ביז דעם וואַגאָן
צי נישט, אָבער אַזוי איז געשען, אַז פּאָליציי, זשאַנדאַרמען
האַבן אים אָנגעיאָגט און האָבן אים געכאַפט און אַוועקגע-
פירט. עס האָט אים געדראָט, פאַרשטייט זיך, טויטשמראַף.
אָבער טאַכטשאַגלע האָט געהאַט צוויי ברידער. איינער אַ
פּולקאַוויניק אין דער אַרמיי, דער צווייטער אַ געריכטס-פּראַ-
קוראַר. און אַ דאַנק זיי און זייערע פאַרביןדונגען איז ער
אַפגעראַטעוועט געוואָרן פון טויטשמראַף, און ער האָט
באַקומען אייביקע קאַטאַרגע אין איינער פון די שווערסטע

קאמפארגע-טורמעס אין לאנד, און ער האט דארטן זייער שווער געליטן. ווי אן אימפולסיווער יונגער מענטש האט ער זיך געווערט, אבער וואס מער ער האט פראטעסטירט אלץ מער האט מען אים געפייניקט. יעדערער פון אונדז האט זיך אינגערער מיט דעם גורל פון טאכטשאַגלע, און יעדערער פון אונדז האט געטראָגן זיין געשמאלט אין זיך, אין זיין האַרץ.

און אַט איז אַ שפעטערדיקע דערמאָנונג: עס גייט אַרײַן בער אַ פּערצן-פּופּצן יאָר. עס קומט די רעוואָלוציע פון 1917, די פעברואַר-רעוואָלוציע. די רעגירונג פירט דורך אַן אַלגע-מיינע אַמנעסטיע, און, פאַרשטייט זיך, אויך טאכטשאַגלע איז אַמנעסטירט. ער קומט צו זיין משפּחה אין אַדעס. און מיר ווייסן וועגן דעם, אַז ער איז דאַרט. און אַט קומט אַזאַ מאָ-מענט: מיר האָבן געהאַט (איך פאַרלוף אַ שפעטערדיקע געשיכטע) אין אונדזערע הענט דעם אַרטיקן „סאַוועט ראַ-באַטשיך אי סאַלדאַטסקיך דעפּוטאַטאַוו“ און מיר האָבן דורכ-געפירט אַלגעמיינע, דעמאָקראַטישע וואַלן צו דער שטאַט-דומע. מיר האָבן, פאַרשטייט זיך, געזיגט, געהאַט אַ קאַלאַ-סאַלע מערהייט. און מ'דאַרף אויסקלייבן אַ שטאַט-גאַלאַוואַ, אַ מעיאַר פון דער שטאַט כערסאָן. ווערט ביי אונדז באַלד געבוירן דער געדאַנק, טאכטשאַגלע — ער איז דער פאַסיקער, ער איז דער פאַרדינטער, ער איז דער כערסאַנער העלד, אים דאַרפן מיר מאַכן פאַר דעם שטאַט-גאַלאַוואַ. דער סאַוועט דעלעגירט מיך, מיט נאָך איינעם צו צוויי חברים, און מ'גייט אונדז אַן אויטאָמאַביל, און מיר פאַרן מיט דער יבשה קיין אַדעס. מיר קומען צו טאכטשאַגלע. מיר דערציילן אים צוליב וואָס מיר זיינען געקומען. אַבער מיר האָבן שוין גישט געדאַרפט וואַרען אויף זיין ענטפער. פאַר אונדז איז געשטאַ-נען, אַדער ריכטיקער געלעגן, אַ קראַנקער, צעבראַכענער מענטש. קיין איין געזונטער גליד אין אים. אַוודאי מאַראַליש, גייסטיק איז ער נאָך געווען גענוג שטאַרק. ער האָט אונדז געדאַנקט פאַר דעם, וואָס מיר האָבן אים געדענקט נאָך אַזוי פיל יאָרן. געדאַנקט פאַרן כבוד, וואָס מיר ווילן אים אַנטאָן.

אבער אַננעמען דעם פּאַסן קען ער נישט... און מיט דעם
זיינען מיר אויך צעבראַכענע אוועקגעפאַרן צוריק.

אין דער רוסישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע

מאַקס באַריסאָוויטש איז געווען עלטער פון מיר,
אי לויט די יאָרן אי לויט דעם סמאָזש זיינעם אין דער פּאַרטיי,
אָבער איך האָב קיין מאָל נישט געהערט פון אים קיין דער-
צײלונגען וועגן דעם. און אַט איז ער געקומען צו מיר און
פאַרטויט מיר, אַז ס'איז געקומען צו פאַרן אין שטאַט אַן
אַנגעזעענער גאַסט, איך דאַרף זיך מיט אים באַגעגענען.
איוואָן איוואָנאָוויטש איז געווען אַ הויכער יונג, אַ רוסי. געקו-
מען איז ער מיט אַ פּולמאַכט צו געפינען „אַרבעטער“ פאַר
דער אַרגאַניזאַציע אין ראַיאָן פון אַבלאַסט וואַיסקאַ דאַנסקאַ-
וואַ, אַדער ווי מ'רופט עס קורץ דער דאָן-באַסיין. איך האָב
נישט פּונאַנדערגעפּרעגט זיך גענוי וואָס און ווען. כ'האַב זיך,
אַזוי צו זאָגן, פאַרלאָזט אויף מאַקס באַריסאָוויטש, וועלכער
איז געווען באַמט באַפּריינדעט מיט מיר. ווען ער האָט מיך
געראַטן, געמט אַן די אַרבעט, האָב איך מסכים געווען. פּונקט
איז געווען סוף לערניאַר, מיט דער שול בין איך נישט געווען
פאַרבונדן ווייטער. און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז איך וועל
זאָגן אין דער היים, אַז איך פאַר העט העט ווייט, וועט ווערן
אַ יאַמער, אַ געשריי: וואָס הייסט, איבערלאָזן אַזאַ טייערן
פּאַסן, קיים איינגעאַרדנט. אָבער כ'האַב אַ ביסעלע גע-
שווינדלט און געזאָגט, איך פאַר קיין אַדעס צו מיין סאַפּיראַ.
זי איז דאַרט, זי לערנט אויף די אַקושערן-קורסן נאָך דעם ווי
זי האָט געענדיקט די פעלדשערשול. איך פאַר צו איר קיין
אַדעס. נו, דאַס איז געווען, אַזוי צו זאָגן, אַ געוויינטלעכע
זאַך. אַפּט מאָל פּלעג איך זיך אַריינכאַפּן קיין אַדעס. האָב

אײַנגעפאַקט מײַנע זאַכן אײַן אַ קלײַן קעסטל, און זײַך
געזעגנט און געפאַרן קײַן אַדעס. געקומען, האָט מײַך דאַרטן
באַגעגנט ווײַדער מאַקס באַריסאָוויטש. און דאָ האָט ער מײַר
גענויער דערציילט וואו אײַך דאַרף פאַרן. אײַך פאַר אײַן דער
שטאַט מאַרײִפּאָל, וואָס לײַגט בײַם אַזאַווישן ים. מ'פאַרט מיט
אַ שיף פון אַדעס, און מ'גײַט אַרײַבער פון שוואַרצן ים אײַן
אַזאַווישן ים, און דאַרט שטײַט די שטאַט מאַרײִפּאָל. מאַרײִ-
פּאָל אײַז אײַך אַ גריכישער נאַמען. כערסאַנעס, בײַז הײַנטיקן
טאַג שטײַט נאָך, יעדנפאַלס בײַז דעמאַלסט, אײַז נאָך געשטאַנען
אַ גריכישער מאַיאַק בײַם סוף פון דניעפּער, בײַם אַרײַנפאַרן
אײַן שוואַרצן ים. דאָ זײַנען געווען גריכישע קאַלאַניעס אַרום
און אַרום, און דערפאַר הײַסן די אַלע שטעט מאַרײִפּאָל, סע-
וואַסטאַפּאָל, סימפּעראַפּאָל, אַלץ אײַף „פּאָל“. אײַך דאַרף
פאַרן קײַן מאַרײִפּאָל. און ער גײַט מײַר אַן אַדרעס, אַ „אַווקע“,
ווי עס האָט געהײַסן. און די יאַווקע באַשטײַט אײַן דעם: אײַך
דאַרף קומען זײַך מעלדן אײַן דעם שטאַטישן שפּײַטאַל, און גע-
פּײַנען די פעלדשערײַן, וואָס אַרבעט דאַרטן, יעקאַטערינאַ
אײַוואַנאַוואַ. „נאַ דײַר אַ בילעט, מאַרגן אײַן דער פּרײַ גײַט
אַוועק די שיף. זאַלסט זײַן פּינקטלעך, אײַך וועל אײַך זײַן
בײַ דער שיף.“ כ'הײַב נישט אַן צו געדענקען, צי ער האָט
מײַר געגעבן אַ פאַר רובל צושטײַער פאַר דער רײַזע צי נישט.
און אַט אַזוי אײַז די זאַך באַשלאָסן געוואָרן. שטײַל, רואיק.
פאַרשטײַט זײַך, סאַפּיראַ האָט גענומען אַן אַנטייל אײַן דער
זאַך. מאַרגן אײַן דער פּרײַ, בײַן אײַך געקומען צו דער שיף.
מאַקס באַריסאָוויטש אײַז שוין געווען דאַרט, געשטאַנען צו-
זאַמען מיט סאַפּיראַ. און ווען אײַך בײַן געקומען, האָט מען
זײַך געטראָפּן. אײַן גיבן האָט די שיף געגעבן אַ פּײַף, און
מ'האַט זײַך צעקושט, און אײַך בײַן אַרײַף אײַף דער שיף. דאַס
אײַז געווען מײַן ערשטע רײַזע אײַף אַ ים. פון כערסאַן קײַן
אַדעס מיט אַ שיף אײַז אײַך אַ גאַנץ הײַפּשע רײַזע. אַבער
דאָ אײַז געווען אַ גרויסע, אַקעאַנישע, אַזוי צו זאַגן, שיף. אײַך
בײַן געווען אײַן אַ קאַיוטע נאָך מיט אַ צווייטן, אַ פּרעמדער.
פאַרשטײַט זײַך, כ'אַב געהײַט די קאַנספּיראַציע — אײַבריקנס

האָב איך נישט געהאַט וואָס צו היטן, ווייל די יאווקע איז געווען ביי מיר אין קאַפּ.

געקומען קיין מאַריאָפּאָל, אַרײַן אין אַ שטיקל האַמעל מיט דעם קעסטעלע מיינעם, מיינע זאַכן, מישמינס געזאַגט. און מאַרגן אין דער פּרי געזאַנגען זוכן יעקאַמערינאַ איוואַ-נאַוונאַ. געקומען אין שפּיטאַל — קיין פּאַמיליע אירע האָב איך נישט געוואוסט — כ׳האַב געוואוסט נאָר דעם ערשטן נאַמען. איך הייב זיך אָן נאַכפּרעגן, איז דאָ יעקאַמערינאַ איוואַנאַוונאַ? מ׳קוקט אויף מיר. נאָך אַ מאָל יעקאַמערינאַ איוואַנאַוונאַ אַהין, יעקאַמערינאַ איוואַנאַוונאַ אַהער, נישטאַ דאָ אַזעלכע. באַווייזט זיך אַ פעלדשער, אָן עלטערער פעלדשער. ער באַגעגנט זיך מיט מיר גאָר פּריינדלעך, און ער הייבט מיך אָן פּונאַנדערפּרעגן. איך דערצייל אים די זאַך, ער גיט מיר אָן עצה. כ׳ווייס נישט, צי האַט ער אַליין נישט פּאַרשטאַנען וואָס ער טוט. אַט איז דער אַדרעס, גייט אַהין, דאָרט שטייט אַ גרויס געשעפט, אַ הורט-געשעפט פון דעליקאַטעסן. און ער רופט מיר אָן דעם נאַמען פונעם סוחר : גייט אַהין און שמעלט זיך פאַר פאַר דעם פּאַטער, און ער וועט אייך זאָגן וואו עס געפינט זיך יעקאַמערינאַ איוואַנאַוונאַ.

געקומען אַהין, אַ יינגל פון כערסאָן, וואָס האַט קיין מאָל נישט געהאַט צו טאָן מיט קיין גוים, אין דער פּרעמד, כ׳הייב נישט אָן צו וויסן ווער און וואָס. געקומען אין דעם גרויסן געשעפט, איך זע אַ ריזיק געשעפט, און איך הייב אָן פּרעגן אויף דעם פּאַטער. באַווייזט זיך אַ גוי, אָן אמתער רוסאַק, מיט ברייטע פלייצעס און ער הערט מיך אויס וואָס איך וויל. ניין! נישטאַ דאָ קיין שום יעקאַמערינאַ איוואַנאַוונאַ. — מ׳האַט מיר געזאַגט, איר זייט דער פּאַטער. יא, איך בין דער פּאַטער, נאָר איך ווייס נישט, זי איז נישטאַ, איך ווייס גאָר-נישט וואו זי איז און ווען זי איז, איך ווייס גאַרנישט. גייט אייך געזונטערהייט. אַזוי האַט זיך געענדיקט מײן ערשטע יאווקע.

אַבער מאַקס באַריסאָוויטש איז געווען פּאַרויכטיק, און ער האַט מיר געזאַגט : אין פּאַל, אויב איר וועט די יעקאַ-

מערינא איזאנאונא נישט געפינען, איז אָט גיב איך איך
 א צווייטן אדרעס, א צווייטע יאָווקע. איר וועט זיך אריינזעצן
 אין דער זעלבער שיף, אין אזא שיף, וואָס זי גייט פון מאַריו-
 פּאַל ווייטער, און איר וועט קומען צו דער שטאָט טאַגאַנראַג.
 און דאַרטן, לויט דעם און דעם אדרעס, וועט איר טרעפן א
 לערער פון א רוסישער שול, און ער וועט איך געבן גענוי
 די גאַנצע אינפארמאַציע וועגן יעקאַטערינאַ איזאנאונאַ. גוט,
 פאַר איך שוין ווייטער. כ'קום צו פאַרן אין טאַגאַנראַג גאַנץ
 פאַרמאָג, פרי. א קליינע רייזע. איך גיי אַראָפּ פון דער שיף,
 פאַרשטייט זיך אַלץ מיט מיין קעסטעלע, וויילע דאָ איז מיין
 גאַנצער פאַרמעגן. איך קום אַראָפּ אויף דער ערשטער גאַס,
 נישט ווייט פון דעם ברעג. איך גיב אַ קוק — וואָס טוט זיך
 דאָ, רבנו-של-עולם! ? וואָס טוט זיך דאָ אַרום מיר? אַרום
 און אַרום — קאַזאַקן. אַט שטייט איין קאַזאַק, דאַרטן ווייטער
 א צווייטער קאַזאַק, א דריטער. נו, איך הייב אַן אַרבעטן מיט
 מיין קאַפּ, מיט מיין שכל, און איך זע, אז דאָ איז נישט אַ
 וואָס זיך צו שרעקן. די קאַזאַקן גייען מיך נישט כאַפּן. דאָס
 איז טאַגאַנראַג, דאָס איז אַבלאַסט וואַיסקאַ דאַנסקאַוואַ. דאַרט
 איז נישט אַ קיין פּאַליציי, אַלץ איז דאַרטן קאַזאַקן. און איך
 גיי רואיק ווייטער. קיינער טשעפעט מיך נישט, די גאַסן זיינען
 שטיל, און דאַנקען גאַט, איך בין שוין דאָ ביי דעם הויז, ביי
 דעם אדרעס. איך קום אַריין אַהין. געפונען דעם דאָזיקן לערער,
 צו וועמען דער אדרעס מיינער איז געווען, און איך דערצייל
 אים אין אַ פאַר ווערטער וואָס מיט מיר איז געשען, און איך
 בעט אים: דערקלער מיר און העלף מיר. יאָ! ער ווייסט!
 געשען איז אַ קלייניקייט. יעקאַטערינאַ איזאנאונאַ האָט
 אויפגעהערט אַרבעטן אין דעם שפיטאַל און זי אַרבעט איצטער
 אין דעם שפיטאַל פון די צוויי גרויסע זאַוואַדן הינטער דער
 שטאָט. גרויסע שטאַל-איין-גיסערייען. דאַרט איז דאָ אַ שפי-
 טאַלעכל און דאַרט אַרבעט זי און אַהין גיי, פאַר צוריק אין
 מאַריופּאַל און דו וועסט געפינען די זאַוואַדן, וועסט געפינען
 דעם דאָזיקן שפיטאַלעכל, און וועסט זיך באַקענען מיט דער
 יעקאַטערינאַ איזאנאונאַ. פאַר איך צוריק, צוריק אין מאַריו-

פאל. מער קיין שטרויכלונגען אויף מיין וועג זיינען נישט געווען, און איך בין בשלום אָנגעקומען צו יעקאָטערינאַ און וואַנאַוואַנאַן. כ'האָב זי געפונען. און איך דערצייל איר. און זי זאָגט מיר: גוט, איך וועל אייך צונויפפירן מיט אונדזער גרופע, וואָס אַרבעט אין זאוואָד. איר וועט אָנפירן מיט דער גרופע, מיט דער גאַנצער אַרבעט. דאָ זיינען געשטאַנען צוויי גרויסע זאוואָדן, עס האָבן געאַרבעט 5-6 טויזנט אַרבעטער אויף יעדערן. זייער אַ גרויסע צאל אַרבעטער זיינען געווען זיין פון די קאַזאַקן, פון דער גאַנצער אַרומיקער געגנט. ווי איך האָב דעמאָלט פאַרשטאַנען, איז יעקאָטערינאַ איזאָנאַ-נאַוואַ געווען די באַפולמעכטיקטע פון דער פאַרטיי, אַזוי צו זאָגן. איך זאָג „אַזוי צו זאָגן“, ווייל אין דער אמתן איז אין יענער צייט די רוסלענדער סאַציאַל-דעמאָקראַטישע פאַרטיי (אין וועלכער דער „בונד“ איז אויך געווען באַטייליקט) גע-ווען צעשמעטערט. און קיין צענטראַל-קאָמיטעט, אַזוי ווי מיר פאַרשטייען דאָס, און אַזוי ווי ס'איז געווען אין „בונד“, שוין אין יענער צייט, — איז נישט געוועזן. עס זיינען געווען פאַרטרויאונגס-לייט און אַרגאַניזאַציעס אין פאַרשיידענע ראַיאָנען. אין אַדעס, ווי איך האָב שוין דערציילט, האָט עס געהייסן יושני ראַבאַטשי. דאָ, אין מאַריופּאַל און אין אַנדערע שכנישע שמעט — האָט עס געהייסן „סאַציאַל דעמאָקראַטי-משעסקי סאַווי ראַבאַטשיך אַבלאַסטי וואַיסקא דאַנסקאַוואַ“ (דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער אַרבעטער-פאַרבאַנד פון דאָ-נער ראַיאָן). אַזעלכע גרופעס און אַרגאַניזאַציעס אַזוי ווי דאָ אין מאַריופּאַל, זיינען געווען נאָך אין עמלעכע שמעט און שמעטלעך אַרום. דאָ איז געווען זייער אַ סך קוילנגרובנס און זייער אַ סך אַרבעטערס האָבן געאַרבעט אין די קוילנמינעס. דאָס אַלץ איז געווען אַרגאַניזירט אין דעם דאָזיקן פאַרבאַנד. ווי איך האָב שפּעטער אָנגעהויבן זיך אַריענטירן, איז אַ טייל פון די טוערס געווען פאַרבונדן מיט לענינען, מיט לענינס קאַנספּיראַציעס.

כ'האָב זיך באַקענט מיט די אַרבעטער. געקומען אַ גרופע 8—10 אַרבעטער, געזונטע יונגע חברה, אַלע קוואַליפּיצירטע

אַרבעטער, נישט קיין שוואַרץ-אַרבעטער, אַלע גוט-פאַרדינענ-
 דיקע. וואוינען וואוינען זיי מאַקע אַלע דאָ. די זאָוואַדן האָבן
 געהערט צו אַ גרויסער בעלגישער קאַמפּאַני, און די קאַמפּאַני
 האָט אויסגעבויט די זאָוואַדן און גלייכצייטיק האָט זי אויסגע-
 בויט הייזער — ווי מ'האַט זיי גערופן אויפן דאָרטיקן לשון
 „קאַזאַרמעס“ — הייזער פאַר די אַרבעטער אויף צו וואוינען.
 דאָס זיינען נישט געווען קיין קאַזאַרמעס, נאָר פשוטע וואוי-
 נונגען, קליינע וואוינונגען. אין יעדער געביידע פינף, זעקס,
 זיבן אַזעלכע וואוינונגען. און מיינע אַרבעטער, מיינע נייע
 חברים האָבן אויך געוואוינט אין אַזאַ מין דירה. עטלעכע
 פון זיי, אָדער אפשר אַלע, האָבן געוואוינט צוזאַמען. ס'איז
 געווען, אַזוי צו זאָגן, אַ קאַמונע. געווען אַ געדונגענע פרוי,
 אויך אַ קאַזאַטשקע, וואָס זי האָט גערוימט און געקאַכט און
 באַדינט די אַלע חברה. און אַז איך האָב באַדאַרפט, בין איך
 געבליבן שלאָפן דאָרטן מיט זיי, אויסגעבעט אויף דער פּאָד-
 לאַגע. פריילעכע, מונטערע. אַז איך האָב אָנגעהויבן זיך אַריענ-
 טירן אין דער זאַך — האָב איך צוליב קאַנספּיראַציע נישט
 געוואָגט קומען נאָך אַ מאָל צו יעקאַטערינאַ אייוואַנאָונאַ און
 פּרעגן וואָס ווייטער? איך האָב פאַרשטאַנען, אַז די זאַך איז
 איצטער אין מיינע הענט. ווער איז די גרופע? זיי האָבן זיך
 גערופן „קאַמיטעט“. איך האָב גלייך זיך אַריענטירט: קיין
 מאַסנאַרבעט, קיין מאַסן-אַגיטאַציע קען דאָ נישט געפירט
 ווערן. ווייל אַליץ איז, אַזוי צו זאָגן, פאַר די אויגן פון דער
 פּאָליציי. מ'קען דאָ נישט מאַכן קיין מאַסוואַוקעס, מ'קען דאָ
 נישט מאַכן קיין פאַרוואַמלונגען, און אַוודאי קען מען נישט
 טראַכטן וועגן אַרגאַניזירן אַ דעמאָנסטראַציע, אַזאַ אָדער אַן
 אַנדערע. די דאָזיקע חברה פונעם קאַמיטעט האָבן עס אויך
 פאַרשטאַנען, אַז זיי זיינען, אַזוי צו זאָגן, די פאַראַנטוואָרט-
 לעכע פאַר דער אַרבעט. אַבער קיין עצם אַרבעט האָבן זיי
 נישט געפירט. אפשר אַ מאָל האָבן זיי דעם אָדער יענעם
 אַגיטירט. אַבער איין זאַך פלעגן זיי יאָ מאַן: ווען איך,
 שפּעטער, האָב זיי געגעבן, למשל, אַ פּראָקלאַמאַציע, וואָס איז
 ערשט וואָס אָנגעקומען פונעם צענטער פונם ראיאָן, האָבן זיי

גענומען די פראקלאמאציע און זיי האבן זי פארזיכטיק אויפן זאנאד געטיילט. צו וועמען זיי האבן געהאט צוטרוי האבן זיי דאס אפן געטיילט. צו וועמען זיי האבן נישט געהאט קיין צוטרוי האבן זיי עס פארבאהאלטענערהייט אוועקגעלייגט ערגעץ דארטן אויף א טישל, אויף אן ארט. אדער, במחילה, אין וואַשצימער, דארטן וואו כסדר זיינען אריין און ארויס ארבעטער, דארטן אוועקגעלייגט, און דארטן צעשפרייט. דאס איז געווען אייגנטלעך די הויפט-ארבעט פון דעם דאזיקן קא-מיטעט. מיין אויפגאבע, האב איך פארשטאנען, איז צו אויפ-קלערן, צו מאכן מער באוואוסטזיניק אט א די חברה. כ'האב געזען, אז זיי זיינען גאנץ פרימיטיוו. און איך פלעג פאר זיי פארלייענען פון צייט צו צייט, א ביסל פון אונז ביכל, און פון א צווייטן. אויב איך האב נישט קיין טעות איז שוין געווען דעמאלסט די ערפורטער פראגראם פון קאומסקין און איך האב דאס געלייענט פאר זיי צו ביסלעך. אויב נישט, איז מיין אייגענע תורה, וואס איך האב געקענט און וואס איך האב פארשטאנען — האב איך פאר זיי אויסגעלייגט.

פון וואנען באקום איך די ליטעראטור? איך קען זיך איצטער נישט דערמאנען. זאל זיין, אז איך האב באקומען די ליטעראטור דירעקט פון יעקאמעריןא איוואנאוונא, אדער זי פלעגט עס איבערגעבן איינעם פון דעם, אזוי-גרופענעם קא-מיטעט און ער האט עס מיר איבערגעגעבן. אזוי איז געגאנגען מיין ארבעט אין מאריופאל. אליין, מיט אייגענע כוחות, מיט אייגענעם שכל, אן שום אנפירונג, אן שום אנווייזונג, אן שום דירעקטיוון. א מאל פלעגט די חברה באשליסן, אז היינט קום איך נישט צו זיי אויפן זאנאד פירן די פראפאגאנדע, נאר זיי קומען אראפ אין שטאט. פלעגן זיי אראפקומען געוויינטלעך אין א זונטיק, אדער א יום-טוב, און אין איינעם פון די הא-טעלן, האטעל-רעסטאראנען, האבן זיי באשטעלט א באזונדערן צימער, א באזונדערן „קאכינעט“, ווי ס'האט געהייסן, און באשטעלט עסנווארג און טרינקעכץ די-הותר. פאר די כאלע-באטים און פאר די אנגעשמעלטע איז, נאטורלעך, קיין שום חשד נישט געווען, אז דא איז אונז גרופע, און ביים עסן, נאכן

עסן, האָב איך געשמעלט פארשיידענע פראַגן, פראַבלעמען, אויסגעהערט זיי און איך האָב ווייטער עפעס אַ מאַל פאַר-געלייענט. איז אַנגעקומען אַ נייע פראַקלאַמאַציע, אַ נומער „איסקראַ“ אַדער עפעס אַנדערש, האָב איך פאַר זיי דאָס געלייענט, פאַרטייטשט. און אַט אין גיכן איז געווען דער ערשער מיי, איז שוין געווען אַן אויפרוה פון ערשטן מיי, איר וועט אים פאַרשפרייטן דאָרטן. אין שטאַט זיינען אויכעט דאָ קליינע זאַוואַדן, איז שטאַט זיינען דאָ אַ סך אַנדערע מיני אַרבעטער, און ס'איז זייער גוט, אַז מ'זאָל דאָ פאַרשפרייטן דאָס בלעטל. און אַזוי האָבן מיר געטאַן. אין אַ פינצטערער נאַכט, אַרגאַניזירט זיך, אַראַפגעלאָזט זיך אין די אַלע געסלעך און גאַסן, וואו עס האָבן געוואוינט די אַרבעטער, אַרעמע לייט, צעטיילט זיך, איין גרופע איז געגאַנגען אויף איין זייט, די אַנדערע גרופע אויף דער צווייטער זייט, ס'איז געווען אַפגע-רעדט, אַז טאַמער געשעט עפעס גיט מען אַ פייף, מ'זאָל וויסן. און אַזוי זיינען מיר געגאַנגען פון הויז צו הויז, פון וואוינונג צו וואוינונג, אומעטום, וואו ס'האַט זיך נאָר געלאָזט, אַריינגעלייגט אַ פראַקלאַמאַציע, אַריינגעוואַרפן, אַזוי ביזן סוף, ביז שפעט אין דער נאַכט.

קיין „פראַפעסיאָנעלער רעוואָלוציאָנער“ בין איך נישט געווען. ס'איז נישט געווען ווער ס'זאָל מיך אויסהאַלטן, ס'איז נישט געווען ווער ס'זאָל מיר געבן געלט. און אין גיכן האָב איך אין שטאַט געקריגן פאַרבינדונגען, איך האָב געקראָגן זייער אַ גוטע פרוּוואַטע לעקציע אין הויז פון אַ יידישן גביר, וואָס זיין זאַוואַד איז געווען אין מאַריאָפּאל גופא, אין דער שטאַט. אַ קליינער זאַוואַד, אַבער רייכע מענטשן. און איך האָב דאָרטן געלערנט מיט זייער מיידל. צו ביסלעך בין איך געוואָרן מערער באַקאַנט אין שטאַט ווי דער „געהוימער“ יונגערמאַן מיטן נאַמען אַלכסנדר. אַזוי האָב איך געהייסן ביי די שקצים, סאַשקע.

האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אין דעם יידישן שפיטאַל פאַדערט זיך אַ פעלדשערין. בין איך אַוועק צו דעם פרעזי-דענט פון דעם שפיטאַל, אַ רייכער ייד. עמעצער האָט מיך

רעקאָמענדירט צו אים. איך האָב אים דערציילט, אז מיינע אַ שוועסטער האָט געענדיקט אין אַדעס די און די קורסן און איז אַ פעלדשערין-אַקושערין. און איך בעט אים מ'זאל זי אָננעמען אויף דעם פּאַסטן. און אזוי איז דאָס געשען. מ'האַט איר אויפֿ-גענומען אויף דעם פּאַסטן. איך האָב מעלעגראַפירט און זי איז געקומען. מ'האַט איר אָפּגעגעבן אין שפיטאַל אַ באַזונדערן צימער, אַ גרויסן. און איך בין געוואָרן דער לאַקאָטאַר אין דעם דאָזיקן צימער.

אין שטאַט זיינען אויך געווען יידישע אַרבעטער. קליינע בעלי-מלאכות, קליינע פּלעצער וואו זיי האָבן געאַרבעט. צו ביסלעך, כ'ווייס נישט ווידער ווי אזוי, האָבן זיי מיך דער-קענט און איך האָב זיי דערקענט און זיך פאַרבונדן מיט זיי. צו ביסלעך האָב איך אויך פאַר זיי גענומען אָפּשפּאַרן אַ ביסל ליטעראַטור און געגעבן זיי. ווייזט אויס, אז צווישן זיי זיינען געווען אַ פאַר אַרבעטער, וועלכע האָבן שוין ביו מאַריאָפּאַל, ערגעץ אין „בונד“ צי נישט אין „בונד“, דורכגעמאַכט פּרוואַוו פון דער באַוועגונג. און זיי האָבן אָנגעהויבן מיט מיר צו קנעלן: הערט זיך איין, וואָס פאַר אַ זינען האָט עס? איר פאַרט אויפן זאָוואָד, איר פירט אָן מיטן קאַמיטעט דאַרטן פונעם זאָוואָד, און שטייט אין גאַנצן אין אַ זייט, איזאָלירט פון אונדזערע יידישע אַרבעטער. וואו איז יושר, וואו איז דער אינטערנאַציאָנאַליזם? מ'דאַרף אויסבילדן אַ שטאַטישן אַלגע-מייך-קאַמיטעט.

מ'דאַרף פאַרשטיין אין וואָס פאַר אַ לאַגע איך בין געווען. איך בין געקומען פון כערסאָן, וואו דער „בונד“ איז נישט געווען און איך האָב אין מאַריאָפּאַל נישט געהערט קיין וואָרט וועגן „בונד“, אין מיינע הענט זיינען נישט אַריינגעפאַלן קיין שום אויסגאַבעס פון „בונד“. געקומען אַהער קיין מאַריאָפּאַל, אַרומגערינגלט מיט קאָזאַקישע שקצים, פריינדלעכע, איך בין געווען אין אַן אמתער פריינדשאַפט מיט זיי, איך און סאַפיראַ, גוטע, גוטמוטיקע. אַ פאַר פון זיי האָבן געאַרבעט אויף די קליינע זאָוואָדן אין שטאַט. איך באַקום פון צענטער ליטע-ראַטור, אַבער אין דער גאַנצער ליטעראַטור פאַלט מיר נישט

אריין קיין איין בלעמל, קיין סימן פון א בונדישער אויסגאבע, און איך הייב נישט אן צו וויסן וואס הייסט עס א יידישע ארבעטער-פארטיי. די יידישע ארבעטער, וואס האבן אָנגע-הויבן מיט מיר צו קנעלן, האבן איינגטלעך אויך נישט גערעדט וועגן דעם. זיי האבן נאָר גערעדט וועגן שאַפן א געמיינזאמען קאָמיטעט, א סאַציאַל-דעמאָקראַטישן קאָמיטעט, א טייל פון דער רוסישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, און ער זאָל אַרומנעמען די אַרבעט אויף די צוויי זאַוואַדן הינטער דער שטאַט, און אויף דער שטאַט גופא.

און אַט דערנענטערט זיך עפעס א יום-טוב. מיר, דאָס הייסט דער זאַוואַדסקאַי קאָמיטעט און איך, מיר באַשליסן, אַז מיר וועלן מאַכן אַזאַ מין יום-טוב אין א פּריוואַטער שטוב, מיטן אַנטייל פון דער גאַנצער גרופע אַרום און אַרום. מ'וועט צוגרייטן אַ ביסל משקה אויף די טישן, און האַלטן רעדעס, אַזאַ וו. אַ יום-טוב אַ פּאַרטייאַישער, אַן אינטימער, און פּאַר-שטייט זיך, אַן אומלעגאַלער, אַ געהיימער. איך האָב צוגעגרייט צו דעם יום-טוב אַ רעדע, וואָס איך האָב געדאַרפט האַלטן. מיין גאַנצע תּורה האָב איך געשעפּט פון „איסקראַ“. פון דער ס. ד. צייטונג, און וואָס ווייטער איז זי געוואָרן דער צענטראַל-אַרגאַן פון דער פּאַרטיי, וואָס האָט איינגטלעך נישט עקסיס-טירט. לענין האָט באַלד פון אָנהייב גענומען קאָמאַנדעווען און אַרויס מיט זיינע טעאָריעס. און פון „איסקראַ“ איינגטלעך האָב איך זיך צום ערשטן מאל דערוואוסט, אַז ס'איז דאָ אַ „בונד“, און אַז ס'ווערט געפירט אַ פּאַלעמיק מיטן דאָזיקן „בונד“. דער יום-טוב איז מסתמא געווען אַ ניי-אַר-פיייערונג, 1903. און דאָ, ביי דער דאָזיקער פיייערונג, ביי די געדעקטע טישן, ביים אַנטייל פון דרייסיק, פערציק מענטשן, בין איך אַרויס מיט מיין פּראָגע: לאַמיר שאַפן אַ שטאַטישן קאָמיטעט; ס'איז אַן עוולה, וואָס מיר שטייען פון דער זייט פון די יידישע אַרבעטער, לאַמיר זיי אַרייננעמען און לאַמיר שאַפן איין געמיינזאמע אַרגאַניזאַציע פון שטאַט און פון דעם זאַוואַד. עס זיינען דאָ טאַקע געווען אַנוועזנד אַ צאָל יידישע אַרבעטער, וועגן וועלכע איך האָב גערעדט. עס זיינען מסתמא אויך געווען

א פאר „סימפאטיקער“ אינטעליגענטן און אינטעליגענטקעס. און באלד האב איך געפילט א קעגנערשאפט צו מין גאנצער מעארע, צו מין גאנצן אינטערנאציאנאליזם. אויף וויפל די חברה האבן זיך ארויסגעזאגט אין דער הויך, און וויפל זיי האבן שווייגנדיקערהייט זיך איבערגעקוקט איינער מיטן צווייטן, געשמייכלט, — האב איך געזען, אז מין זאך איז א פארשפילטע. איך האב זיך נישט אפגעגעבן קיין חשבון פון וואנעט קומט די דאזיקע קעגנערשאפט — הלילה-חום, קיין סימן פון אנטיסעמיטיזם האב איך ביי זיי קיין מאל נישט געזען, קיין מאל נישט געפילט. א מאל פלעגן זיי זיך ארויס-כאפן מיט א ווארט, אז זיי פלעגן רעדן וועגן א יידן, דעם און דעם, האבן זיי געזאגט „יעוורעיטישק“, דער יידל, און דאס איז געווען נישט אזוי א באליידיקונג-פארמע, נאר דאס איז געווען אין גאנג פון דעם שמועס — אזוי פלעגן זיי איינגטלעך רעדן וועגן אלעמען. אין שטאט איז געווען א סך גריכן, פאליאקן. האט דער פוילישער ביי דער חברה געהייסן פאליא-משאק, דער גריכישער האט געהייסן „גרעטשאנקע“, אזוי איז געווען דער נוסח פון זייער רעדן. קיין שום סימן פון אנטיסע-מיטיזם קיין מאל ביי זיי נישט געפילט, קיין מאל און אזוי אויך אויף דער דאזיקער פארזאמלונג האט זיך נישט גע-פילט.

בין איך אנגעגאנגען ווייטער מיט דער ארבעט, און איך האב זיי פארענטפערט פאר זיך אליין: זיי ווייסן גארנישט ווער ס'איז א ייד, זיי האבן נישט צו טאן מיט קיין יידן. אויפן גרויסן זאוואד צווישן 5-6 טויזנט ארבעטער איז מסתמא נישטא קיין איין איינציקער ייד. קומען קומען זיי ס'רוב פון די קאזאקישע סטאניצעס, וואו זיי האבן קיין מאל קיין יידן נישט געזען פאר די אויגן. כ'האב געפונען פאר זיי א פאר-ענטפערונג: ס'איז א ביסל נאאיווקייט, א ביסל — געוואוינ-הייטן. און איך בין אנגעגאנגען ווייטער מיט מין ארבעט.

און אט איז געקומען א גרויסע און וויכטיקע געשעעניש. צום ערשטן מאל פאר דער גאנצער צייט ווער איך איינגעלאדן צו קומען קיין ראסטאוו, — א גרויסע שטאט אויך אין דאנ-

סקאי ראיאן. און מ'גייט מיר דעם אדרעס פון אן אדוואקאט. מ'גייט מיר אן א דאטע, אין אט דער און דער דאטע זאלסטו זיין דארט. דאס איז געווען א קאנפערענץ פון דעם גאנצן ראיאן טוערס, פאר אנטווארטלעכע פון דעם ראיאן. אומגעפער איז דארטן געווען פון 10 ביז 20 יונגע לייט, און איך איינער פון זיי. ארויסגעוויזן האט זיך, אז דא וועלן מיר אויסהערן באלד א באריכט פון דעם דעלעגאט פון דעם גאנצן פארבאנד און פון די דאן-ארבעטער אין די אלע שטעט און שטעטלעך ארום. דער פארבאנד האט געהאט א דעלעגאט אויף דעם צוזאמענפאר פון דער פארטיי, אויף דעם בארימטן צוזאמענ-פאר פון דער רוסלענדער סאציאל-דעמאקראטישער פארטיי, וואס האט זיך אנגעהויבן אין בריסל און געענדיקט אין לאנדאן, אנגעהויבן אין יוני און געענדיקט אין אויגוסט 1903. דער „בונד" איז דא אויך געווען פארטראטן ווי אן ארגאנישער טייל פון דער פארטיי. און ווי באוואוסט האט זיך דאס געענ-דיקט גאנץ טרויעריק און דער „בונד" איז ארויס פון דער פארטיי. די דעלעגאציע פון „בונד" איז אוועק פון דעם צוזא-מענפאר. דאס איז געווען דער דריטער צוזאמענפאר פון דער רוסלענדער סאציאל-דעמאקראטישער פארטיי.

דער ראסטאווער דעלעגאט, וועלכער האט אפגעגעבן דעם באריכט פון צוזאמענפאר, האט דערציילט וועגן די אלע צוזא-מענשטויסן מיט דער בונדישער דעלעגאציע אויף דעם צוזא-מענפאר. און פארשטייט זיך, ער האט, ווי די גאנצע פארטיי, פאראורטיילט די האלמונג פון דער בונדישער דעלעגאציע, און פאראורטיילט דעם ארויסטריט פון „בונד" פון דער פאר-טיי. דער באריכט האט געמוזט זיין א לענגערער. די באדינ-גונגען זיינען געווען קאנספיראטיווע. ראסטאוו איז נישט געווען קיין קליין שטעטל און ס'איז געווען פאליצייאישע סכנות. אזוי אז מ'האט זיך געהיט. מ'האט וואס שנעלער געוואלט פטור ווערן פון די דעלעגאטן, זיי זיינען זיך פונאנדערגעפארן. איך געדענק נישט גענוי, צי מיר איז אויסגעקומען צו נעכטיקן אין ראסטאוו און צי אויף מארגן איז געווען די פארזעצונג. איך דערמאן זיך נישט, צי ס'איז געווען א דיסקוסיע ארום

דעם באריכט ככלל און ארום דער מעשה בונד כפרט. ס'האָט זיך געענדיקט די קאָנפּערענץ, מ'האָט זיך געזעגנט מיט וועמען מ'האָט געדאַרפט, און איך פאַר צוריק קיין מאַריאָפּאָל. אין באַן פאַרנדיק, און טראַכטנדיק אַלץ מערער און מערער, וואָס דאָ האָט זיך אָפּגעשפּילט מיט מיר, באַשלים איך, די זאָך איז אַ דעצידירנדיקע: איך פאַרלאָז די פאַרטיי, איך געזעגן זיך מיט מאַריאָפּאָל.

פאַרשטייט זיך, דער גרופּע פון די זאוואָדן, דעם אַזוי- גערופּענעם קאָמיטעט האָב איך גאַרנישט דערציילט וועגן זיך, וועגן מיינע איבערלעבונגען. כ'האַב זיי, אַזוי צו זאַגן, אַביעקטיוו דעם באַריכט איבערגעגעבן. און איברינקס האָב איך געבראַכט שוין פּרישע ליטעראַטור פון ראַסמאַוו. און דאַרטן איז שוין געווען אי, "איסקראַ", אי אנדערע באַריכטן וועגן דעם צוזאַמענפאַר. איך הייב זיך אָן מיישב זיין מיט מיינ חכרטיע סאַפּיראַ. זי פאַרשטייט מיך. זי פּילט מיט מיר מיט. וואָס טוט מען? וואו נעם איך דעם, "בונד"? ווי אַזוי קום איך צו זיי? איך בין געווען אַזוי פּיל נאַאיוו, אַז איך האָב אָנגעשריבן אָן אַפיציעלן בריוו צו דעם הויפטקאָמיטעט פון דעם ראַיאָן אין ראַסמאַוו, אויפן קאָנספּיראַטיוון אַדרעס. איך האָב דערציילט דעם אמת. אַזוי און אַזוי. כ'האַב באַשלאָסן אַרויסצוגיין פון דער פאַרטיי, און איך וויל אַריין אין דעם, "בונד". און איך בעט נאָר איין זאָך: איר זאָלט מיר געבן אָן אַדרעס, אַ פאַר- בינדונג צום, "בונד". פאַרשטייט זיך, קיין שום ענטפּער האָב איך נישט באַקומען. גיי איינער אַליין, שלאָג זיך קאַפּ אין וואַנט און זוך דעם, "בונד" אַליין. איך האָב זיך אַבער דער- מאַנט, אַז דאָ ניט ווייט, אין דער גרויסער שמאַט יעקאַטערי- נאַסלאָוו, געפינט זיך אונדזער אַלטע חכרטיע סימע, סימע (גאַפּער). מיינ פרויס, "פּיאַטיע" (מומע), וועלכע איז געווען מיט אַ פאַר יאָר עלטער פון אונדז. איך ווייס, אַז זי איז אין דער רוסישער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע. עפעס האָב איך שוין געהערט, אַז זי איז אַ באַלשעוויטשקע, אַ לעניניסטקע. באַ- שליסן מיר ביידע, איך און סאַפּיע: זי וועט בלייבן דערווייל דאָ אין שפּיטאַל — זי איז דאָך געווען מיינ גאַנצע אויסהאַל-

טערין, און איך וועל אליין פארן אין יעקאטערינאסלאוו, און
איך וועל, פארשטייט זיך, געפינען סימען און מיר וועלן איר
בעטן, זי זאל מיר העלפן, זי זאל מיר געבן א פארבינדונג
מיט דעם „בונד“. עפעס האב איך געהערט, אז אין יעקאטע-
רינאסלאוו איז דא א „בונד“.

איך קום אין יעקאטערינאסלאוו, אפגעשמעלט זיך דארטן
אין אכסניה א יידישער, אלץ געווען מיטן קעסמעלע, מיט
מיין רייכן פארמעגן, און איך בין אוועק צו סימען. איך האב
זי געפונען. און זי האט מיר געזאגט אפן, אז זי איז פארבונדן
מיט דער רוסישער סאציאל-דעמאקראטישער פארטיי. פאר-
שטייט זיך, זי בארעכטיקט נישט מיין אוועקגיין פון דער
פארטיי. אבער, פארפאלן. אויב דו האסט אזוי באשלאסן, גוט.
איך וועל דיר שאפן א פארבינדונג מיטן בונד. אין א פאר
טעג ארום קריג איך פון איר צו וויסן, און איך קום און זי
גייט מיר אן אדרעס צו א פראוויזאר אין א גרויסן אפטייק,
ער איז פארבונדן מיטן צענטראל-קאמיטעט פון בונד. אזוי
זאגט זי מיר. זי ווייסט עס. ער איז, אזוי צו זאגן, די פאר-
בינדונג מיטן צענטראל-קאמיטעט פון בונד. ווען דער בונד
איז געווען א טייל פון דער פארטיי, האט זי מסתמא ביי
פארשיידענע געלעגנהייטן געהאט צו קומען מיט פראבלעמען
צו אט דעם פארשטייער פון צענטראל-קאמיטעט פון בונד.
א קאנספיראציע, א שטרענגע קאנספיראציע. איך בין געקומען
צום פראוויזאר. איך האב אים געזאגט ווער איך בין, דער-
ציילט וואס איך בין. די רעקאמענדאציע פון סימען איז געווען
גענוג, אז זיי זאלן האבן צו מיר צוטרוי. און ער האט זיך
חבריש באצויגן צו מיר, באהאנדלט גוט, און געזאגט, איך זאל
ווארטן. ער וועט זיך צונויפשרייבן, צונויפרעדן מיטן צענ-
טראל-קאמיטעט פון בונד און ער וועט מיר געבן אן ענטפער.
הייסט עס, דער ענטפער וועט זיין צי זאל איך בלייבן דא אין
יעקאטערינאסלאוו אדער מע וועט מיך שיקן ערגעץ אנדערש.
ווען איך האב זיך אנגעהויבן אריענטירן אין דער שטאט,
און א ביסל האט מיר דער דאזיקער פראוויזאר צוגעהאלפן,
האב איך זיך דערוואוסט און ס'האט זיך ארויסגעוויזן אזוי:

אין יעקאמעריןאסלאוו איז געווען שוין א גאנץ היפשע ארגאניזאציע פון בונד, אבער מיט א פאך וואָכן צוריק איז געשען א פראוואַקאציע, די גאנצע ארגאניזאציע, די פירערשאַפט, אלע זיינען אַרעסטירט געוואָרן אין איין נאַכט. די גאנצע אַרגאניזאציע איז צעשמעטערט געוואָרן, נאָר א פאך יחידים זיינען געבליבן. אַגב, צווישן די אלע אַרעסטירטע דעמאָלסט, איז געווען אויך כאַנין, ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט. האָב איך געקראָגן א פאך פאַרבינדונגען צו די אַרבעטער. אַרבעטער, וואָס זיינען שוין געווען אין דער יעקאמעריןאסלאַ-ווער אַרגאניזאציע פון בונד, אַבער איצט זיינען זיי געבליבן כּצאן בלא רועה. צוביסלעך האָב איך אַנגעהויבן צו באַקענען נאָך אַרבעטער און איך האָב זיי דערציילט ווער און וואָס, האָט מען אַנגעהויבן שאַפן אויף צוריק א קרייזל, איין קרייזל, א צווייטן. איין קרייזל האָב איך איבערגענומען און איך האָב אים געפירט — יידישע אַרבעטער-מיידלעך. מיר פלעגן האָבן אונדזערע צוזאַמענקונפּטן אין אַזאַ מין יידישער טיי-האַלע, ווי ס'האַט געהייסן. דאָרט האָט מען אונדז געגעבן א באַזונדער צימערל, און דאָרט פלעגן מיר זיצן און טרינקען טיי, און איך האָב פאַר זיי פאַרגעלייענט. דאָ, אין יעקאמעריןאסלאַוו, האָב איך צום ערשטן מאל באַקומען א מאַסע בונדישע ליטעראַטור. אַלץ דורך דעם זעלבן קוואַל. און איך האָב די דאָזיקע ליטע-ראַטור גוט אויסגענוצט, אַליין געלערנט און געקנעלט מיט מיין גרופּע.

אַזוי גייט אַוועק עטלעכע וואָכן. מיין סאַפּיראַ איז שוין אויך געקומען קיין יעקאמעריןאסלאַוו. מיר האָבן צוזאַמען גענומען א צימער. נישט קיין צו גרויסן צימער, אַבער א ריי-נעם, מיט א באַזונדערן אַריינגאַנג. איך וואַרט. אַט באַלד, ס'מוז קומען אַן ענטפּער פון צענטראַל-קאָמיטעט פון בונד. ס'קען דאָך ניט זיין, אַהין אַדער אַהער. און אין איינעם א שיינעם פרימאָרגן, קלאַפט אין דער טיר עמעצער און איך עפּן. און איך דערזע פאַר זיך אַן איידעלן מענטשן, א יונגן מענטשן, מיט א קליין בערדל, אַ הנעוודיקער, און ער זאָגט מיר ער איז א שליח פון צענטראַל-קאָמיטעט פון בונד. מ'האַט

אים געשיקט זען ווער איך בין, וואס איך בין, וואס איך
דארף אפז'ו.

מיט דעם הייבט זיך אן דער נייער פעריאד אין מיין לעבן
— איך בין שוין אין בונד. איך בין שוין פארבונדן מיטן
צענטראל-קאמיטעט פון בונד. דער זיידענער יונגערמאן, וואס
איז געקומען און זיך מיט מיר געטרעפן, איז געווען נישט קיין
אנדערער ווי מארק ליבער, דער בארימטער אראטמאר, דער
בארימטער ארגאניזאטאר פון צענטראל-קאמיטעט פון בונד.

§ אזוי האב איך זיך געזעגנט מיט מיינע חברים, קאזא-
קישע שקצים. און עס זיינען געבליבן אין מיר זייער איינגע-
נעמע, ליבע דערמאנונגען אויף שמענדיק. א פאר פון זיי
זיינען מיר נאכגעפארן אהער אין יעקאטערינאפאלאו. און דא
ווייטער פארגעזעצט די פריינדשאפט.

איך וויל פארענדיקן דאס קאפיטל מיט נאך איין עפיזאד
וועגן דער דאזיקער גרופע פאלקסיינגלעך, פאלקס-חברה, יונגע
פינע חברה. געווען א מאמענט ווען זיי האבן — כ'ווייס נישט
צי זיי האבן געהאט א שליחות צי זיי האבן עס געטאן לויט
זייער אייגענער איניציאטיוו — זיי האבן באשלאסן, אז זיי
פארן אין א נאענטער סטאניצע פון די קאזאקן. וואס איז?
אין דער סטאניצע, אין דער ארטיקער טורמע זיצט א חבר, א
פארטוי-חבר, וואס מ'האט זיי געגעבן אנווייזונגען אפשר איז
מיגלעך אים צו באפרייען. מיר זיינען געפארן אהין אין סטא-
ניצע און ארומגעזוכט און ארומגעפארשט. מ'האט געשמעקט
ארום דער טורמע, וואס פאר א מעגלעכקייטן זיינען דא ארויס-
צוראטעווען דעם דאזיקן חבר. א מאל האט ער ארויסגעקוקט
דורך א פענצטער און אונדז געגעבן א צייכן. זיי האבן געזוכט
צווישן זייערע קאזאקישע פריינד א פארבינדונג, מ'זאל קענען
ארויסכאפן דעם דאזיקן בחור פון תפיסה. אבער מ'האט זיך
געענדיקט מיט גארנישט. דער דאזיקער עפיזאד כאראקטערי-
זירט יענע גרופע פריינדלעכע, חברישע, אמתע רומישע
מענטשן.

עס איז אויך כאראקטעריסטיש פאר מיין גאנצער ארבעט
אין מאריופאל. עס איז געווען א קרייזל-ארבעט, אן שום מעג-
לעכקייט פון מאסן-ארויסטרעמונגען. א געשלאסענע גרופע
פון אוואנגארד-מיטגלידער. איך שטעל מיר פאר, אז בעת דער
רעוואלוציע פון 1905 האבן די „זאוואדן“ סאלידאריש גע-
שמריקט, עס זיינען פארגעקומען מאסן-מיטינגען, און מיינע
„תלמידים“ זיינען געווען אנפירערס און איניציאטארן, אפשר
אליין נישט וויסנדיק, אז זיי פירן אויס די געכאטן פון לענינס
פראקציע.

מיין ארבעט אין „בונד“

יעקאמעריןאסלאו און קיעוו

עס איז א גליקלעכער געפיל אין מיין לעבן: איך
בין אין בונד!

א נייע וועלט האט זיך פאר מיר אנטפלעקט, מיט אינמי-
טער חברישקייט, מיט א יידישער אטמאספערע. איך פיל:
איך בין אנגעשלאסן אין דער גרויסער בונדישער באוועגונג!
ווי ווייט און פרעמד האט מיר איצט אויסגעזען מיין ביי-
אהערקע נישט-יידישע ארבעט! די טעטיקייט פון צ. ק. פון
בונד אין גאנצן לאנד האט אלעמען באגייסטערט, צוגעגעבן
מוט, געפלאנצט גלויבן.

איך געדענק זייער גוט, ווי אזוי מיר, יונגע בונדיסטן
אין יעקאמעריןאסלאו פלעגן רעדן צווישן זיך וועגן די גרויסע
פירער פון בונד, וועלכע מיר האבן פערזענלעך קיין מאל נישט
געטראפן: א! מעדעס... אך, נוח... אך, אלעקסאנדער
(ארקאדי)... מ'האט זיך געסודעט צווישן זיך: ווען אלעק-
סאנדער איז אריינגעקומען אין זאל פון די זיצונגען פונעם
צוזאמענפאר פון דער ר. ס. ד. פארטיי, האבן זיך מאמענטאל

אלע דעלעגאטן אויפגעהויבן, אים באגריסט... מיר זיינען געווען שטאלץ און באגייסטערט צו האבן אזעלכע נעמען און פיגורן. אבער דאס האט נישט געהאט קיין שום שייכות צום היינטיקן באגריף „קולט פון פערזענלעכקייט“.

דער „בונד“ האט זיך לכתחילה נישט פארנומען מיטן דרום-ראיאן. נישט אין אדעס, נישט אין ניקאלאיעוו, וואו איך האב געוואוינט שפעטער צוויי יאר, נישט אין קיעוו, נישט אין יעקאטערינאסלאוו זיינען נישט געווען קיין בונדישע אר-גאניזאציעס. ערשט ווען דער בונד איז ארויס אויף דעם לאנד-דאנער צוזאמענפאר פון דער פארטיי און פראקלאמירט זיין זעלבסט-אויטאנאמיע און זיין איינציקע דעה איבער דער גאנצער יידישער ארבעטער-באוועגונג, ערשט דעמאלסט האט דער צענטראל-קאמיטעט פון בונד אנגעהויבן זיך פארנעמען מיט ארגאניזירן יידישע ארבעטער אין דרום-ראיאן און ארגא-ניזירן דארט בונדישע ארגאניזאציעס. אוודאי זיינען געווען באוואוסטזיניקע יידישע ארבעטער אין די אלע שמעט. אבער זיי אלע האבן באלאנגט צו דער רוסישער סאציאל-דעמא-קראטיע.

אז איך בין געקומען קיין יעקאטערינאסלאוו, האב איך געמראפן אזא לאגע, אז קיין בונדישע ארגאניזאציע איז נישטא. האב איך אנגעהויבן קלייבן צו ביסלעך די רעשמלעך, וואס מ'האט געקענט געפינען. בכלל זיינען א סך יידישע ארבעטער אין יעקאטערינאסלאוו געווען, אזוי צו זאגן, סעזאן-ארבעטער. זיי פלעגן קומען אין יעקאטערינאסלאוו אין דעם גומן סעזאן פארדינען געלט און פארן צוריק אהיים אין די קליינע שמעמלעך. צוביסלעך האב איך געקראגן פארבינדונגען מיט געוועזענע מיטגלידער פון דער ארגאניזאציע. זיך באקענט מיט א ביסל אינטעליגענטע ארבעטער, און מ'האט זיך גענומען קלייבן מערער און מערער. געשאפן א פאר קרייזלעך. איך האב אליין אנגעפירט מיט איין קרייז. דער דורשט נאך בונ-דישער ליטעראטור, נאך סאציאליסטישער ליטעראטור בכלל איז געווען אומגעהייער. צו ביסלעך, מיט דער הילף פון א פאר אינטעליגענטן, וואס איך האב אויסגעפונען האבן מיר אנגע-

הויבן דרוקן פראקלאמאציעס (העקטאגראפירט) אויף אונדזער אייגענער אחריות. צווישן אַט די אינטעליגענטן איז געווען דער חבר בלום, וועלכן איך האָב שפעטער, אין 1934, געטראָפן דאָ אין אַמעריקע בעת מיין קאָמפּיין פאַר די צישאָ-שולן. ער האָט מיט מיר צוזאַמען געדרוקט די עטלעכע פראַקלאַמאַציעס, וועלכע מיר האָבן אַרויסגעגעבן.

מאַרק ליבער האָט אונדז בפּירוש געמאַלדן: דערווילע קענט איר זיך נישט אונטערשרייבן „יעקאָמערניאַסלאַווער קאָמיטעט פון בונד“. מיט דעם דאַרפּט איר וואַרען אויף אַ באַזונדער ספּעציעלער דערלויבעניש פון צענטראַל-קאָמיטעט. דערוויל שרייבט זיך אונטער „יעקאָמערניאַסלאַווער אָרגאַניזאַציע פון בונד“. די אַרבעט האָט זיך גערוקט פאַראַויס מיט גרויס דערפאַלג. ס'האַבן אָנגעהויבן אַנקומען פּעק ליטעראַטור. ווי אַזוי איז אָנגעקומען צו אונדז די ליטעראַטור? געווען איז אַ סך שטעט אין רוסלאַנד אַזעלכע האַנדלס-פירמעס פאַר עקס-פאַרמ. זייער עובדה איז געווען אַליין פאַקן און אַליין שיקן דורך דער באַן פּעקלעך סחורה, וואָס מ'האַט דורך זיי באַ-שמעלט אַדער זיי האָבן אַליין רעקאָמענדירט. די דאָזיקע האַנדלס-פירמעס האָבן געמאַן אַ סך אַרבעט פאַרן בונד. פּעק-לעך ליטעראַטור, כלומרשטע גוטע סחורה, זייד און סאַמעט האָבן זיי געשיקט און אַזוי האָבן מיר עס באַקומען. איך הייב נישט אָן צו געדענקען ווער איז געגאַנגען אָפּנעמען די פּעקלעך, איך צי עמעצער אַנדערש, און ווי אַזוי פּלעגט דאָס געשען. צי איז דאָס געגאַנגען דורך יענעם חבר דעם פראַוויזאָר פון דער אַפּטייק, וועגן וועלכן איך האָב דערציילט. אָבער אַזוי איז דאָס געשען: ס'האַט אָנגעהויבן אַנקומען אַלץ מערער ליטעראַטור.

מיר האָבן אָרגאַניזירט אַ בירושע. איין בלאַק אויפן פראַספּעקט, נישט ווייט פון אַזאַ מין סקווער, אַ קליין גער-טנדל, — אַט דאַרען איז געווען די בירושע. אַלץ מערער און מערער אַרבעטער האָבן זיך געמאַלדן, און די ליטעראַטור דאַרען אויפן פּלאַץ איז געגאַנגען פון האַנט צו האַנט. איבער-געליענט, גיב ווייטער, גיב ווייטער. מאַמער איז געווען עפּעס אַ קאָמפּליצירטער ענין, איז מען אַראַפּגעגאַנגען אין גערטנדל

און דארט, אין א פינצטערער אלייע דערליידיקט דאס, וואס מ'האט געדארפט.

געווען אויך א פאר ארטיקע סטודענטן, וועלכע האבן געהאט געלערנט אין שווייץ, אין זשענעווע, און זיי האבן דארטן געוואוסט וועגן בונד. זיי זיינען נאך נישט געווארן קיין בונדיסטן ווען איך האב זיך מיט זיי געטראפן, אבער מ'האט געקענט זאגן זיי זיינען געווען סימפאטיקער פון בונד. און דאס איז געווען פאר מיר א שטיצפונקט. די בירושע אונדזערע איז געווארן א מאסן-דערשיינונג, און באלד האט פאליציי אנגעהויבן ארבעטן מעשים כדי פטור צו ווערן פון דער בירושע.

איין אינצידענט, זייער א כאראקטעריסטישער פאר דער גאנצער דעמאלסטיקער באוועגונג, איז ביי מיר אין קאפ איינגעקריצט געווארן אויף שמענדיק: איין מאל איז אן אונט קומט צו מיר א חבר און זאגט מיר, אז דא איז דא איינער א יונגער מאן, וועלכער זאגט ער איז ערשט היינט ארום פון טורמע. און ער איז הונגעריק, און ער האט נישט קיין גראשן, און בעט מ'זאל אים העלפן. נו, ביי יענע באדיני-גונגען פון קאנספיראציע האט מען זיך, פארשטייט זיך, נישט אזוי שנעל מיט צוטרוי באצויגן צו דעם דאזיקן יונגן מאן, נישט אזוי שנעל אנגעהויבן גלויבן אלץ, וואס ער דערציילט. אבער דערציילט האט ער, אז ער און נאך אנדערע זיינען געווען אין דער בונדישער ארגאניזאציע, וואס ער צוזאמען מיט נאך א חבר האבן געשאפן, און אט זיינען זיי אלע ארעסטירט געווארן. ער איז געזעסן א לענגערע צייט, און סוף-כל-סוף האט מען אים ארויסגעלאזט. באלד האבן חברים אנגעהויבן זאמלען געלט אויפן ארט. א גראשן צו א גראשן און באלד האט זיך אנגעקליבן אין א היטל א היפשע סומע, און דעם דאזיקן חבר אזועקגעגעבן די סומע. עמעצער האט אים גענומען צו זיך איבערצונעכטיקן, און אויף מארגן איז דער פרי איז ער אזועקגעפארן קיין קיעוו. דעם דאזיקן עפיזאד באשרייבט דער חבר לייביטשקע בערמאן, וועלכער איז שפע-טער געווארן א באקאנטער באליבטער טוער אין בונד.

לייביטשקע, — אין זיין בוך „זכרונות“ ער רופט דארטן אן דאכט זיך, אויכעט מיין נאמען, ווייל ווען ער האט מיר געגעבן לייגענען זיין מאנוסקריפט, האב איך אים גלייך געזאגט: יא, איך געדענק דעם עפיוזאד ביזן היינטיקן טאג, איך געדענק די דאזיקע סצענע אזוי ווי ס'וואלט געווען נעכטן זיך אפגעשפילט. ווער וואלט זיך געקענט פארשמעלן, אז אין עטלעכע יאר ארום שפעטער, וועל איך זיך דערנענטערן צו דעם דאזיקן חבר לייביטשקע, און וועל ווערן מיט אים פריינד און חבר ביזן לעצטן טאג פון זיין לעבן און זיין אוועקגיין פון דער וועלט דא אין ניו-יארק.

די באוועגונג איז געוואקסן אלץ מערער, און מיר האבן שוין געוואגט אפילו צו ארגאניזירן איין גרעסערע פארזאמלונג אין א ליידיקער דירה, אלץ איז אראפגעגאנגען בשלום. פון צייט צו צייט האבן מיר געפראוועט א רעוואלוציאנערן יום-טוב. אבער דאס אלץ האט נישט געמראגן קיין מאסן-כאראקטער. געווען זיינען שוין דעמאלסט אויך עס-עסאזועס אין יעקאטערינאסלאוו. און מ'פלעגט זיך מיט זיי באגעגענען פרי-וואט, חבריש. זייער גרופע איז געווען א קליינע, אבער די מענטשן וואס זיי האבן געהאט זיינען געווען שמארק באגייס-טערט פאר דער אידעע פון ס. ס., ווי ס'האט געהייסן צייניזם-סאציאלזם.

די באוועגונג אונדזערע איז געוואקסן אלץ מער. און מיר האבן אנגעהויבן אלץ מער צווישן זיך רעדן, אז איצט דארפן מיר שוין פאדערן פון צ. ק. פון בונד ער זאל אונדז דערלויבן זיך אנצורופן און פראקלאמירן דעם „יעקאטערינאסלאווער קאמיטעט פון בונד“. איך האב געשריבן בריוו, געגעבן בא-ריכטן, דערציילט, — און חבר ליבער האט דאך מיט זיינע אויגן געזען א ביסל. און אט איז געקומען א גרויסע איבער-ראשונג פאר מיר און פאר די פאר חברים מיט מיר; עס איז געקומען דער חבר אלעקסאנדער, דאס איז דער חבר ארקאדי קרעמער, פארזיצער פון צענטראל-קאמיטעט פון בונד. ער איז געקומען מיט א פאר יאטן פון בונד. איך הייב נישט אן צו געדענקען, וואו איך האב זיך געמראפן מיט אט די דריי

מענטשן: אַרקאדי און די צוויי יאָטן. עס איז געווען עפעס אַ וואוינונג מיט טרעפלעך מיט אַ באַזונדער אַרײַנגאַנג. דאָס איז געווען די וואוינונג פון איינעם פון די סימפּאָטיקער פון בונד. אויף דעם אַדרעס, האָט מען מיר געמאַלדן, אַז איך זאָל קומען, דאָרט האָבן מיר זיך געטראָפּן. כ'האַב אָפּגעגעבן אַ באַריכט, כ'האַב דערציילט וועגן דער אַרבעט גענוי. זיי זיינען געקומען מיטן באַשלוס פון צענטראַל-קאָמיטעט, אַז אויס „אַרגאַניזאַציע“, פאַר דער גאַנצער עפּנטלעכקייט ווערט געמאַלדן „דער יעקאַטערינאַסלאַווער קאָמיטעט פון בונד“.

איך בין שוין געווען צו פיל באַקאַנט אין שטאָט. שפּיאַנען זיינען מיר נאַכגעגאַנגען.

איין מאָל בין איך צופּעליק אַרעסטירט געוואָרן אויף אַ פאַרזאַמלונג נישט פון בונד. אַבער עס זיינען שוין געווען דעמאָלט די ליבעראַלע ערב-פּרילינג שטימונגען אין רוסלאַנד, מ'האַט אונדז נאָר שטראַפּירט מיט אַ פאַר רובל און אַרויס-געלאָזט. מיין חברטע סאַפּיראַ איז שוין אויך געקומען פון מאַריאָפּאָל קיין יעקאַטערינאַסלאַוו און אַ דאַנק סימען האָט זי דאָ געקראָגן אַרבעט אין רייכע הייזער אַלס אַ פעלדשערין און זי האָט גאַנץ גוט פאַרדינט. איין מאָל זיינען מיר ביידע געגאַנגען אין גאַס, און אַ פאַר שפּיאַנעס האָבן איר אָנגענומען אַז זי איז סימען, וועלכע האָט, ווי געזאָגט, געשפּילט אַ גרויסע ראַלע אין דער יעקאַטערינאַסלאַווער ס. ד.-אַרגאַניזאַציע. צוויי שפּיאַנעס האָבן אונדז „באַגלייט“ אין מיין צימער און דאָרטן איבערגעדרייט אַליץ. אַבער נאָר אירע זאַכן האָט מען דאָ באַזוכט. ס'האַט זיך געענדיקט בשלום. עס איז געווען קלאָר, אַז מיין לאַגע פון „קאַנספּיראַציע“ איז קאַליע געוואָרן.

חבר אַרקאדי האָט גלייך אויפן אַרט מיר געמאַלדן: אייך נעמען מיר אַריבער קיין קיעוו. איר וועט ווערן אַ מיטגליד פון קיעווער קאָמיטעט פון בונד. איר קומט אָן אויפן פּלאַץ פון דער „פינטיפּליושקע“. — ווער איז דאָס דער „פינטיפּליושקע“? — דאָס איז דאָוויד זאַסלאַווסקי. ער האָט באַלאַנגט צו דער אַרגאַניזאַציע, אויף זיין אַרט האָט מען מיך אַרײַנגענומען צום קיעווער קאָמיטעט. מ'האַט באַלד אָפּגערעדט אַלצדינג

און ארקאדי גיט מיר אן אדרעם, א „יאווקע“ מיט א צעמעלע. איך בין געווען אויסערגעוויינטלעך צופרידן; קיעוו, קאמיטעט פון בונד. אין עמלעכע טעג ארום האָב איך אַלץ דערציילט סאַפירען און איך בין אַוועקגעפאַרן קיין קיעוו. מיט מיר איז מיטגעפאַרן אַן אַרבעטער פון דער קיעווער אַרגאַניזאַציע, אַ סטאַליער-אַרבעטער. דאָס איז געווען פאַר מיר זייער באַ-קוועם, ער האָט געקענט גוט קיעוו. מיינע פאַר זאַכן, מיין באַרימט קעסטעלע — האָב איך געלאָזט ביי אים, און זיך באַלד געלאָזט אין שטאַט אַרײַן זוכן די „יאַווקע“.

אַזוי ענדיקט זיך מיין קאַפיטל אין יעקאַטערינאַסלאָוו. אויפגעקומען, אויפגעבויט אַן אַרגאַניזאַציע. איצט פאַרלאָזט מיין אַרבעט און עס קומט — קיעוו.

די ראל פון קיעוו פאַרן בונד, און די ראל פון דער בונדישער אַרגאַניזאַציע אין קיעוו איז געווען זייער אַ קאַמ-פליצירטע צוליב עמלעכע טעמים. ערשטנס, קיעוו איז געווען אַ שטאַט אויסערן תחום המושב. אַחוץ די וואָס האָבן געקענט באַווייזן, אַז זיי זיינען קיעווער, האָט קיין ייד נישט געקענט וואוינען אין קיעוו, סידן אומלעגאַל. טאַג-טעגלעך זיינען אַהער געקומען יידן, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין וואוינרעכט אין קיעוו, און אַפט האָט מען אַזעלכע געכאַפט און אַרויסגעשיקט פון שטאַט. עס זיינען געווען אַזעלכע סצענעס גענוג.

דאָס אַלץ האָט, פאַרשטייט זיך, געשמערט דער אַרבעט פון בונד. אויך די פירער פון קאַמיטעט זיינען אַלע געווען געקומענע, אַן וואוינרעכט, נישט נאָר איך.

צווייטנס, אין קיעוו איז געווען אַ גרויסע יידישע אינטע-ליגענץ, פאַרכאַפט פון דער אַלגעמיינער סאַציאַל דעמאָקראַטי-שער באַוועגונג און פון די ס. ס. קיעוו איז געווען אַ שטאַט מיט אַ גרויסער צאַל יידישע סטודענטן. און איינע פון די אויפנאַכעס פון דער אַרגאַניזאַציע האָט געדאַרפט זיין: ווער-בירן פאַרן בונד די אינטעליגענץ און די יידישע סטודענטן. אין קיעוו האָבן די יידן געלעבט גאַנץ גוט מאַטעריעל. ביס-

לעכווייז האָט דער בונד איינגעשטעלט גומע באַציאונגען אין די „העכערע קרייזן“. און דאָס האָט געקענט און געדאַרפֿט זיין אַ פינאַנציעלער קוואַל פאַר דעם גאַנצן בונד. די אויפגאַבע פֿון דער אַרגאַניזאַציע איז איצט געווען איינשטעלן פאַרבינדונגען מיט די יידישע אַרבעטער, און זיי האָבן געאַרבעט און גע-וואוינט אין דעם אונטערשטן טייל פֿון קיעוו, אויף דעם „א“ ג פּאַדאַל. נאָר דאָ האָט געקענט געשאַפֿן ווערן אַ בונדישע באַוועגונג אַן אַרגאַניזאַציע.

ד. זאַסלאַווסקי האָט נאָך אין 1899 זיך באַטייליקט אין דער „סטודענטן-אַרגאַניזאַציע“, וואָס איז שפּעטער פאַר-וואַנדלט געוואָרן אין אַ „גרופּע אינטעליגענטן — יידן“ און נאָך שפּעטער אין דער בונדישער גרופּע „פּרייהייט“. אין „רויטן פּנקס“ (1919—1921) האָט ער אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל „צו דער געשיכטע פֿון בונד אין קיעוו“. דערציילט ער :

„דאָס יאָר 1903 קאָן מען רעכענען פאַרן אָנהייב פֿון דער אַרבעט פֿון דער קיעווער בונדישער אַרגאַני-זאַציע. דער צענטראַל-קאָמיטעט שיקט אַ ספּעציעלן אַרגאַניזאַטאָר (ח' איסאַק, צביהם ברודער) ... ס'ווערט אַרגאַניזירט אַ 'סכאַדקע' ... אַ געהיימער קאָמיטעט ... ס'האָט זיך אויך אַנטוויקלט אַ גרויסע און לעבעדיקע אַרבעט. צווישן די אַרבעטער האָט די גרופּע געהאַט גרויס דערפּאָלג. אויף קאַנסטאַנטינעווער גאַס אויף פּאַדאַל האָט מען אַרגאַניזירט אַ 'בירזשע' — נאָר אַ ניים פאַר קיעוו ... מ'האָט אַרגאַניזירט פּאַך-קאָמי-סיעס ... די צאָל אַרגאַניזירטע אַרבעטער האָט נישט דערגרייכט אַפילו ביז הונדערט ... נאָר ווי אַן אינמע-ליגענטישע גרופּע אין דער גרויסער שטאָט האָט זיך די קיעווער אַרגאַניזאַציע אויסגעטיילט אין בונד — אַנטוויקלט אַ גרויסע ליטעראַרישע טעטיקייט, אַרויס-געלאָזט אַ רייע פּראַקלאַמאַציעס ... דעם 1טן מיי 1904 איז איינגעאָרדנט געוואָרן די ערשטע בונדישע מאַסאָוקע אין וואַלד. דאָס איז געווען אַ גרויס געשעע-

ניש אין לעבן פון דער קיעווער ארגאניזאציע... אין
1904 הייבט זיך אן דאס היסטארישע לעבן פון דער
קיעווער ארגאניזאציע פון בונד.

אזוי האט אויסגעזען די קיעווער ארגאניזאציע פון בונד,
ווען איך בין אהער געקומען מיטן פערזענלעכן בריוול פון
ח' ארקאדי. זיך באקענט מיט די אנדערע חברים פון קאמי-
טעט, אלע נישט קיין היגע, אינטעליגענטן — נישט קיין
ארבעטער. עס האט זיך געשאפן א מאדנע ארבעטס-פארטיי-
לונג: איך — פאר דער מאסע; זייער ראלע איז געווען אַנצור-
האלטן די גאנצע קאנספיראציע אין זייערע הענט, טראגן די
פארבינדונג מיטן צענטראל-קאמיטעט פון בונד, געווינען סימ-
פאטיקער צווישן דער אינטעליגענץ, פראפאגאנדירן זיי פארן
בונד. מיין ארבעט, מיין ראלע איז געווען פירן די ארבעט צווישן
די יידישע ארבעטער אויפן פאדאל. געוואוינט האב איך אין
שטאט צוזאמען מיט די אנדערע חברים, און געוואוינט האבן
מיר אין א יידישן האַטעל. די יידן, וועלכע האבן געהאלטן
דעם האַטעל, האבן זיך מיט דער הכנסה געטיילט מיט דער
פאליציי און דערפאר האט די פאליציי גאראנטירט, אז עס
קענען דארט וואוינען יידן און פראוואושימלסמואָ און מ'וועט
קינעם נישט אַרעסטירן. און דאָס איז געווען אַ זיכערער פלאַץ
פאר אונדז.

געווען נאך איין חבר, וואָס איך האָב אין קיעוו מיט
אים זיך באַפריינדעט. דאָס איז געווען סאַניע גורעוויטש. ער
איז געווען דער העלד פון דער האַמלער זעלבסטשוין, זעלבסט-
באַשיצונג אין פאל פון אַ פאַגראַם אין שטאַט. ער איז געווען
דער פייערדיקער אַנפירער פון דעם זעלבסטשוין אין האַמלע.
דאָ, אין קיעוו, האָט ער נישט באַלאַנגט צום קאָמיטעט, ער
האַט באַקומען אַן אייגענע פונקציע: אַרום קיעוו זיינען געווען
אַ סך שמעטלעך מיט בונדישע אַרגאַניזאַציעס. איז אַרגאַניזירט
געוואָרן אַ קאָמיטעט פאַרן גאַנצן יידישן ראיאָן פון קיעוו.
אַ מין „צענטראַל-קאָמיטעט“ פאַרן דאָזיקן קיעווער ראיאָן פון
בונד. און סאַניע האָט זעלבשמענדיק געפירט די דאָזיקע

ארבעט. ווי כ'האָב געזאָגט, כ'האָב זיך מיט אים זייער באַ-
פריינדעט. ער איז געווען יונג און פריש און מוטיק, געווען
אַ גומער רעדנער. ער האָט געהאַט אַ באַזונדער וואוינונג נישט
צוזאַמען מיט אונדז, און איך פלעג זייער אָפּט קומען צו אים,
אַפילו געבליבן נעכטיקן ביי אים.

אַ פּאַר יאָר שפּעטער, נאָך 1905, איז סאַניע אַרעסטירט
געוואָרן און איז באַשולדיקט געוואָרן, אַז מ'האַט ביי אים
געפונען רעוואָלווערן. ער איז געזעסן אַ לענגערע צייט אין
טורמע. סוף-כל-סוף האָט מען אים פאַרשיקט קיין סיביר.
פאַראַן עטלעכע ווערסיעס ווי אַזוי ער איז אומגעקומען. אין
ניו יאָרקער אויסגאַבע פון „בונד“, די דריי-פיר בענדיקע „דו-
רות בונדיסטן“ ווערט דערציילט דורכן ח' שלום הערץ און
ער זאָגט, אַז ער ווייסט עס פון אַ זיכערן קוואַל: אין אַ סי-
בירער דאָרף איז געווען אַ גרופּע פאַרשיקטע, און ווען ס'האַט
זיך אָנגעהויבן די קאַנטער-רעוואָלוציע איז אין איינעם אַ
פינצטערן פרימאַרגן אונטערגעצונדן געוואָרן די וואוינונג וואו
די אַלע פאַרשיקטע האָבן געוואוינט און סאַניע איז פאַר-
ברענט געוואָרן אין דעם דאָזיקן פייער. דאָ, אין ניו-יאָרק, איז
געווען זיין ברודער, דער באַקאַנטער בונדיסט וועמען איך האָב
באַקענט אין אַמעריקע, מישאַ גורעוויטש. און ווי איך געדענק,
האַט ער מיר דערציילט אַן אַנדער ווערסיע: אין אַ קריגעריי
מיטן קאַראָל אויף דער באַרזשע, וואָס האָט געפירט די פאַר-
שיקטע, איז סאַניע דערשאַסן געוואָרן.

די באַוועגונג אין קיעוו האָט אָנגעהויבן וואַקסן. עטלעכע
יידישע אינטעליגענטן האָבן זיך דערנענטערט צו מיר, גע-
האַלפן אין דער אַרבעט. אויף פּאָדאָל איז געווען טעטיק די
„בירזשע“, וואו מ'פלעגט זיך סיסטעמאַטיש צונויפקומען. עס
פלעגן זיין אויך צוזאַמענקומען אין געוויסע לאַקאַלן.

איך, פאַרשטייט זיך, פלעג שמענדיק דאָרט זיין אויפן
פּלאַץ. די דאָזיקע בירזשע האָט נישט נושא-הן געווען ביי דער
זשאַנדאַרמערע. אין איינעם אַן אַוונט איז אַט דער גאַנצער
ראַיאָן אין פּאָדאָל מיט דער בירזשע געוואָרן אין אַ מאַמענט

אַרומגערינגלט פון באַוואַפנטע סאַלדאַטן, אַרום און אַרום. צו
 אַנטלויפן איז געווען אוממעגלעך. אומעטום שטויסטו זיך אַן
 אויף די סאַלדאַטן. און דער פּלאַן איז געווען, פאַרשטייט זיך,
 אַרויסכאַפן וואָס מער מענטשן און זיי אַרעסטירן, דורך זיי
 געוואָר ווערן וואָס די אַרגאַניזאַציע פאַרמאָגט. איך מיט נאָך
 אַ יינגערן חבר זיינען געווען אַריינגעכאַפט. מען האָט אונדז
 צוגעשטעלט צו אַ סאַלדאַט און געהייסן ער זאָל אונדז היטן.
 מ'האַט אזוי שטייענדיק געטראַכט וואָס עס וועט פאַרקומען
 ווייטער. אָבער ווי געזאַגט, דאָס איז שוין געווען די צייט פון
 ערב-פּרילינג, דער ערב-פּרילינג האָט זיך געטראָגן אין דער
 לופטן. די נייע באַציאונג צו דער רעגירונג און פון דער אַנדער-
 רער זייט צו דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג האָט געווירקט.
 און ווייזט אויס, דער סאַלדאַט וואָס האָט אונדז געהאַלטן פון
 ביידע זייטן האָט עס נישט גענומען שטאַרק צום האַרצן, ווען
 מיר האָבן אין אַ סעקונדע איינער צום צווייטן אַ מאַך געמאַן
 מיט די אויגן און — האָפּ! און מיר האָבן גענומען לויפן. ער
 האָט זיך נישט געיאָגט נאָך אונדז, ער האָט נישט געשאַסן,
 און מיר זיינען אַנטלאָפן. אַרויסרייסן זיך פון דעם רינג
 איז געווען אוממעגלעך. איך בין אַוועק אין איין הויף, אַרום
 און אַרום זיינען געווען דירות. אין דער פינצטער האָב איך
 זיך איינגעאַרדנט אין אַ קאַרידאָר אויף די טרעפּ, און דאָרט
 האָב איך איבערגעוואַרט אַ שעה-צוויי און דערנאָך בין איך
 אַרויסגעגאַנגען בשלום און געקומען אין מיין האַטעל. אַט
 דאָס איז געווען די אַטמאָספּערע אין קיעוו אין יענער צייט.
 אַוודאי צו קיין מאַסן-אַקציעס האָט דאָ נישט געקענט קומען.
 די באַוועגונג איז נאָך אַלץ געווען אַ געצוימטע, אַ קאַנספּיראַ-
 טיווע, אַ באַהאַלטענע.

דאָס איז געווען די צייט פון דער מלחמה צווישן יאַפּאַן
 און דער צאַרישער רוסלאַנד. און דאָס איז געווען נאָך דעם
 קישענעווער פּאַגראַם. אין קיעוו איז געווען איין צייטונג,
 וואָס האָט געפירט אַנטיסעמיטישע העצעריי, און אַט איז
 געקומען אַ מאַמענט, אין שטאַט האָט מען זיך אַנגעהויבן
 גרייטן, אַט-אַט וועט אויסברעכן אַ פּאַגראַם. די בונדישע

ארגאניזאציע האט זיך געגרייט צו שמעלן א ווידערשטאנד. מ'דארף ארגאניזירן די זעלכסמשוין. פארשטייט זיך, דאס איז געווען פארבונדן מיט א גרויסער ארבעט. מיר האבן אין א יידישן האַמעל געדונגען צוויי צימערן, מאביליזירט די בעסטע חברה, וואס מיר האבן פארמאגט אין דער ארגאניזאציע. צוויי צענדליק חברים האבן מיר אריינגעשמאפט אין די צוויי צימערן אין דעם האַמעל. מיר האבן דא גענעכטיקט, געווארט. פארשטייט זיך, אז ס'איז געווען די פראגע וועגן געווער. אונדזער קאמיטעט, אין א שטרענגער קאנספיראציע, האט געשאפן א קויש מיט רעוואלווערן. ווי אזוי שמעלט מען עס צו אויפן פאדאל, אט אין דעם האַמעל? פון שמאט אין קיעוו בין פאדאל איז געווען א גאנץ גוטער מהלך. גיין מיט אזא שווערן קויש מיט רעוואלווערן, האט מען נישט געקענט טראכטן. ס'איז געווען געפערלעך אויבעט. נעמען א דראַשקע און אריינזעצן זיך פארן אויף פאדאל, איז אי ס'איז נישט געווען קיין געלט, אי ס'איז געווען נישט קאנספיראציוו. האט מען באשלאסן, אז די בעסטע זאך איז מ'זאל אריינגיין אין טראמוויי, וואס איז געגאנגען פון אויבן שמאט ביז אראפ. אזוי זיינען מיר מיטן שווערן קויש רעוואלווערן אריין אין טראמוויי און געקומען בשלום ביזן עק פלאץ, וואו ס'איז געשמאנען דער האַמעל. מיר זיינען אראפ פונעם טראמוויי מיטן קויש רעוואלווערן בשלום, און אריין אין האַמעל. די שימחה איז געווען גרויס, צו קיין פאגראם איז נישט געקומען אין קיעוו.

מיר האבן געפרוואווט מאכן אן עפנטלעכע אונטערנעמונג. דאכט זיך, דאס איז געווען לכבוד דעם ערשטן מיי. מיר האבן געגרייט א גרויסן צוזאמענקום אין וואלד הינטער קיעוו. אבער דער שפיאנאזש איז געווען אומגעהייער גרויס, נאך גרעסער ווי אין פאדאל. מיר האבן אויסגעשמעלט פאטרולן. זיי האבן געדארפט מיט סיגנאלן ווייזן וואוהין צו גיין. מיט פארדרום האבן מיר געמוזט דעם יום-טוב אפרופן, ס'איז געווען אוממעגלעך לעך אריינצוקומען אין וואלד. פאליציי מיט שפיאנעס ארום און ארום, נישט אריינצוקומען.

יידישע בירגערלעכע פארטייען האָבן אָנגעהויבן ווערן באַוועגלעכער. און אַט האָבן זיי גערופן אַ גרויסן פּאַלקס-מיטינג אין אַ בית-מדרש אין דעמיעווקע. דעמיעווקע איז געווען אַ פּאַרשמאַט פון קיעוו און דאַרמין האָבן יידן געמעגט וואוינען. אַ סך יידן פלעגן האַנדלען אין קיעוו און ביי נאַכט שלאָפן אין דעמיעווקע. עס איז געווען אַ גרויסע פּאַרזאַמלונג. איך געדענק נישט גענוי צי מיר האָבן זיך פריער צונויפ-גערעדט מיט די, וואָס האָבן צוגעגרייט די פּאַרזאַמלונג, צי מיר האָבן זיך אַריינגעשטופט, אזוי צו זאָגן, מיט גוואַלד. אַ גרויסע גרופע בונדיסטן האָבן פּאַרנומען די ערטער, און אין אַ געוויסן מאַמענט איז סאַניע גורעוויטש אַרויף אויף דעם באַלעמער און האָט אָנגעהויבן רעדן. ער האָט פּאַלעמיוזרט מיט די ליבעראַלן און קאַדעטן. ס'איז געוואָרן אַ גרויסער טומל. אַ חבר פון פּאַדאַל, אַ פּאַלקסטימלעכער אינטעליגענט, אַ זייער גע-טרייער בונדיסט, וואָס האָט געוואַלט „באַרויאַקן“ דורך אַנ-שרעקן דעם עולם, האָט אַרויסגעכאַפט אַ רעוואָלוער און אַרויפגעשאָסן אין סופּיט אַרויף. דאָס האָט געמאַכט די טרע-וואַגע נאָך גרעסער. סאַניע האָט געמוזט אַריבערשרייען און באַרויאַקן דעם עולם. און ער האָט ווי עס איז געענדיקט רעדן. און מיר האָבן מיט סאַניען די ערשמע זיך אַרויסגעכאַפט פון בית-מדרש.

מיר האָבן אויך געהאַט קאַנטאַקטן מיט אַנדערע פּאַר-טייען. איין מאל האָבן די ס. ס. (ציוניסטן סאַציאַליסטן) אַראַפּ-געבראַכט אַ „גרויסן רעפּערענט“ — דאָס איז געווען שמואל ניגער, דעמאַלסט נאָך אַ יונגער בחור. אַ צאל בונדיסטן און אויך איך זיינען געקומען צום רעפּעראַט.

געווען נאָך אַ גרופע, וואָס מיט איר האָבן מיר אָנגעהאַלטן פריינטלעכע באַציאונגען. דאָס איז געווען די אוקראַינישע סאַציאַל-דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. זי איז נישט געווען אָנגע-שלאָסן אין דער רוסישער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע, נישט גע-טרויט די רוסישע אַסימילאַטאָרן. זיי האָבן געוואוסט אונדזער פּאַרטיי-לאַגע, און מיר האָבן געוואוסט זייער לאַגע.

אַט זיצן מיר אין אַ וועגעטאַרישן קאַפע מיטן פירער פון

דער אוקראינישער סאציאל-דעמאקראטיע. איך גיב אים רוסי-
שע ליטעראטור פון בונד, ער האט מיר געגעבן אוקראינישע
ליטעראטור. ער עצהט זיך מיט אונדז: ווי אזוי זאגט איר
אויף יידיש די ווערטער „ארגאניזאציע“, „פראקלאמאציע“,
„קאנסטיטוציאנעלע פארזאמלונג“. ער האט נישט קיין געהע-
ריקע טערמינאלאגיע אויף אוקראיניש.

קיין פארמעלע זיצונגען פון דעם קאמיטעט פלעגן נישט
פארקומען. אלץ איז געטאן געווארן אויפן חברישן אופן. זאגן
מיר איין מאל די חברים צו מיין גרויסער איבערראשונג: מיר
ווילן ארויסגעבן א פראקלאמאציע וועגן דער מלחמה מיט
יאפאן. שרייב אן אזא אויפרוף. נו, איך בין אזוועק אין דער
שטאטישער ביבליאמעק, — ס'איז געווען א גרויסע ביבליא-
מעק, איך בין געווען אפט א גאסט אין דער דאזיקער ביב-
ליאמעק און זיך גענומען שרייבן די פראקלאמאציע. איך האב
זיך אנגעלייענט א סך רוסישע ליבעראלע צייטונגען. כ'האב
זיך אנגענומען מיט מוט, אנגעשריבן די פראקלאמאציע אויף
יידיש. די חברים האבן זי איבערגעלייענט, געפונען זי איז
גוט. נו, און איצט דארף מען עס אפדרוקן. פונקט דעמאלסט
האב איך געהאט א גאסט פון יעקאטערינאסלאוו, מיין חברטע
סאפירע. האבן מיר איר געבעטן: נא דיר די פראקלאמאציע,
נא דיר אן אדרעס, פאר צו קיין בערדיטשעוו און גיב עס
אזוועק.

כ'האב געוואוסט, אז אין פארגלייך מיט אנדערע עלטערע
חברים, חברים מיט א סטאזש און הויכבילדונג, וועלכע זיינען
אין דעם קאמיטעט פון בונד, שטייען זיי העכער פון מיר.
זיי האבן אבער נישט גענוג באהערשט די יידישע שפראך. מיין
פראקלאמאציע, מיין ערשטע ליטערארישע ארבעט, האט
מיר צוגעגעבן חשיבות אין מיינע אויגן. אבער איך האב
געפילט: איך דארף לערנען, לייענען. געווען אין אונדזער
קריוו אן עלטערע חברטע, דעמאלסט האב איך געוואוסט איר
נאמען, איצט קען איך זיך נישט דערמאנען. דאס איז געווען
א געבילדעטע אינטעליגענטע פרוי, און איך האב געהאלטן אין
איין דיסקוטירן מיט איר איין פראגע, וואס האט דעמאלסט מיך

געמאטערט: ווי אזוי בינדט זיך דאס איינס מיטן אנדערן:
פון איין זייט זיינען מיר א סאציאל-דעמאקראטישע פארטיי,
דאס הייסט פאר פרייהייט, וואס וויל אויפקלערן די מאסע,
און מיר זיינען קעגן לענינס פראיעקטן ווי אזוי צו בילדן די
פארטיי. און פון דער אנדערער זייט, שמרעבן מיר צו דער
„דיקטאטור פון פראלעטאריאט“ ...

אָט אזוי האָב איך געארבעט אין קיעוו איבער אַ
יאָר צייט. ס'האָט זיך געשאַפן אַ נייע פּאָליטישע אַטמאָספּערע.
אָט איז ער-באַקטאָבער 1905. קיינער האָט זיך נישט פאַר-
געשטעלט, אַז ס'וועט פאַרקומען אַזאַ איבערקערעניש, אַז
דאָס גאַנצע לאַנד וועט בלייבן שטיין. באַנען און טעלעגראַפן
און אַלץ, אַלץ אין שטרייק. מ'האָט זיך נישט פאַרגעשטעלט,
אַז עס דערנענטערט זיך מיט שנעלע טריט די רעוואָלוציע ...
אין דער צייט הייבט מיך אַן מאַטערן מיין פּאַטער מיט
בריוו. פון וואַנען האָט ער געהאַט מיין אַדרעס? און ער
שרייבט מיר: דו מוזסט קומען קיין כערסאָן. דו מוזסט זיך
שמעלן צום פּריוויוו. דו קענסט אונדז נישט שמעלן אין אַזאַ
לאַגע. אויב דו שמעלסט זיך נישט, וועט מען אונדז באַשמראַפן
מיט 300 רובל. דער פּאַטער מאַטערט מיך און איך ווייס נישט
וואָס צו טאָן. די חברים פון קאָמיטעט זאָגן, אַז ער איז גע-
רעכט, און דער קאָמיטעט דערלויבט מיר צו פאַרן צוריק
אַהיים.

צוויי וואָכן איידער איך פאַר קיין כערסאָן, בין איך
געווען פאַרבעטן צוגאַסט צו אַ משפּחה אין אוריעוו, בעסאַ-
ראַביע. צוויי ברידער, יונגע חברה פון אַ פאַרמעגלעכער
משפּחה, וואָס זיינען געווען אין דער קיעווער אַרגאַניזאַציע,
האַבן מיך איינגעלאָדן צו זיך. איך האָב זיך ביי זיי געפילט
גאַנץ אַנגענעם. געווען אין שמעל אַ גרופּע בונדיסטן, און זיי
האַבן מיך איינגעלאָדן צו זייער אַ צוזאַמענקום, און איך האָב
גערעדט צו זיי.

אין אוריעוו האָב איך זיך דאָס ערשטע מאל געטראַפן

מיטן בונדיסט'ס הערץ גילישענסקי, וועלכער האָט שפעטער געשפילט אַ גרויסע ראָל אין יידישן לעבן פון רומעניע. אין אַ קורצער צייט האָט מיין אוריעווער, „וואַקאַציע“ זיך געענדיקט, און איך בין געקומען קיין כערסאָן. עס האָט גע- הייסן: איך וועל איבערקומען דעם פּריוויו, און וועל באַלד צוריקקומען צו דער באַוועגונג ...

מיין ערשטע לערער-פּראַקטיק אין תּלמוד-תּורהס פּאַר יינגלעך

צוריק אין מיין הימשטאַט. קיין רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג איז דאָ נישט. קיין בונד אַוודאי נישט. אַ פּאַר פּועלי-ציון דרייען זיך דאָ אַרום און האַלטן מיט מיר אין איין דיסקוטירן. איך האָב זיך געפילט זייער שלעכט אין דער דאָזיקער איינזאַמקייט. נאָך דעם קיעווער גערויש, טומל — שטיל, אַ שטילע שטאַט. אַבער אין לאַנד קאַכט. עס איז ערב רעוואָלוציע. די אונטערערדישע באַוועגונג רייסט זיך פּאַרויס. פּלוצלונג באַקום איך אַ מעלעגראַמע, איר אינהאַלט איז געווען: „קיין שום קרעדיט אינאָנאָוון“. ס'האַט געמיינט: נישט מאַכן קיין קאַמפּראַמיסן מיט דער רעגירונג, מיט די קאַרעטן. ס'איז געווען אַן אינסטרוקציע פון צענטראַל-קאַמי-טעט פון בונד. אַבער אין כערסאָן האָב איך נישט געדאַרפט האָבן די אַנווייזונג ... כ'האַב נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט פון פּאַליטישער אַקטיוויטעט. נאָר איין מאָל, איין איינציקן מאָל, בין איך געקומען צו דער עפנטלעכקייט. אין שטאַט איז געווען אַ לעגאַלער קלוב פון אינטעליגענטן, דער קלוב פלעגט אָפהאַלטן זיינע זיצונגען און פאַרזאַמלונגען אין דעם שטאַטישן קלוב, יידישע אינטעליגענטן האָט אויך באַלאַנגט צו דעם קלוב. האָט דער קלוב מיך איינגעלאָדן: היות איך בין געקומען פון דער גרויסער שטאַט קיעוו, זאָל איך זיי

דערציילן וואָס טוט זיך אין לאַנד, וואָס פאַר אַ שטימונג, וואָס פאַר אַן אַטמאָספּערע. אַזוי בין איך אויפגעטראָפן אין דעם דאָזיקן קלוב און גערעדט — דאָס איז געווען אַ לעגאַלע זאַך, אַזוי צו זאָגן. און איך האָב זיי דערציילט וועגן דער טעטיקייט פון די רעוואָלוציאַנערע פאַרטייען. פאַרשטייט זיך איך האָב געדאַרפט רעדן אויף רוסיש. אין דער אַרטיקלער צייטונג האָט וועגן דעם קיין באַריכט נישט געקאָנט זיין.

עס קומט אַלץ נענטער און נענטער צום אויסבראַך פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע. אַלגעמיינער שטרייק. כערסאָן איז אין גאַנצן אָפגעריסן פון דער וועלט. נישט נאָר פון פער-טערבורג, מאַסקווע, קומען נישט אַן קיין צייטונגען, נאָר אפילו פון קיעוו, אפילו פון אַדעס, וואָס איז דאָ דערלעכן. נישטאָ קיין צייטונגען, נישט קיין מעלעגראַף, נישט קיין פאַסט. און ווען שפעטער ווערט שוין באַוואוסט, אַז די רעוואָלוציע האָט געזיגט, ווערט אַרגאַניזירט אַ מאַניפעסט-טאַציע מיט רוטיע פענער, כ'ווייס אַליין נישט פון וועמען. ווייזט אויס, אַרגאַניזירט פון יחידים, קיין שום אַרגאַניזאַציע איז אין שטאַט נישט געווען. די קאָדעפן זיינען יאָ געווען אַרגאַניזירט.

מען באַווייזט זיך נישט אַרומצוקוקן, און אַזוי ווי איבערן גאַנצן לאַנד, אַזוי איז אויך דאָ ביי אונדז אין שטאַט אַרויס-געשפרונגען אַ פאַגראַם. אַ פאַגראַם, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אין די יידישע גאַסן און געגאַנגען אַלץ טיפער און טיפער. און דאָ ווייטער איז מיר באַשערט געווען זיך אַנצוטערעפן מיטן נאָמען טאַכטשאַגלע, וועגן וועלכן איך האָב דערציילט. ה' טאַכטשאַגלע האָט געהאַט אַ ברודער אַ פולקאָוויק אין כערסאָן, אין היגן גאַרניזאָן. און ווען דער פאַגראַם האָט זיך אָנגעהויבן אַנטוויקלען, האָט ער געגעבן אַ קאַמאַנדע, און אַרויסגעפירט זיינע סאַלדאַטן, און האָט זיי געבראַכט פנים-אל-פנים צו די פאַגראַמשיקעס און געמאַלדן, „אויב איר וועט ווייטער וואַגן צו פאַגראַמירן, וועל איך געבן אַ פאַראַרדענונג צו שיסן!“, און מיט דעם איז דער פאַגראַם אָפגעשטעלט געוואָרן. שפעטער האָט מען געזאָגט, אַז ער

האט געהאט א געריכט, ווייל ער האט עס געטאן אויף זיין
אייגענעם אחריות.

נאך דעם פאגראם איז דאך די שטימונג געווארן אן
אנדערע.

און אט קומט פאר א גרויסע פארוואמלונג, א פאלקס-
פארוואמלונג אין דער אוידיטאריע. מסתמא האבן דאס גערופן
די קאדעטן. זיי זיינען געווען טעטיק, פריי. א טאג, צוויי,
פאר דער דאזיקער פארוואמלונג, מיט א מאל קומט צו מיר
ארצ'פ' ח' יונה פונעם צענטראל-קאמיטעט פון „בונד“
(יונה קאניעזן). כ'הייב נישט אן צו וויסן, ווי אזוי ער האט
געטראפן צו מיר, און וואס איינגטלעך איז געווען זיין אויפ-
גאבע. זאגט ער מיר, איך זאל פארלאנגען א ווארט בעת
דעם גרויסן מיטינג. און איך האב אזוי געטאן. איך האב
דארטן גערעדט וועגן דעם פארלויף פון דער רעוואלוציע.
די אוידיטאריע האט רעאגירט קאלט, נישט דעצידירט.

מיין טאטן האט זיך איינגעגעבן מיך צו באפרייען
פון סאלדאטשענע, פון דער קאזארמע, און איך האב באקומען
א „וויסן בילעט“. איצט האט זיך געשטעלט פאר מיר די
פראגע, וואס ווייטער?

די גאנצע סיטואציע אין לאנד האט זיך שנעל געענדערט.
פריער קאנטר-רעוואלוציע, דערנאך די פראפאגאנדע פאר
לעגאליטעט, פאר א לעגאלער באוועגונג, פאר א לעגאלער
סאציאליסטישער ארבעטער-באוועגונג. דער בונד גיט ארויס
אין ווילנע א לעגאלע צייטונג. וועגן אן אומלעגאלער טעטי-
קייט פון בונד הערט זיך נישט. זאל איך זוכן נייע קאנטאקטן
מיטן צענטראל-קאמיטעט? בין איך זיכער מיט מיין פערזענ-
לעכער קאנספיראציע?

איך בין נישט געווען דער איינציקער. עס זיינען ארומ-
געגאנגען א סך אזעלכע „פארלוירענע“ בונדיסטן, וואס האבן
געשפילט א געוויסע ראלע אין בונד פון 1904-5. מ'איז ארומ-
געגאנגען בטל, זיך געפילט דערשלאגן, וואכעדיק, פראזאאיש.

א סך בונדיסמן האָבן זיך געוואָרפֿן צו די שיפּסגעזעלשאַפּטן,
גענומען זיך גרייטן צו מאַכן די רייזע איבערן ים.

איך האָב וועגן עמיגראַציע נישט געטראַכט, נישט גע-
פּראַווט אַפּילו רעדן מיט מיין איינציקן פּריינד — סאַפּירע.
איך האָב געהאַפּט: ס'וועט קומען אַן ענדערונג.

סאַפּירע איז געקומען צו פּאַרן פּון יעקאַטערינאַסלאַוו.
זי האָט באַקומען אַ פּאַספּן אין אַן אַרטיקן זעמסקי-שפיטאַל,
אין אַ שפיטאַל פּון דער מלוכיש-אויטאָנאָמישער אָרגאַניזאַ-
ציע, וואָס הייסט „זעמסוואָ“. און איך באַגלייט איר אַהין.
דאָס איז אַ דאָרף ווייט פּון שטאַט, אַבער אַ גרויסער דאָרף,
און אַ גאַנץ פּיינער שפיטאַלעכל. איך פּאַרבלייב מיט איר
דאָרט, אַפּגעריסן פּון אַלעמען. איך לייען, איך באַקום די
בונדישע לעגאַלע צייטונג און איך הייב זיך אַן צו אַרענטירן
אין דער לאַגע. די בונדישע באַוועגונג האָט זייער שטאַרק
געליטן. כ'האַב נישט די מיגלעכקייט איינצושטעלן אַ קאַנ-
טאַקט צוריק מיט דעם צענטראַל-קאָמיטעט.

אין ווילנע איז טעטיק דער פּאַרלאַג „די וועלט“, וועלכער
גיט אַרויס בראַשורן. און איך באַשלים אויסצוניצן די גרויסע
ביבליאָטעק פּון דער זעמסוואָ, וואָס פּלעגט פּון כערסאַן שיקן
ביכער אַהער און איך שרייב אַן דאָ, אין סאַפּירעס צימער,
צוויי בראַשורן אויף יידיש. איין בראַשור „וואָס איז אַזוינס
זעמסוואָ?“, די צווייטע בראַשור וועגן די שטאַט-דראַפּט:
„ווי אַזוי אַרבעט די שטאַט-דומע?“ — צוויי פּאַפּולער-וויסנ-
שאַפּטלעכע בראַשורן, וואָס דערציילן וועגן אַקטועלע פּראַ-
בלעמען. איך שיק עם אַוועק קיין ווילנע אויפן אַדרעס פּון
„די וועלט“, און איך וואַרט אויף אַן ענטפּער. קיין שום
ענטפּער באַקום איך נישט. איך שרייב נאָך אַ מאַל און נאָך
אַ מאַל. ענדלעך האָב איך באַקומען אַ קורץ ברייטעלע: „מינט
מיר אַנצוהערן, אַז ס'איז אַזויס „די וועלט“, זיי האָבן נישט
קיין מעגלעכקייטן צו דרוקן. אייערע בראַשורן זיינען גוט,
ס'וואַלט געווען גוט זיי אַרויסצוגעבן, אַבער צום באַדויערן —
אפּשר, אפּשר וועט זיך ענדערן.

אין אייזאמקייט און אין צווייפל פארענדיקט זיך
דער טייערער פּעריאָד פּון מיין בונדישער אַרבעט, פּריער אין
יעקאָטעריןאַמלאָוו און דערנאָך אין קיעוו. איך קער זיך אום
צוריק קיין כּערסאָן. עס קומט אַ גרויסע פּאַוזע אין מיין
לעבן.

אין 1908 זיינען מיר געוואָרן אַ פּאַמיליע פּון דריי.
ס'איז געבוירן געוואָרן אַ מיידעלע. פּאַרשטייט זיך, איך האָב
אַנגעהויבן צו מראַכטן וועגן עפּעס פּרנסה. אין כּערסאָן איז גע-
ווען אַ רוסישע צייטונג, וואָס איז געלעגן אין יידישע הענט,
אונטערן נאָמען „יוג“ (דרום). כ'האָב געפרואוּווט אַרײַנגיין
אין דער צייטונג און כ'בין געוואָרן איר רעפּאָרטער. דאָס איז
געווען אַ קליינע צייטונג, און ליטעראַריש, פּאַרשטייט זיך,
קיין שום ווערט נישט געהאַט, אָבער אַ דאַנק איר האָב איך
זיך באַקענט מיט נייע געביטן, וועלכע זיינען מיר געווען
ביז אַהער אין גאַנצן פּרעמד. אין שטאַט איז געווען אַ „ביר-
זשע“ פאַר תּכּוואַה-סוּחריים און מעקלערס, פאַר אַנדערע געלמ-
געשעפטן. דאָס איז געווען אַן אַפיציעלע אינסטיטוציע. די
צייטונג האָט געהאַט אַן אינטערעס צו האָבן באַריכטן פּון
דאָרטן, און איך האָב דאָס געטאָן. דאָס איז געווען פאַר מיר
אַ נייע וועלט, און כ'האָב זייער אַ סך געלערנט פּון דעם. אַ
צווייט פעלד פאַר מיר איז געווען די זעמסטווע. אין כּערסאָן
איז געווען די זעמסטווע פאַר דער גאַנצער גובערניע, די גו-
בערניאַלע זעמסטווע, דאָ איז אויך געווען די לאַקאַלע זעמ-
סטווע פאַר דער כּערסאָנער אַרומיקער געגנט. די זעמסטווע
האַט געפירט אַ גרויסע אַרבעט אויסער דער שטאַט: ביל-
דונג און דערציאונג, זאָרג וועגן דער ווירטשאַפּט, יורדישע
הילף, סטאַטיסטיק. דאָס זיינען געווען גרויסע געביטן און
גרויסע אַרבעטן.

אין זעמסטווע איז געווען ווינציקער ביוראָקראַטיע ווי
אין דעם מלוכישן אַפּאַראַט, און אין אַ געוויסער מאָס אויכעט
אַ ביסל ליבעראַלע פּאָלקסטימלעכקייט. כ'האָב אַנגעהויבן

אריינקומען אהער און באקומען יעדעס מאָל פריש מאַמע-
ריאַל, באַארבעט עס, צוגעגרייט צום דרוק, — אַט דאָס איז
געווען מײן אַרבעט. איך האָב אַ סך געלערנט פון דעם,
ס'איז געווען פאַר מיר אַלץ נייע זאַכן, אַלץ נייע געביטן,
מיט וועלכע ייִדישע מענטשן האָבן געהאַט זייער ווייניק צו
מאַן. פון שטאַנדפונקט פון פרנסה איז עס געווען זייער
ווייניק, אַ פאַר מאָל האָב איך געפרואוונט אַפּדרוקן אַרטיקלען
אויף אַרטיקע טעמעס, אָבער קיין ווייטערע אויסזיכטן זיינען
פאַר מיר נישט געווען.

האָב איך אָנגענומען אַ פּאַסטן אַלס לערער אין דער
אַרטיקער תּלמוד-תּורה פאַר יינגלעך. דאָס איז געווען אַ
פּילאַטראַפּישע אינסטיטוציע, אָבער אַוועקגעשטעלט מאַ-
דערן, אַ פּיינע געביידע, בשכּנות מיט אַ צווייטער אינסטי-
טוציע, אַ האַנטווערקער-שול. דער דירעקטאָר איז געווען אַן
אינטעליגענטער מענטש, ה. נאָדלער, וועלכער איז געווען דער
הויפּט-זינגער אין דעם כאָר פון דער גרויסער „ניקאָלאַיעווער“
שול. נאָטירלעך, אַלץ איז אין דער תּלמוד-תּורה געווען גע-
פירט אין דער רוסישער שפּראַך. די יינגלעך זיינען געקומען
פון אַרעמע קרייזן, פון די הינטערשטאַט-געמלעך, דער עיקר
פון די זאַכאַלקעס. אין תּ"ת האָט געהערשט אַ שטרענגע
דיסציפּלין, ווי אין אַ פּילאַטראַפּישער אינסטיטוציע.

אין מאָל האָב איך דאָ געהאַט אַזאַ איבערלעבונג:
מ'פלעגט געבן די קינדער עסן, זיי פלעגן באַקומען איין מאָל
אין טאָג אַ מיטאַג. אַלץ איז געפירט געוואָרן אויף אַ פּיינעם
אופן, מיט דער זעלבער דיסציפּלין. און אַט טאַקע אין דער
אַנוועזנהייט פון דעם פּרעזעס, האָט איין יינגל, אַ צווייטער,
אַוועקגעלייגט דעם לעפל, אויפּגעהערט עסן און געזאָגט אין
דער הויך: ס'איז פול מיט ווערעס! דער פּרעזעס איז געווען
אַ קלוגער מענטש, ער איז געווען אַ דאָקטער אויכעט, און
גלייך אויפן אַרט האָט ער זיך געשמעלט פאַר די קינדער,
אַריינגעלייגט אין מויל אַ לעפל געקעכטס און געמאַלדן: איר
קאַנט עסן!

דער קליינער עפּיזאָד האָט אויף מיר געמאַכט אַ שרעק-

לעכן איינדרוק, דאס צוזאמען מיט דער גאנצער פילאזאפיע-שער אטמאספערע, וואס האט געהערשט אין שול, דאס אומגליקלעכע לערנען מיט די יינגלעך אויף רוסיש; די דים-ציפלין אין קארדאָר און ווען מ'האט אַרויסגעלאָזט די קינדער אויף אַן איבערייס אין הויף, און אַלץ אויף רוסיש געפירט; דאָס איז פאַר מיר געווען זייער פיינלעך; כ'האָב אָנגעהויבן טראַכטן וועגן טוישן, אפשר געפינען עפעס אַ בעסערן, אַ מער אַנטשפּרעכנדיקן פּלאַץ פאַר מיר.

כערסאָן איז געווען די גובערניאלע שטאָט, נישט ווייט און געווען די שטאָט ניקאָלאַיעוו, אַ גרעסערע שטאָט ווי כערסאָן, מיט אַ גרויסער אינדוסטריע, הויפּטזאַכלעך שיף-אינדוסטריע, און מיט אַ גאַנץ גרויסער יידישער באַפעל-קערונג. כ'געדענק נישט ווי אַזוי ס'איז געקומען צו דעם, אַז איך האָב זיך פאַראַינטערעסירט מיט ניקאָלאַיעוו. מ'האָט מיר געזאָגט, אַז מ'זוכט דאָרט אַ לערער, אויך אין אַ תּלמוד-תּורה פאַר יינגלעך. איך האָב אָנגעבונדן אַ קאַנטאַקט מיט דער תּלמוד-תּורה און מ'האָט מיר געענטפּערט: יא, קום צו פאַרן, גיב אַ פּראַכע-לעקציע און אויב די פּראַכע-לעקציע וועט זיין גוט, וועסטו דעמאָלט באַקומען די אַרבעט. און אַזוי איז געווען. כ'בין געקומען אין ניקאָלאַיעוו, און געגעבן די פּראַכע-לעקציע, פאַרשטייט זיך, אַלץ אין דער רוסישער שפּראַך, און איך האָב נושאַ-חן געווען און בין איינגעלאָרן געוואָרן צו אַרבעטן אין דער תּלמוד-תּורה. כ'האָב אַריבערגע-בראַכט אַהער דאָס ביסל פאַרמעגן, און מיינ פּרוי און קינד, און מיר זיינען געוואָרן בירגער פון ניקאָלאַיעוו. פרעמדע, כ'האָב קיינעם נישט געהאַט אין שטאָט, געפרוואוּט איין שטיקל וואוינונג, דערנאָך אַ צווייטע דירה, און ענדלעך זיך איינגעאָרדנט און אָנגעהויבן אַרבעטן.

די תּלמוד-תּורה אין ניקאָלאַיעוו איז געווען אונטערן איינפלוס פון די אַרטיקע ציוניסטן-העברעאייסטן. די תּלמוד-תּורה האָט כּאַלאַנגט, אַזוי צו זאָגן, צו דער קהילה, און יעדן

יאר אדער יעדן צווייטן יאר האט מען געקליבן א פאר-
 וואלטונג פון דער תלמוד-תורה. איצט, אין דעם מאמענט,
 איז די תלמוד-תורה געווען אין די הענט פון א ניי-אויסגע-
 קליבענער פארוואלטונג — ציוניסטן און העברעאישטן. דער
 פארוואלטער פון דער שול איז געווען א גאנץ סימפאטישער
 מענטש, א יידישעכער, אבער ער האט געפרוואווט איינ-
 שטעלן א העברעאישטן קורס אין דער תלמוד-תורה. איך
 האב גענומען ארבעטן, און כ'האב זיך געפילט בעסער ווי
 אין דער כערסאנער תלמוד-תורה, ווייל דא האט א ביסל
 געשמעקט מיט רעפארם-פעדאגאגיק. ס'איז נישט געווען קיין
 קלארע ליניע ביי דעם פארוואלטער, פונקט ווי ביי מיר אליין
 איז נישט געווען קיין קלארע ליניע וואס פאר א רעפארמען,
 וואס איינגאלעך דארף מען דא מאכן ניי, אויסבעסערן. און
 אזוי איז געגאנגען די ארבעט. איין יאר און צווייטן יאר,
 אויך דא זיינען געווען יינגלעך, יידישע קינדער פון ארעמע
 קלאסן און איך האב זיידער א מאל געפילט דעם ווילדן ריס,
 דעם ווילדן איינפאל פון ארויפצווינגען אויף אט די דאזיקע
 קינדער רוטיש און א ביסל העברעאיש. כ'האב אנגעהויבן צו
 ביסלעך אונטערקנעלן מיטן פארוואלטער, עפעס אריינבראנגן
 אן ענדערונג בנוגע יידיש. און איך האב אנגעהויבן פארליי-
 ענען יידישע מעשיות פאר די קינדער. פון צייט צו צייט האט
 מען געמאכט א געמיינזאמען צוזאמענקום פון אלע קלאסן,
 פון א היפשער צאל קינדער, און איך האב פאר זיי געלייענט,
 און דאס האט געהאט דערפאלג. כ'האב אפילו אנגעהויבן
 איינפירן זיי זאלן שרייבן אויף יידיש. אזוי איז אנגעגאנגען
 מיין ארבעט אין די צוויי יאר.

אין ניקאלאיעוו איז געווען אן ארטיקע רוטישע צייטונג,
 אן אפטיילונג פון דער גרויסער צייטונג אין אדעס, „אדעסקיע
 נאָוואַסטי“. דאָס איז געווען א גרויסע צייטונג מיט א סך
 זייטן און זי איז געווען געפירט אינטעליגענט און ליבעראל.
 דער רעדאקטאר איז געווען א באַקאַנטער יידישער אינטעלי-
 גענט אין אדעס און ער האט איינגעפירט אין ניקאלאיעוו אן
 אפטיילונג פון „אדעסקיע נאָוואַסטי“. איך געדענק שוין נישט

קלאר, צי יעדן מאַג, צי יעדע פאַר טעג, ס'האַט געהייסן „אַטקליקי“ (אַפּלאַנגען), דאָס איז געווען אַן אַפּטיילונג געווידמעט פאַר אַרטיקע אינטערעסן, אַרטיקע פּראָגעס.
דער רעדאַקטאָר פון די „אַטקליקי“ איז געווען אַ יונגער מענטש, און מיר האָבן זיך אין גיכן באַפריינדעט, און ער איז געווען זייער צופרידן מיט מיין אַרבעט. איך האָב אַנגע-הויבן דרוקן דאָרטן אַרטיקלען, אַלץ וועגן אַרטיקע ענינים. איך בין געווען פאַרויכטיק און איך האָב זיך נישט אונטער-געשריבן אונטער די אַרטיקלען מיט מיין נאָמען, איך האָב געשריבן אונטערן פּסעוודאָנים — ס. דאָוידאָוו.

צום סוף פון די צוויי יאָר קומט פאַר אין דער תּלמוד-תּורה אַ רעוואָלוציע, ריכטיקער אַ קאַנטר-רעוואָלוציע. ווידער אַ מאָל אַ פאַרוואַלונג פון דער קהילה, פון אַלע חשובע מענטשן, וואָס האָבן אַ דעה אין דער תּלמוד-תּורה, און מ'האַט אויסגעקליבן אַ נייע פאַרוואַלונג. די נייע פאַרוואַלונג איז באַשטאַנען פון פּרימיטיווע, קאַנסערוואַטיווע יידן, און באַלד ווי מ'האַט זיי אויסגעקליבן, זיינען זיי געקומען אין דער תּלמוד-תּורה און אַנגעהויבן קאַמאַנדעווען: דאָס איז נישט גוט, און דאָס איז נישט גוט, און דאָס דאַרף מען ענדערן אַזאָוו. דער פאַרוואַלטער האָט נעבעך געפילט די פּלאַג און עס זיינען פאַרגעקומען אַ פאַר מאָל זיצונגען פון דעם פּעדאַגאָגישן ראַט, צוזאַמען מיט די פאַרשטייער פון דער נייער אַרטאָדאָקסישער פאַרוואַלונג. און דאָ, אויף די זיצונג-גען, איין מאָל, אַ צווייט מאָל, איז געקומען צו שאַרפע רייד פון מיין זייט און אויך פון דער זייט פונעם דירעקטאָר. באַלד ווי ס'האַט זיך געענדיקט דאָס לערניאַר, דאָס איז געווען דער צווייטער לערניאַר מיינער, האָט מען מיך אַרויסגערוּפן פון פּאַליציי און מ'האַט מיר געמאַלדן: לויט דעם באַשלוס פון דעם גראַדאַנאַטשאַליניק פון דער שטאַט ניקאַלאַיעווע, ווערסטו אויפגעפאַדערט צו פאַרלאָזן די שטאַט ניקאַלאַיעווע אין משך פון 3-2 טעג.

ניקאַלאַיעווע איז געווען אין דעם יידישן תּחום-המושב, אזוי ווי כּערסאָן א"אנד. אַבער אזוי ווי ניקאַלאַיעווע איז געווען

א פארט און מ'האט דארטן געבויט שיפן פאר דער רעגירונג, האט דעריבער דער גראדאנאטשאַלניק געהאט א גרויסע מאַכט, און ס'איז געווען אין זיין רשות. די יידן, וואָס זיינען שטענדיקע איינוואוינער, ווערן באַטראַכט ווי בירגער פון ניקאלאיעוו, אָבער די נייגעקומענע זיינען געווען אין זיין רשות זיי יאָ אַריינלאָזן אָדער נישט אַריינלאָזן, אַרויסשיקן אָדער נישט אַרויסשיקן. און דאָס האָט ער געטאָן מיט מיר. ווי אַזוי דאָס איז געשען, פאַרוואָס דאָס איז געשען, צי דאָס איז געווען די אַרבעט פון אַט דער נייער אַרמאָדאָקסישער פאַרוואַלטונג, צי ס'איז עפעס געפאלן אַ חשד אויף מיינע רוסישע אַרטיקלען — דאָס איז געבליבן פאַר מיר אַ סוד. ס'קען זיין, ווען כ'בין מער געניט, וואָלט איך געקאָנט אַפּע-לירן צו אַ העכערער מאַכט מ'זאָל מיך איבערלאָזן, אָבער סיי ווי סיי, האָב איך באַשלאָסן מיט דער דאָזיקער נייער פאַר-וואַלטונג נישט מיטצואַרבעטן. און אַזוי האָב איך פאַרלאָזט די שטאַט ניקאלאיעוו און צוריקגעקומען צו מיינע עלטערן קיין כערסאָן (1909-1910). איך בין ווייטער געשטאַנען פאַר אַ פּראַבלעם, ווי אַזוי זיך איינצואַרדענען מיט פּרנסה.

ערשטע פּעדאַגאָגישע דערגרייכונגען

§ יאָר צייט בין איך געווען אין כערסאָן, געווכט פאַרשיידענע מעגלעכקייטן זיך איינצואַרדענען. אין דער צייט איז פאַרגעקומען אַ גרויסע ענדערונג אין מיין באַוואוסטזיין אַלס לערער. איך האָב זיך אָנגעהויבן אָפּגעבן אַ דינ-וואַשבון פון מיין אויפגאַבע אַלס לערער, אַלס פאַכמאַן, אַלס פּעדאַגאָג, און אַלס יידישיסט — אָנהענגער פונעם געדאַנק וועגן אַ שול אין דער מוטער-שפּראַך פון די קינדער. אין אונדזער וואונדער-דערבאַרער שטאַטישער ביבליאָטעק האָב איך אָנגעהויבן שטודירן פּעדאַגאָגישע ליטעראַטור. דער עיקר האָב איך זיך פאַראינטערעסירט מיט שפּראַך-מעטאָדיק. אין דער דייטשער

שפראך איז געווען זייער א גרויסע פעדאגאגישע ליטעראטור, און א גאנץ פראגרעסיווע, און וואס מער איך האב געלייענט אט א די ביכער, אלץ שווערער איז מיר געווארן מיין פער-זענלעכע פראגע: וואס ווייטער?

אין פעטערבורג איז געווען די בארימטע געזעלשאפט, „חברה מפיצי השכלה“, אדער ווי דאס האט געהייסן אויף רוסיש „אבשטשעסמווא פראסוויעשמשעניא יעוורעיעוו“, אויף קורץ א. פע. די ווייטע געזעלשאפט אין פעטערבורג האט מיך פאראינטערעסירט און ס'איז געווען א היפשע ליטעראטור וועגן איר געשיכטע, וועגן איר טעטיקייט. איך האב אויך געלייענט זייער אינטענסיוו דעם יידיש-רוסישן זשורנאל „וואסכאד“, אין וועלכן שמעון דובנאוו איז געווען דער הויפט-מיטארבעטער. און איך באשלים און איך וואג און איך שרייב אן א גרויסע ארבעט פאר דעם זשורנאל חמ"ה—, „וויעסמ-ניק פראסוויעשמשעניא“ (פריער האט ער געהייסן „וויעסמניק אבשטשעסמווא“), א חודש-זשורנאל, א גראַבער, גוט רע-דאגירט. מיין ארטיקל הייסט „שלום-עליכם פאר קינדער“, און איך גיב אן א רשימה, וועלכע ווערק פון שלום-עליכם קאן מען ניצן אין שול צו לערנען און צום פארלייענען און צום זעלבשטענדיקן לייענען. און שמעלט אייך פאר מיין גליק, אז אין דעם נומער 11, אין 1912 מן יאר, באווייזט זיך אפגעדרוקט אט די דאזיקע ארבעט מיינע „שלום-עליכם פאר קינדער“. דאס האט מיר צוגעגעבן מוט און איך האב ווייטער אָנגעהויבן צו שרייבן אויף אנדערע שול-פראגן. אין דעם זעלבן יאר, נומער 18, האב איך אפגעדרוקט א גרויסן ארטיקל, וואס האט געהייסן „אָנעווייטיקטע פראגעס פון אונדזערע שולן“; מיט א יאר שפעטער „די פערספעקטיוון פון אונדזערע פאלקשולן“, „די מלמדים און דער חדר“. פארלויפנדיק א ביסל ווייטער-דיקע יארן, דרוק איך אפ אין 1914-15 א גרויסע ארבעט „די ווערק פון י. ל. פריץ פאר קינדער-לייענער“, וואס מ'קאן פון פריץ לערנען אין שול, אין קלאס, וואס מ'קאן פאר זיי פאר-לייענען אאז"וו. דאס איז שוין געווען אין צייט פון דער מלחמה. איך האב געשיקט פריץ דעם דאזיקן ארטיקל און

כ'האב באקומען פון אים א קארמל אין דער רוסישער שפראך, וואו ער שרייבט: „די צענזור דערלויבט נישט ביי אונדז קיין שום בריוו אין יידיש, דערפאר שרייב איך דיר אויף רוסיש“, און ער האט אויסגעדרוקט גרויס צופרידנקייט מיט דער ארבעט מינער. (נחמן מיוזל האט אין זיין בוך „י. ל. פרצס בריוו און באגעגענישן“ אפגעדרוקט דעם דאזיקן בריוו פון פרצס). שפעטער א ביסל האב איך דא אפגעדרוקט אן ארבעט „אברהם רייזענס ווערק פאר קינדער“.

אזוי בין איך אין די פאר יאר 1912—14 געגאנגען פארויס ליטעראריש, פעדאגאגיש און געזעלשאפטלעך. דער סעקרעטאר פון דעם זשורנאל פון חמפ"ה און מסתמא אויך דער פאקטישער רעדאקטאר איז געווען א. טשעריקאווער. דורך בריוו האבן מיר זיך באקאנט און באפריינדעט און ער האט מיר יעדעס מאל צוגעשיקט מיט גרויס צופרידנקייט דעם האנצאר פאר יעדן ארטיקל. ווידער א מאל האט זיך געעפנט פאר מיר א נייע וועלט — נייע פריינד, נייע מעגלעכקייטן, נייע אינטערעסן. אין 1916, אין די נומערן 49-50, האב איך אפגעדרוקט אין צוויי נומערן א גרויסע ארבעט „ווי אזוי אוועקצושמעלן דעם לימוד פון דער יידישער שפראך“. דאס איז פאקטיש געווען דער אנהייב פון מיין ארבעט אלס מע-טאדיסט, מיין ארבעט ווי אזוי צו לערנען יידיש אין שול מיט די קינדער. איך האב אויך איינגעפירט מיטן הסכם פון טשעריקאווער אין יעדן נומער פונעם זשורנאל אן אפטיילונג „צווישן לערער“. איך האב זיך געשמעלט אין קארעספאנדענץ מיט א סך לערער דורך דער דאזיקער אפטיילונג, און די אפטיילונג האט זייער אויסגענומען. אונטער דעם נאמען ס. קאן האב איך געגעבן אין זשורנאל א סך רעצענזיעס איבער ביכער פאר קינדער, פאר דער שול, לערנביכער פאר קינדער. אונטערן זעלבן פסעוודאנים האב איך אפגעדרוקט א גרויסן רעפערעט וועגן דעם בוך פון בארימטן שווייצארישן פעדאגאג רודאלף הילדעבראנד „וועגן לערנען די מוטער-שפראך אין שול און וועגן נאציאנאלער דערציאונג און בילדונג“. דאס איז געווען אן אויסערגעוויינלעך בוך, וואס האט אויף מיר

געמאכט א געוואלדיקן איינדרוק, און איך האב מיין בא-
 גייסטערונג ארויסגעבראכט אויף די בלעטער פונעם זשורנאל.
 ווען שוין לעבנדיק אין ניו-יאָרק, האָב איך אויך פאַר-
 עפנטלעכט מיין גרויסן בוך „מעטאָדיק פון יידישער שפראַך
 און ליטעראַטור“ (בוענאַס-איירעס, פאַרלאַג „יידבוך“, 348
 זייטן), האָב איך דאָ גענוי דערציילט וועגן הילדעבראַנדן און
 זיין מעטאָדישער לערע ווי אזוי אויסצונוצן דעם שפראַך-לימוד
 פאַר דער נאַציאָנאַלער דערציאונג פון די קינדער. הילדענ-
 בראַנדס ווערק (ווי אויך דאָס בוך פון זיין פריינד ד"ר גריי-
 ערין) האָבן מיך געשטאַרקט און פאַרפעסטיקט אין דער אי-
 בערציאונג, אז דער יידישער שפראַך אין דער לימודים-
 סיסטעם פון דער נייער יידיש-וועלטלעכער שול — איז באַ-
 שערט צו שפילן אַ גרויסע נאַציאָנאַלע ראָל. „הילדעבראַנדס
 בוך, האָב איך געשריבן, איז באמת נישט קיין מעטאָדיק,
 נאָר גיכער אַ פעדאָגאָגישע פּאַעמע, אַנגעשריבן צום לויב
 פונעם גרויסן ווערט פון דער מוטער-שפראַך ווי אַ לימוד אין
 שול. קיין אַנדער וואָרט לאָזט זיך גאַרנישט צוקלייבן: עס
 איז אַ געניאַלע פעדאָגאָגישע פּאַעמע, אַ פּראָדוקט פון אמתער
 קינסטלערישער שאַפונג, אַנגעשריבן מיט אַ גלענצנדיקן סטיל,
 — — — פון דער אַנדערער זייט, איז אַלץ וואָס ווערט
 פאַרטיידיקט אינעם בוך — אַ פּועל-יוצא פון לאַנגיאַריקע
 וויסנשאַפטלעכע אַרבעטן, אַלץ איז דורכגעדרונגען מיט אַ
 פילאָסאָפּישער סיסטעם אין פּרט פון וועלט-באַנעם און אייני-
 הייטלעכקייט פונעם פעדאָגאָגישן קוק אויף די אויפגאַבן פון
 דערציאונג און בילדונג.“

הילדעבראַנד בויט זיין פעדאָגאָגיק און שפראַך-מעטאָ-
 דיק אויף פינף יסודות, וועלכע זיינען גענוג דורכגעאַרבעט אין
 זיין בוך. ווען דער לימוד פון דער מוטער-שפראַך (און ליטע-
 ראַטור) וועט זיין אַוועקגעשמעלט אויף אַט די יסודות, וועט
 ער געבן די קינדער די מעגלעכקייט „אַריינצודרינגען אין דער
 גאַרער טיפּקייט פון יענעם וואונדערלעכן וואַרשמאַט, וואו
 עס שאַפט זיינע ווערק דער גייסט פון דער שפראַך אַדער דער
 מענטשלעכער גייסט בכלל — אין יענער סודותפולער לאַבאָ-
 ראַטור.“

רעפארע, וואס געוויינלעך ווייזט זיך אונדז אויס איז זי פאר-
בארגן אונטער זיבן שלעסער, און וואס דער שליסל צו איר
געפינט זיך ביי יעדן אין די הענט אין געשטאלט פון די
געוויינלעכסטע פשוטע אויסדריקן פון זיין לשון".

כ'דערמאן זיך, אגב: אין 1918, ווען איך האב זיך
באזעצט אין קיעוו, האט ביי דער ערשטער באגעגעניש
נחום שטיף מיר אויסגעדריקט זיין באגייסטערטקייט און
אנטיציונג מיט הילדעבראנדס לאזונגען. מיין גאנצע ווייטער-
דיקע פעדאגאגישע און קולטור-טעטיקייט אין קיעוו און שפע-
טער אין ווארשע — איז דורכגעדונגען מיט ליבשאפט צו
יידיש און יידישער ליטעראטור, מיט גלויבן אין דער שול,
וואס איז באזירט אויף דער מוטער-שפראך פון קינד. דאס
איז געווען מיין יידישום. אויף דעם האב איך געבויט מיין
שפראך- און ליטעראטור-מעטאדיק. און דאס איז אויך געווען
אין פולער הארמאניע און מיט געבונדן מיט מיינע בונדישע
איבערצייגונגען.

מיין מאטעריעלע לאגע איז געווען גאנץ טרויעריק.

איך האב געמוזט געפינען א גוטן לערער-פאסטן.

אין אדעס האט די חברה מפיצי השכלה געשאפן זומער-
קורסן פאר יידישע לערער, לערער וואס זיינען טעטיק אין די
שול, און איך האב באשלאסן אנצוקומען אויף די דאזיקע
קורסן. זיך פארשריבן און אנגעהויבן ארבעטן. דער קורס האט
ארומגענומען א סך געביטן — אלגעמיין-זויסנשאפטלעכע און
אויך פעדאגאגיק. באזואוסטע פעדאגאגן, יידישע, יידיש-רוסי-
שע, פון פעטערבורג האבן געגעבן לעקציעס פון נאטור-
וויסנשאפט, מאטעמאטיק, ליטעראטור אא"וו. זיי האבן גע-
געבן פארשיידענע מוסטער-לעקציעס. דאס האט מיך זייער
שמאק פארכאפט, און דאס האט מיך ווידער א מאל אוועק-
געשמעלט פאר נייע פראבלעמען, נייע באקאנטשאפטן. ס'איז
געווען א גרויסע צאל צוהערערס אויף די קורסן. 40-50 פון
זיי זיינען געווען יידישיסטן. איינער פון זיי איז געווען ישראל

רובין, א צווייטער איז געווען ש. גילינסקי, וועלכער איז געקור-
מען פון ווארשע זייער א באגייסטערטער. אין ווארשע האט
זיך גערודערט מיט זיין שול אין דער יידישער שפראך,
וואס מען האט ארגאניזירט האלב לעגאל, ווייל די יידישע
דירעקציע איז געווען פאליצייאיש פארעמווארמלעך פאר
אליץ וואס דארטן טוט זיך. אויף די קורסן איז מען זיך צווא-
מענגעקומען א פאר מאל אויף נישט-אפיציעלע זיצונגען,
פארוואמלונגען, און מ'האט דארטן פייערלעך פראקלאמירט:
מיר הייבן אן בויען א שול אין דער יידישער שפראך. איין
מאל האט מען געמאכט א גרויסע עקסקורסיע און מ'איז
געפארן הינטער דער שטאט אדעס, צו מענדעלע מוכר-ספרים,
וועלכער האט דארטן געוואוינט.

אין אדעס אויף די קורסן האב איך זיך דערנענטערט צו
איינעם פון די באקאנטסטע יידישע פעדאגאגן חיים פאל-
קאוו, וועלכער איז געווען א נאענטער מיטארבעטער פון
חמפ"ה און אויך אן אינסטרוקטאר פון די אפע-שולן. געווען
אויך א צווייטער אינסטרוקטאר, מיר האבן זיך שפעטער אין
קיעוו באפריינדעט, דאס איז געווען יעזעקיל קאנטאר. איך
האב אנגעהויבן רעדן צו פיאלקאוו וועגן מיין ארבעט אין
שול. פיאלקאוו איז געווארן פאראינטערעסירט: איך האב
פאר אייך איינע פון די בעסטע שולן אין גאנצן לאנד. כ'ועל
אייך געבן א בריוול, כ'ועל אליין שרייבן און איר וועט פארן
אהין און איר וועט זיך מיט זיי באקאנען און איר און זיי
וועלן באשליסן. איך בין זיכער, אז איר וועט בלייבן דארט.
דאס איז געווען די מיידל-שול אין דער שטאט גאלטע. גאלטע
איז געווען א קליין שטעטל, אבער עס איז געווען פארבונדן
דורך א בריקל איבערן טייך מיט נאך צוויי יידישע שטעטלעך
(גאלוויאפאל און באהאפאל), און די מיידל-שול, וועגן וועלכער
איך רעד דא, האט באדינט אלע דריי שטעטלעך.

איך האב זיך אריינגעזעצט אין באן און געקומען קיין
גאלטע. באקענט זיך מיט דער פארוואלטערין און מיט דער
דירעקטריסע פון דער שול מרים ראפאאילאוונע זאלקינד-איינ-
הארן און מיט פרוי מרגליות, וועלכע איז געווען די פאקטישע

„באלעכאסטע“ און אויף איר נאמען איז געווען די דערלוי-
בעניש פאר דער שול. איך האב פארבראכט דארטן א טאג
צייט, מ'האט מיך אריינגעפירט אין דער שול און מ'האט מיר
געוויון אלץ. אלץ איז געווען גלענצענד, פיין, ביידע פרויען
האָבן זיך געהאלפן זייער קולטורעל, אינטעליגענט. און זיי
האָבן מיר געמאלדן: איך ווער איינגעלאדן פאר א לערער
אין דער שול. דאָס איז געווען א גרויסער טריאומף, א סך
לערער האָבן מיר מקנא געווען. איך בין געקומען צוריק קיין
אדעס. אין גיבן האָבן די קורסן זיך געענדיקט, און איך בין
געפארן אהיים קיין בערסאָן. ווידער א מאָל האָב איך זיך
גענומען פאָקן און געקומען קיין גאלטע, איך בין דאָרט געווען
לערער צוויי אָדער דריי לערניאָר, און דאָס איז ווידער א
מאָל געווען א וויכטיקער און אַן אינטערעסאַנטער עטאַפּ אין
מיין לעבן בכלל און אין מיין ווייטערדיקער פעדאָגאָגישער
אַרבעט בפרט.

א גרויסע שול אין אַן אייגענער גרויסער געביידע, ספּע-
ציעל געבויט פאר דער שול. אפשר די איינציקע גרויסע
געביידע אין גאַנצן שטעטל. אלץ ציכטיק, ריין, אין די גרעס-
טע בלאַטעס האָבן די קינדער קיין שטויבעלע, קיין קליין
ביסעלע בלאַטע נישט אַריינגעטראָגן אין די קלאַסן. אלץ האָט
געשמעקט מיט אייראָפּעאישער קולטור. די צוויי פרויען,
מרים ר. זאלקינד און מרגליות, אַרויסטאַקראַטיש-חסידישע
טיפּן. אין שול האָט געשפּילט א גרויסע ראָלע דאָס דערציען
די קינדער מיט מוזיק און געזאַנג, אויך האַנטאַרבעט, קינסט-
לערישע האַנטאַרבעט. אלץ איז געווען אויף א הויכער קול-
טור-מדרגה. דער אידעאַל איז געווען: אַרויפשלעפּן די קינדער
צו א העכערער קולטור בכלל. אין אַלגעמיין איז די שול געווען
באַקאַנט ווי א העברעאישטישע שול. עס איז געווען אַזאַ
מין נייער מאָדערנער טיפּ פון א פּאַלקסשול, אָבער סוף-כל-
סוף איז דאָס געווען אַן אינאַלירמער אינדזל פון קולטור אין
דעם שטעטל מיט זיינע בלאַטעס. קיין שום קאַנטאַקטן מיט
דער באַפעלקערונג, קיין שום עפּנטלעך לעבן. צו די אַלע
אויסגערעכנטע מעלות האָבן זיך אויך אויסגעטיילט די

חסרונות פון דער שול. ערשטנס, עס איז געווען אן אָנגע-
 צויגענער סטיל אין שול פון העברעאיש-ציוניסטישן כאַ-
 ראַקטער; די לערער פון די פאַריקע יאַרן — די שול האָט
 עקסיסטירט שוין זעקס יאָר — האָבן דאָס געשאַפן אַט דעם
 סטיל, אַט דעם כאַראַקטער פון דער שול. געווען אַ סך שעהען
 פון העברעאיש און תנך. עטלעכע פון די געוועזענע לערערס
 דאָ אין דער שול האָבן שפעטער מיט יאַרן פאַרנומען אין
 ארץ-ישראל און אַפילו אין מדינת ישראל, הויכע פאַסטנס.
 דעם הויפט-טאַן לגבי דעם העברעאיש האָט געגעבן דער
 „מורה“, דער לערער פון העברעאיש. נישט קיין יונגער
 מענטש, אַריבערגעקומען פון ארץ-ישראל, ער פירט די זאך
 מיט ברען, מיט ענטוויאַזם. פאַרשטייט זיך, ער רעדט נאָר
 העברעאיש, מיט אַלעמען און מיט די קינדער. ער רעדט און
 לערנט מיט דער חברה הספרדית. ער פאַדערט פון די מיידלעך
 און ער באַמיט זיך זיי זאָלן פאַרשטיין און זיי זאָלן פראַק-
 טיצירן דעם אונטערשייד פון אַרויסרעדן אַ ח ביו כ, אַ ט ביו
 אַ ת אאַז"ו, און קיינער האָט אים נישט געשמערט, אַלע האָבן
 דאָס אָנגענומען פאַר ליב, ער איז אַפילו געווען אין אַ געווי-
 סער מאַס דער ליבלינג פון די קינדער און פון דער פאַרוואַל-
 טונג. מיט אַ פאַר יאָר שפעטער האָט ער זיך קאַמפראַמיטירט
 אין שול, און ס'איז אויסגעבראַכן מיט אים זייער אַ שווערער
 סקאַנדאַל. גאַלאַמבן און מיר האָט מען איבערגעגעבן אויס-
 פאַרשן די זאך און אַנטשיידן...

די חברה מפיצי השכלה האָט אויף דער שול אַ גרויסן
 איינפלוס, זי גיט גרויסע סובסידיעס פאַר דער שול. אַ פאַלקים-
 טישע שול אויף רוסיש, אַבער העברעאיש האָט געהערשט.
 אַ קליינע כאַראַקטעריסטיק צו דער דאָזיקער אַטמאָספערע:
 מיר האָבן אָנגעהויבן רעדן וועגן דער פאַרגאַנגענהייט אין
 דער שול, און געבעטן די פראַטאַקאָלן פון דעם פּעדאַגאָגישן
 ראַט, מיר זאָלן זיך אויף אַזאָ אופן באַקענען מערער. האָט
 מען אונדז געגעבן דעם פראַטאַקאָל-בוך; און צו אונדזער
 איבעראַשונג האָבן מיר איבערגעלייענט איין פראַטאַקאָל, וואָס
 איז געווען געזאָגט קלאַר און דייטלעך: אויסהענגען אַ פלאַ-

קאט אין קארידאָר פון שול, און עס זאל זיין געזאגט, אז עס איז פארבאָטן די קינדער צו רעדן יידיש אין די קארידאָרן אין די צייטן פון די פאָזעס. מיר האָבן שוין דעם פלאַקאָט נישט געטראָפן ...

די אַטמאָספּערע אַרום דער שול איז געווען אַן אַנגעבלאָ-
זענע. מיר האָבן קיין מאָל נישט געזען קיין טאַטע-מאַמע,
קיין עלטערן. קיינער האָט נישט געוואוסט און איך האָב
וועגן דעם נישט גערעדט, אז איך בין אַ בונדיסט, אַ יידישיסט.
איך און גאַלאַמב זיינען אַנגעקומען אין דער שול אין
זעלבן יאָר. אַ גאַלאַמב איז געקומען אַהער אַ יונגער לערער,
מיט גרויס באַגייסטערונג פון די גראַדנער קורסן פון אַפּע.
ער האָט געלערנט נאַטורוויסנשאַפֿט, אויך העברעאיש. אַ
שטיק צייט האָב איך נישט געקאָנט דערגיין, פאַרשטיין, צי
איז ער טאַקע אַ העברעאישט לויט זיין איבערצייגונג, אָדער
ניין. צו ביסלעך האָבן מיר זיך נענטער באַקענט, האָב איך
געזען, אז ער ענדערט זיך, ער ווערט געשטימט יידישיסטיש.
לויט אונדזער פאַרשלאַג ווערט טאַקע איינגעפירט אין שול
אַ ביסל שעהען פאַר יידיש-פּראָגראַם. דאָס איז אַנג געווען
לויט דער דאַמאַלסטיקער איינשמעלונג פון דער חברה מפיצי
השכלה, וועלכע האָט אויך אַנגעהויבן אַליץ מערער דערנען-
טערן זיך צו יידיש, און האָט אַנגעהויבן ווירקן, אז מ'זאל
איינפירן יידיש אַלס לימוד אין די פּאַלקסשולן, וועלכע אַפּע
סובסידירט. איך האָב געהאַט לעקציעס פון יידיש, און דאָכט
זיך גאַלאַמב אויכעט. איך האָב דערזען פאַר זיך גאָר אַנדערע
קינדער. קינדער מיט אַ זאַפטיקן יידיש, אַ מחיהדיקע יידישע
שפּראַך, די שפּראַך פון אַט די דריי שמעטלעך פון שלום-
עליכמען. זיי האָבן אַנגעהויבן שרייבן פאַר מיר קאַמפּאָזיציעס
און איך האָב פון זיי געפּאָדערט אַליץ מערער, און זיי האָבן גע-
שריבן וואונדערלעכע פּאַלקס-מעשיות. אין איינעם פון די נר-
מערן פון „וועסטניק פּראָסווייעשטשעניאַ“, האָב איך געשריבן
אויף דער טעמע „די קינדער און יידיש“. די גאַלער שול אין
אַלגעמיינ איז געווען פון אַ העכערן טיפּ. די פאַרוואַלטונג פון
דער שול, די דירעקטאָרן, האָבן געהאַט אַן אַמביציע צו הייבן

די אלגעמיינע פראגראם פון דער שול, העכער פון די אפי-
ציעלע פאדערונגען פון א פאלקסשול. דאס האט, אגב, געמוזט
אנגיין געהיים פאר דעם שול-אינספעקטאר, וועלכער איז
געקומען פון צייט צו צייט רעווידירן, אינספעקטירן. די שול
האט געארבעט, אזוי צו זאגן, מיט א טאפלטער פראגראם:
א פראגראם פארן אינספעקטאר, א פראגראם פאר זיך. און
צו כאראקטעריזירן יענע אמאליקע יארן, אט דער זעלבער
„מורה“ האט נישט געהאט קיין שום דיפלאם אלס לערער,
מ'האט אים גאר נישט געקאנט כאשטעטיקן ביי דעם אינ-
ספעקטאר. און דעריבער האבן די קינדער געוואוסט און אלע
האבן געוואוסט, טאמער חלילה קומט דער אינספעקטאר,
דארף ער פארשווינדן. און עס זיינען געווען פאלן ווי ער איז
ארויסגעשפרונגען דורך א פענצטער, ווען דער אינספעקטאר
איז געקומען. אט אזוי האט געארבעט א יידישע שול אין
יענע יארן.

איך האב געמוזט זייער א סך גרייטן זיך, דערגאנצן מיינע
ידיעות, כדי איך זאל קאנען גיין אין גלייכן וועג מיט דער פא-
דערונג פון דער פארוואלטונג. כ'האב א סך געארבעט. כ'האב
געפילט עפעס א פארהאנג ציווישן מיר און די לערערס, צווישן
מיר און די עלטערע קינדער. מ'דערווארט פון מיר מער, מער
ווי איך קאן געבן. ד"ר י. קלויזנער האט דעמאלסט געוואוינט
אין אדעס, האט אים די שול איינגעלאדן און ער האט געהאט
א רעפערעט, פארשטייט זיך, אויף רוסיש. איך דערמאן זיך
נישט, צי דאס איז געווען אן עפנטלעכער רעפערעט און ס'איז
געקומען א זייטיקער עולם אויך, צי נאר פאר די לערערס און
די עלטערע תלמידות. אויך איך האב געהאט מיט דער צייט
א רעפערעט וועגן שלום-עליכמען, ווידער א מאל, פארשטייט
זיך, אויף רוסיש...

פערזענלעך האב איך זיך געפילט אינזאלירט, מיט גא-
לאמבן די ערשטע צייט זיינען די באציאונגען געווען קאלט,
פרעמדלעך. שפעטער ערשט האט זיך איינגעשטעלט א פער-
זענלעכע פריינדשאפט, אבער נישט קיין אידעאיש-געזעל-
שאפטלעכע. געווען אויך א צווייטער מענטש, מיט וועלכן איך

האָב יאָ געקאָנט רעדן, דיסקוטירן, — דאָס איז געווען דער
שפעטער באַרימטער און טראַגיש-אומגעקומענער שרייבער,
דער נסתר, פיניע קאָנאָנאוויטש. זיין פרוי האָט געאַרבעט
אין ערשטן און צווייטן קלאַס, און געווען אַ גוטע לערערין,
רחל. זיי האָבן טאַקע געוואוינט אין שכנות מיט אונדו, געהאַט
אַ קליינע דירה, פונקט ווי מיר האָבן געהאַט. נסתר האָט שוין
דעמאָלט געהאַט אַ נאַמען אין דער עפנטלעכקייט אַלס
שרייבער. מיר פלעגן שפאַצירן זייער אַ סך צוזאַמען און מיר
האָבן גערעדט, דיסקוטירט. ער איז געווען פּוּלע-ציוניסטיש,
און ער האָט זיך צו ביסלעך אַריענטירט, אָדער איך האָב אים
אַריענטירט ווער איך בין לויט מיינע איבערצייגונגען. דאָס
זיינען געווען אייגנמלעך די צוויי מענטשן פון אַן אינטימען
קרייז. מער האָב איך קיינעם נישט געהאַט אין שמעטל. די
פאַרוואַלטונג, וועלכע איז אויסערלעך געווען זייער טאַקטיש
און קולטורעל, איז סוף-כל-סוף געווען פאַר מיר אַ פּרעמדער
עלעמענט. אין דעצעמבער 1912 הייבט אַן אַרויסגיין אין
פּעטערבורג די לענאַלע בונדישע צייטונג „די צייט“, אַ וואַ-
כנצייטונג. זי האָט עקסיסטירט ביז פּעברואַר 1914. דאָס איז
געווען מיין גאַנצע גייסטיקע שפייז. איך האָב געזען אין דער
„צייט“, אין וואָס פאַר אַ מצב דער „בונד“ געפינט זיך, פאַק-
טיש איז די איין און איינציקע גרויסע שמאַט מיט אַ געוויסער
בונדישער באַוועגונג געווען וואַרשע. עס איז געווען די צייט
פון די גאַסדאַרסטווענאַ דומעס. אין דער צווייטער דומע
האַט די סאַציאַל-דעמאָקראַטישע פּראַקציע געשפּילט אַ גרוי-
סע ראָל. וואַרשע האָט אויסגעקליבן אַ דעפּוטאַט אַ סאַציאַל-
ליסט, אַ מיטגליד פון פּ.פּ.ס. דער בונד האָט פאַר אים גע-
אַרבעט און יידישע אַרבעטער האָבן אָפּגעגעבן פאַר אים
אַ סך שטימען. אינעם קליינעם שמעטל האָב איך כמעט ווי
נישט געזען די גרויסע רוסישע ליבעראַלע פּרעסע. און אַפילו
דעם „פּריינד“ אויך כמעט ווי נישט געזען. איך האָב געלעבט
אין אַ פּאָליטישן וואַקואַום. אַ ביסל פלעג איך אויפלעבן ווען
איך פלעג זיך מיט מיין משפּחה אַראַפּכאַפן קיין כערסאַן
אויף אַ לענגערער זומער-וואַקאַציע. דאָ האָב איך זיך אָנגע-

לייענט אין דער שטאָטישער גרויסער ביבליאָמעק, אלע גרויסע רוסישע זשורנאַלן און אויך פרישע ביכער.

דאָ, אין כערסאָן, איז אויך געווען מיין אלטער חבר שלמהקע באַנדארטשוק — נישט קיין בונדיסט אָבער אַ פּאַ-ליטיש-כאַוואַוסמוניקער, אַ הונדערט-פּראָצענטיקער יידישיסט. מיר האָבן, פאַרשטייט זיך, פאַרבראַכט אַ סך צוזאַמען. און פון אונדזערע שמועסן איז געבוירן געוואָרן אַ פּלאַן: לאַמיר שאַפן אַ סעריע קליינע בראַשורן, קליינע ביכלעך אונטערן נאָמען „בריוו צו יידישע עלטערן“, וועגן דעם חדר, וועגן דערציאונג, וועגן יידיש און וועגן דער נייטיקייט פון אַ שול אין דער מוטער-שפּראַך פון קינד אַאַו. מיר האָבן זיך צו-נויפּגערעדט און איך האָב אָנגעשריבן די ערשטע בראַשור, דעם ערשטן נומער פון אַט דער געפּלאַנטער „ביבליאָמעק“. שלמהקען איז מיין אַרבעט געפּעלן געוואָרן. מיר האָבן אויס-געגלייכט, אויסגעוועקט אַגירט, און באַשלאָסן זי אָפּצודרוקן. אין כערסאָן איז נישט געווען קיין יידישע דרוקעריי. האָט מען געמוזט דאָס איינאַרדענען אין אַדעס, און טאַקע אין דער דרוקעריי פון ביאַליק-ראַוויניצקי. קיין גרויסער גביר איז מיין חבר שלמהקע נישט געווען, אָבער ער האָט צונויפּגע-קלאַפט די פאַר רובל וויפל ס'האַט געדאַרפט קאַסען און ער איז אַוועקגעפאַרן קיין אַדעס מיט מיין כתב-יד און איבער-געגעבן אין דער דרוקעריי. אַלץ איז געווען בשלום. אָבער אַ צייט שפּעטער, ווען איך בין שוין געווען צוריק קיין גאַלטע נאָך דער וואַקאַציע, האָט שלמהקע מיר געשריבן: ס'איז געשען אַן אומגליק מיט אונדזער בראַשור. דער יידישער צענזאר האָט די בראַשור קאַנפּיסקירט, און אַזוי, נישט איך און ער האָבן נישט געזען קיין איין קאַפּיע פון דער דאָזיקער בראַשור. פאַרשטייט זיך, מיר האָבן שוין נישט געטראַכט וועגן פאַרזעצן די אויסגאַבע, און דער גאַנצער געדאַנק איז ליקווידירט געוואָרן.

ערשט אין מער ווי 50 יאָר אַרום, דאָ אין ניו-יאָרק, האָב איך פּעסמגעשטעלט, אַז אין דער ביבליאָמעק פונעם לויבאַ-וויטשער רבין, בראש מיט ר' חיים ליבערמאַן, וועלכער איז

דער אנפירער פון דער ביבליאמעק, געפינט זיך אן עקזעמפלאר פון מיין בראשור, און איך האב געבעטן ר' חיים ליבערמאן ער זאל מאכן פאר מיר א קאפיע און איך האב לעבעדיקער-הייט דערזען די גאנצע בראשור. מיר ביידע, איך און שלמהקע, זיינען געווען גענוג פארזיכטיק, און מיין נאמען איז נישט אנגעגעבן געווארן אלס מחבר פון דער בראשור. אויף דעם שערבלאט איז אנגעשריבן „בריוו צו יידישע עלטערן, ארויס-געגעבן דורך שלמה באנדארטשוק כערסאן“. די דאזיקע קאפיע האב איך איבערגעגעבן דעם ייווא.

געקומען צוריק אין גאלמע, גלייך זיך איינגעשפאנט אין דער ארבעט. אינצווישן בין איך ווידער א מאל געווען אויף די זומער-קורסן פון „אפע“ אין אדעס, און דארטן האב איך זיך צוזאמענגעטראפן מיט א סך לערער יידישיסטן, אזוי צו זאגן א יידישיסטישע פראקציע אויף די קורסן. איך האב שטארק מקנא געווען אט א די דאזיקע לערער פון די גרויסע שמעט מיט גרויסע אמביציעס און וואגענישן. געקומען צוריק אין גאלמע, און זיך נאך מער ווי פריער געפילט איזאלירט. און דא געשעט מיט מיר א נייע צרה. ווי באקאנט האט יעדער לערער אין צארישן רוסלאנד נישט נאר געדארפט האבן א דיפלאם, נאר ער האט אויך געדארפט יעדן יאר, צום נייעס לערניאר, באשטעטיקט ווערן פון דאס ניי אין דעם דאזיקן פאסטן. און אט באקום איך א מעלדונג: מען באשטעטיקט מיך נישט אויף ווייטער אויפן לערערפאסטן אין דער פאלקשול אין גאלמע. פרוי מרגליות איז געפארן צום אינספעקטאר און נישט געקאנט פון אים ארויסבאקומען וואס איז די סיבה. איך אליין האב אויך נישט געקאנט פארשטיין, פון וואנען נעמט זיך עס? מיט יארן צוריק איז ביי מיר אין כערסאן פארגעקומען אן „אביסק“. זשאנדארמען זיינען געקומען און מ'האט געזוכט ביי מיר, גענישמערט, די שיד אפילו געהייסן אויסמאן. צום גליק האט מען גארנישט געפונען. מ'האט נאר צוגענומען ביי מיר עמלעכע מיינע מאנוסקריפטן. און אפשר איז דאס געווען פארבונדן מיט דעם אינצידענט אין ניקא-לאיעוו, וועגן וועלכן איך האב דערציילט ווען דער גראדא-

נאטשאַלניק האָט מיך משלח געווען פון ניקאלאיעוו. און אפשר, האָב איך געטראַכט, איז געווען נאָך אַ פּלעק אויף מיר, דאָס וואָס איך האָב באַקומען אַלס אַן אַבאָנענט די פעטערבורגער בונדישע „צייט“. ווי ס'זאָל נישט זיין, איך האָב זיך געוואָרפן קיין אַדעס, דאָרטן איז געווען אַן אַפּטיילונג פון אָפּע, און בראַש איז געשטאַנען דער באַרימטער אינדור-סטריאָליסט-פּינאַנציסט, עפּים וויינשטיין. מיין גומער פּריינד, י. קאַנטאַר, וועמען כ'האַב שוין דערמאָנט, איז געווען אַן אינסטרוקטאָר פון אָפּע, האָבן אַלע אָנגעהויבן אַרבעטן ביי דער אַרטיקער און ביי דער צענטראַלער שול-מאַכט פון דער גאַנצער גובערניע, אָפּצושרייען די גזירה, — מסתּמא גע-אַרבעט אויך מיט געלט. און נאָך גרויסע שוועריקייטן און מאַטערנישן, וואָס איך האָב זיך אָנגעליטן, האָב איך סוף-כל-סוף באַקומען די דערלויבעניש צוריק צו גיין צו דער אַרבעט אין גאַלטע.

אויך פעדאָגאָגיש בין איך געווען נישט באַפּרידיקט: וואָס וועל איך זיין, אַ גומער בעל-מלאכה? אין שווייצאַריע און אין דייטשלאַנד האָבן געבלאַזן נייע ווינטן, נייע אידעען, אַ סך פון די פּרישע דייטשישע ווערק זיינען איבערגעזעצט געוואָרן אויף רוסיש. אָבער איך האָב דאָס אַלץ נישט געזען. איך האָב געפּילט, אַז ס'איז אַ ווידעראַנאָד צווישן מיר מיט אַט דער דאָזיקער פעדאָגאָגיק. איך האָב אויך געפּילט, אַז ס'פּעלט מיר סיסטעמאַטישע בילדונג. ערגעץ האָבן זיך גע-שאַפן שולן אין דער יידישער שפּראַך, ס'איז אָנגעגאַנגען אַ גרויסע פּראָפּאַגאַנדע פאַר אַ שול אויף יידיש, — און איך דאַרף דאָ אַרבעטן קאָנספּיראַטיוו. איך בין צוגעפאַרן קיין קיעוו, און איך בין געווען דאָרט צו גאַסט אין דער יידישער שול, וואָס מ'האַט דאָרטן געפּירט אין גאַנצן אויף יידיש, אין דער באַרימטער דעמיעווקער שול. איך האָב זייער מקנא געווען זייערע לערערס. נישטאַ פאַר מיר קיין מעגלעכקייט אָנצוואווענדן מיין יידישום, מיין פעדאָגאָגישן אידעאַל. עס האָט זיך געשאַפן ביי מיר אַן אידעאישער, אַזוי צו זאָגן, קרי-זיס. כ'האַב געפּילט, כ'דאַרף זיך פאַרפּולקאַמען אין קינדער-

פסיכאלאגיע, אין טעאריע און פעדאגאגיע. הייב איך אן פירן קארעספאנדענץ מיט דער פעטערבורגער חברה מפיצי השכלה, וועלכע האבן מיך שוין געקענט גוט אלס מיטארבעטער אין דעם „וועסטניק“, און איך בעט זיך ביי זיי, זיי זאלן מיר העלפן קומען לערנען אין שווייץ אדער אין דייטשלאנד אויף א יאר, צוויי. די זאך האלט ביים פארווירקלעכט ווערן. פאר-ענדיקט דעם לערניאר, קום איך ווידער א מאָל אויף זומער אהיים, און דאָס איז שוין 1914. איך לעב מיט דער האַפענונג, אז אַט-אַט וועט פארווירקלעכט ווערן מיין טרוים, אָבער פלוצלונג קומט אין מיין לעבן אַ נייע שרעקלעכע קאַטאַ-סטראַפּע. אונדזער איינציק טעכטערל, אַ פעאיק, שוין קינד, שרהלע, ווערט אין משך פון אַ פּאַר טעג פאַרברענט פון דער געפערלעכער קראַנקייט, דיפּטעריאַ. קוים באַווויזן מיר קומען צו זיך, איך און מיין פרוי, און עס ברעכט אויס אַ נייע קאַ-טאַסטראַפּע, נישט מינים פּערזענלעך, נאָר אַ וועלט-קאַטאַ-סטראַפּע, די ערשטע וועלט-מלחמה (1914—1918). דאָס מאַכט אַן ענד צו מיין טרוים וועגן פאַרן קיין אויסלאַנד, און עס נעמט אַ שטיק צייט ביז וואַנען איך און מיין פרוי ברעכן עס איבער, מיר באַהערשן זיך, און מיר נעמען זיך איינשמעלן אונדזער לעבן אויף נייע וועגן.

איך שרייב אָט די שורות 60 יאָר נאָך אונדזער גרויזאָמער איבערלעבונג. דער ווייטיק האָט אין מיר געלעבט די אַלע 60 יאָר און ווי לאַנג איך וועל נאָך לעבן, וועל איך וויי-טער טראַגן אין זיך דעם ווייטיק פון אונדזער גרויסן אומגליק. איך שרייב די שורות ווען כ'בין שוין אין די ניינציקער יאָרן, איך שרייב עס צען יאָר נאָכן טויט פון מיין פרוי סאַפּירע, דאָ אין ניו-יאָרק. פאַר די צען יאָר האָט זיך מיין טרויער-מאַטערניש צוליבן טויט פונעם קינד נאָך מער פאַרשאַרקט. שרעקלעך איז דער טויט פון אַ קינד, טראַגיש איז דער טויט פון אַן איינציק קינד פאַר טאַטע-מאַמע. אַ פאַר מאַמענטן פון שרהלעס טויט, פון אירע לעצטע שעהען פאַרפאַלגן מיך

וואו איך שטיי און גיי. אירע לעצטע דריי ווערטער — „רופט אריין דעם דאקטאר“ — אויפן קראנקן-בעט אין שפיטאל, קלינגען אין מיינע אויערן אן אויפהער. איך פיל אויף מיינע הענט איר קערפערל, וואָס איך טראָג אים נאָך דער אָפּעראַציע אין דער פּאַלאַטע פּון שפיטאַל. אַ טאַטע טראָגט צו דער עקידה זיין אייגן קינד, זיין בלוט און פלייש...

איך בין אַ פאַרוואַלטער פון אַ יידיש-שול פאַר קינדער פון די פּליטים

אויגוסט 1914, עטלעכע וואָכן פאַרן אָנהייב פון קריג האָט די גאַסדאַרסווענע דומע, דווקא די רעאַק-ציאַנערע, אָנגענומען אַ ליבעראַלן געזעץ, פון ערשטן יולי 1914, וועגן דעם, אז אין שולן פון נאַציאָנאַלע מינדערהייטן זאל מען איינפירן דעם לימוד, אָדער די לימודים, אויף דער מוטער-שפּראַך פון די קינדער.

דאָס איז געווען אַ וויכטיקע געשעעניש פאַרן ווייטער-דיקן יידישן לעבן. מלחמה. דאָס לאַנד איז פאַרפלייצט פון יידישע בעזשענצעס, פליטים פון פּוילן, פון ליטע. אויף אַ לאַנד-באַראַטונג פון דער חברה מפיצי השכלה, נאָך לאַנגע דעבאַטן, ווערט אָנגענומען אַ רעזאָלוציע וועגן שולן פאַר היימלאַזע קינדער. און דער ערשטער פונקט פון דער רעזא-לוציע זאָגט אזוי: חוץ רוסישע שפּראַך, רוסישע געשיכטע און געאָגראַפיע פון רוסלאַנד, וואָס לויטן געזעץ פון ערשטן יולי 1914 דאַרף מען דאָס לערנען אויף רוסיש, ווערן אלע לימודים געלערנט אויף יידיש. די רעזאָלוציע רעדט בפירוש: אלע לימודים אין די שולן פאַר קינדער פון די פליטים. די אָנ-גענומענע רעזאָלוציע האָט געזאָלט זיין אַ באַוואַרעניש, אז מ'זאל חלילה נישט וואַגן איינפירן די יידישיסטישע שול-

סיסטעם, די נייע לערנסיסטעם אין די עקסיסטירנדיקע
נאַרמאלע שולן פאר יידישע קינדער בכלל.

די לערערשאפט און די דעמאָקראַטישע שולטערס האָבן
געשמעלט די חברה מפיצי השכלה פאר אַ פאָקט: אלע שולן
פאר די קינדער פון די פליטים האָט מען שוין געפירט אויף
יידיש. אַזעלכע שולן אין דער מוטער-שפראַך פון יידישן קינד
האָבן שוין עקסיסטירט אין אַ פופצן שטעט פון צענטראַל-
רוסלאַנד, וואָס איז געווען פול מיט פליטים. די חברה מפיצי
השכלה האָט די דאָזיקע שולן סובסידירט, אָדער אויסגעהאַלטן
אין גאַנצן. די יידישיסטישע לערערשאפט האָט שוין אויסגע-
אַרבעט די פראַגראַם פאר די שולן, צו ביסלעך געשאַפן לערנ-
ביכער אַזוי'ן.

איינע אַזא שול פאר די קינדער פון היימלאַזע האָב
איך אין 1915 איבערגענומען אויף דער רעקאַמענדאַציע פון
דער חברה מפיצי השכלה און אירע באַפולמעכטיקטע —
אין דער שטאָט מאַריופּאָל. איך בין געווען דער פאַרוואַלטער
און דער הויפּטלערער. עס איז געווען אַ הונדערט קינדער
און מ'האַט צוגעפאַסט אַ לאַקאַל פאר דער שול. די קינדער
האָבן באַקומען מאַלצייטן. ס'האַט זיך געשאַפן אַ ספּעציעלער
דאַמען-קאַמיטעט, וואָס האָט געזאָרגט, אַז די קינדער זאַלן
האָבן די געהעריקע קליידונג, שוכוואַרג. אויך מוין פרוי
האַט זיך געשמעלט צו דער אַרבעט פאר די היימלאַזע דער-
וואַקסענע. דער מאַסקווער קאַמיטעט פון אַזע האָט איר גע-
שיקט קיין טאַמבאָוו, און דאָ האָט זי געאַרבעט ווי אַ פעלד-
שערין און ווי אַ קראַנקן-שוועסטער. מוין אַרבעט אין דער
מאַריופּאָלער שול, סיי פעדאַגאָגיש-דערצייעריש, סיי געזעל-
שאַפטלעך, איז געווען זייער אַ שווערע: עס איז דאָך נישט
געווען קיין נאַרמאלע פּאַלקשול. אָבער די שטימונג אין דער
שול איז געווען אַ גוטע, מונטערע.

א בעקער-אַרבעטער פון סוכאַרעס פאַר דער אַרמיי

מלחמה-צייט. מ'האַט געקאַנט דערוואַרטן, אַ ליאַדע טאַג קאָן מען דיך רופן אין דער אַרמיי. אין פעטערבורג האָבן יידישע כלל-טוער און די חברה מפיצי השכלה זיך שטאַרק באַמיט, אז מ'זאָל די לערערס פון די שולן פאַר היימלאַזע קינדער, געליימענע פון דער מלחמה, באַפרייען פון מיליטער-דינסט. אַכער ס'האַט נישט געהאַלפן. די רעגירונג איז אויף דעם נישט מסכים געווען. מיין פאַטער רופט מיך אַהיים. האָב איך פאַרלאָזן די שול און געקומען צוריק קיין כערסאָן צוואַ-מען מיט מיין פרוי. אין שטאַט איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ גרויסער שפיטאַל פאַר די זעלנער פאַרוואַנדעטע אויפן פראַנט. און סאַפירע איז געוואָרן אין דעם שפיטאַל אַ הויפּט-קראַנקן-שוועסטער. זעענדיק די אומגליקלעכע רוסישע זעל-נער, אַפט יונגע פויערישע קינדער, האָט זי אַ ביסל פאַרגעסן אין אירע אייגענע צרות.

פאַר מיר איז געווען איין אויסוועג: אַריינבאַקומען זיך אין אַ פאַבריק, וואָס אַרבעט פאַר דער אַרמיי. מ'האַט שטאַרק געיאָגט מ'זאָל צושטעלן וואָס שנעלער און וואָס מערער סוכאַ-רעס פאַר דער אַרמיי. איך האָב שווער געאַרבעט הגם דער עצם-„פאַך“ גופא איז געווען אַ לייכטער. כ'האַב זיך געפילט ווי אַן אמתער פראַלעטאַריער. מיינע מיטאַרבעטער זיינען געווען יונגע שיקסעס און עלטערע פרויען קריסטלעכע, וואָס האָבן ביי זייער אַרבעט געהאַלטן אין איין זינגען. אזוי איז אַריבער אַ יאָר און עטוואָס מערער.

רעוואָלוציע און קאָנטער-רעוואָלוציע

(18-1917)

עס דערנענטערט זיך דאָס יאָר 1917. די פּאָליטישע
לאַגע אין פעטערבורג איז אַן אַנגעשטרענגטע. דער אויטאָ-
ריטעט פון דער רעגירונג און פון צאר איז שמאַרק געפאלן.
אַבער קיינעם הלומט זיך נישט, אַז עס איז ערב-רעוואָלוציע און
מלוכה-איבערקערעניש. איך האָב זיך פאַר דער צייט באַפרייט-
דעט מיט אַ יונגן חכר, זיין נאָמען איז געווען שענדעראַוויטש.
אַ פּאַרטיי-טוער, אַ מענשעוויק. אַ פרעמדער אין כערסאָן. ער
האַט דאָ געלעבט אומלעגאַל, דאָס הייסט, ער האָט זיך נישט
צוגעשטעלט צו דער מאַכיליזאַציע. און אַט אונדז ביידן, מיר
און דעם חכר שענדעראַוויטש, איז באַשערט געוואָרן צו ווערן
אין גיכן די אַנפירער פון דעם אַרטיקן סאַוועט ראַכאַטשיך
אי סאַלדאַטסקיך דעפוטאַטאַן, אין פעריאַד פון דער קערענ-
סקיר-רעוואָלוציע און שפּעטער.

דער פּאַרלויף פון דער רעוואָלוציע אין אונדזער שטאַט
האַט זיך געענדיקט זייער טרויעריק. די דייטשע אַרמיי, אַדער
ריכטיקער, די עסטרייכישע, האָט אַקופירט גאַנץ אוקראַינע,
לויט אַן אַפּמאַך מיט דער „צענטראַלער ראַדע פון אוקראַינע“.
אויך קיין כערסאָן איז געקומען אַ גרויסע אַפטיילונג פון דער
עסטרייכישער אַרמיי צו אַקופירן, איבערנעמען די שטאַט.
אַזוי ווי אַבער אין שטאַט איז געווען אַ סך געוועזענע זעלנער,
וואָס האָבן זיך שוין געהאַלטן אין אומקערן פון דער מלחמה
צוריק, האָבן זיי קעגן אונדזער ווילן, קעגן דעם ווילן פון די
פירער פון סאַוויעט, און קעגן דעם ווילן פון דער שטאַט-דומע,
דורכגעפירט אַן אויפשטאַנד פון די פּראָטאַוויקעס קעגן די
עסטרייכער. דאָס האָט געדויערט קאַרגע צוויי וואָכן, פאַר-
שטייט זיך געקאַסט אַ סך קרבנות. אַן ענלעכער אויפשטאַנד

איז אויך געווען אין אונדזער שכנהשער שטאָט ניקאלאיעוו.
אַט דעם פּעריאָד 18-1917 האָב איך באַשריבן אין מיין בוך
„אין די טעג פון רעוואָלוציע אין איינער אַ שטאָט“ (וואַרשע
1928, פּאַרלאַג פון ח. בוזשאַזע).

אַזוי ווי מיין בוך איז אַרויס אין 1928, ד"ה אין יענע
יארן ווען סטאַלין און די געפּעאָו האָבן געבושעוועט אין
לאַנד אַן רחמנות, און איך האָב געהאַט מיין גאַנצע משפּחה
אין כּערסאַן און אַדעס, האָב איך אין מיין גאַנצער באַשריי-
בונג פון דער רעוואָלוציע אין אונדזער שטאָט — פיגורירט
נישט אונטער מיין נאַמען, נאָר אונטער בוכשטאַב ח' א. איך
נעם אַרויס עטלעכע פּראַגמענטן פון מיין בוך, — דער היינ-
טיקער לייענער וועט קריגן אַ באַגריף וועגן פּאַרלויף פון די
רעוואָלוציע-געשעענישן אין אונדזער פּראָווינק-שטאָט און
אויך וועגן מיין ראַל אין דעם גרויסן קאַלעקטיוו — דעם
„ראַט פון אַרבעטער און סאַלדאַטן“; ווי אַזוי איך בין מגולגל
געוואָרן פון לערער-וואַרשטאָט אין מאַריופּאַל, פון אַט דער
לערער- און פּאַרוואַלמער-פּאַזיציע — צו אַ בעקער-אַרבעטער
אין אַ סוכאַרעס-וואַרשטאָט, און פון דאַרט אין קאַכיקן רעוואָ-
לוציע-וואַרשטאָט; ווי אַזוי איך האָב זיך געדאַרפּט אַן עצה
געבן מיט די פּאַרשידענע אַרגאַניזאַציאָנעלע, פּאַלימישע, געזעל-
שאַפּטלעכע, פינאַנציעלע פּראַבלעמען פון טאַג-טעגלעכן לעבן
פון סאַוויעט.

און אַט זיינען אַ פּאַר פּראַגמענטן פון מיין בוך, וואָס
האַבן אַ שייכות צו מיין ווייניקייט און וואָס שילדערן ווי
אַזוי אונדזער גאַרניזאַן פּאַרברידערט זיך מיט די אַרבעטער
און מיטן ראַט.

עס איז דער הויכפונקט פון דער איבערקערעניש אין די
ערשטע געציילטע טעג פון דער פעברואַר-רעוואָלוציע.
אַ פּאַר אַפיצירן פירן דורך די איבערקערעניש אינעם אַר-
טיקן גאַרניזאַן, זיי ברענגען דאָס צאַלרייכע מיליטער דאָ
אַהער צו דער געביידע פון דער שטאַט-דומע און מאַג-
פּעסטירן די פּאַרברידערשאַפּט.

...און ווען דער קאפ פון זעלנער-צוג האט זיך אָן-
 געהויבן צו דערנענטערן צו דער געביידע פון שמאָמ-ראַט און
 עס האָבן זיך דערהערט די קלאַנגען פון דער מיליטערישער
 מוזיק, האָבן זיך נעבעך די בורזשואַזע פרעזידיום-לייט פון
 „געזעלשאַפּטלעכן קאָמיטעט“ געמוזט מטריח זיין אַרויס אויף
 דער גאַס, זיך אַוועקגעשטעלט אין די אַפיציעלע קליידער, מיט
 די שמאָטישע אַמט-קייטן אויף די העלדזער, אויף אַ גרויסן
 טיש — און באַגריסט די רעוואָלוציאַנערע אַרמיי... אַרום
 איז געשטאַנען אַ ים מיט מענטשן, אַלע באַלקאַנען און ביימער
 זיינען געווען שוואַרץ און באַשאַפּטן מיט צושויער, וועלכע
 האָבן אַן אַ סוף געשריען „הוראַ“ און „זאַל לעבן די רעוואָלוציע-
 ציאַנערע אַרמיי“.

אויף דעם זעלבן טיש זיינען געשטאַנען די פאַרשטייער
 פון אַרבעטער-ראַט. יונגע, אַרעם אַנגעטאַן, מוטיקע און אויפ-
 געשרויפטע, און אַלעמען איז געווען קלאַר, אַז פון איצט אָן
 ווערט דער בעל-הבית פון שמאָט דער ראַט פון אַרבעטער-
 און סאַלדאַטן-דעפוטאַטן, אַז די טעג פון אַ"ג „געזעלשאַפּט-
 לעכן קאָמיטעט“ האָבן זיך שוין פאַרענדיקט. די געלאַסענע
 מיושבדיקע אינטעליגענטן און בורזשואַזע בעלי בתים פונעם
 „געזעלשאַפּטלעכן קאָמיטעט“ האָבן אין דעם מאַמענט באַקו-
 מען אַן אַנשוילעכע לעקציע וועגן דעם, אַז יאָ — אין רוסלאַנד
 איז געשען אַ רעוואָלוציע, און די מאַכט געפינט זיך אין
 די הענט פון רעוואָלוציאַנערן פאַלק.

אונדזערע צוויי חברים זיינען אויך, פאַרשטייט זיך,
 געווען ביי דעם טיש. ח' א. האַט אין לעצטן מאַמענט אויסגע-
 פירט אַ באַזונדערע און אינטימע מיסיע. פאַר די פאַרלאַפענע
 פאַר וואָכן האַט ער זיך נאָענט באַפריינדעט מיטן נייעם יונגן
 קאָמאַנדיר יאַראַשטשווק, וועלכער האַט געהאַלטן דעם גאַנצן
 אַפּאַראַט פון דעם גאַרניזאָן אין זיינע הענט. אויפן פּלאַץ, אין
 ברען פונעם פאַראַד, האַט זיך דער אַדיוטאַנט יאַראַשטשווק
 דערמאַנט, אַז... נעכטן אין אַוונט האַט ער אין דער היים,
 אין זיין פּרוואַטער וואוינונג, געלאָזן זיין יונגע פּרוי, וועלכע
 האַט געוואוסט, אַז ער איז אַוועק אויף אַ געפערלעכער רע-

וואלוציאנערער עובדה מיט אנגעלאדענע רעוואלוערן... זי איז דא אין שטאט א פרעמדע, עס איז שוין נאך האלכן טאג, און ער האט איר נאך גארנישט צו וויסן געגעבן. זי מוז דארט שטארק ליידן, מיינט — גאט ווייסט וואס. און דער נייער יונגער קאמאנדיר פון דער רעוואלוציע בעט זיין פרישן פריינט, ח' א., ער זאל אים טאן די טובה, צוגיין צו אים אהיים, בארואיקן זיין פרוי און ברענגען זי צום שטאט-ראט, צום ארט פון דער באגריסונג. אונדזער חבר א. האט טאקע געטראפן די שיינע און אוממיטלכארע סלאווישע פרוי אין א שרעקלעכן היסטערישן צושטאנד, אין אמתע ליידן און קרעמפן... איר ערשט ווארט איז געווען: סלאווא באגו... אונדזער חבר האט געברענגט צו פירן די פרוי פונעם העלדישן אדיוואנט אהער צו דעם גרינעם טיש, וואס שטייט אויף דער גאס לעבן דער טיר פון שטאט-ראט, און אט שטייט זי און שיינט פאר פרייד — צוקוקנדיק זיך, ווי איר מאן אין זיין נייעם טשיו, וואס ער האט באקומען פון דער רעוואלוציע, לאזט דורך פארביי זיך דעם מארש-צוג פון דער באנייטער ארמיי...

וויפל מענטשן האבן אין דעם דאזיקן מאמענט פארגאסן ליכטיקע טרערן פון אויפריכטיקער שמחה, פון העכסטן גליק! ווייניקע פון די טויזנטער מענטשן, וואס האבן אנגעפילט די גאסן, האבן פארשטאנען, וואס דער דאזיקער מאמענט באטייט פאר דער ווייטערדיקער אנטוויקלונג פון דער רע-וואלוציע, — אלע האבן אבער געפילט דעם הייליקן עקסטאז פון דער דאזיקער פייערלעכקייט...

וואונדערבאר און ממש קינאמאטאגראפיש האבן אויס-געזען די מעטאמארפאזעס פון די דאזיקע טעג! נעכטן א קנעכטישע ארמיי, וואס האט זיך געלאזט פייניקן און באגנ-בהנען פון א גרויסער כאפטע אפיצירן און אונטער-אפיצירן; היינט — פולע ברידערשאפט און גלייכהייט, גרענעצלאזער צוטרוי און גלויבן. נעכטן — א תהום צווישן ייד און נישט-ייד, אן אטמאספער אנגעזאפט מיט שנאה און פאראכטונג צו יידן; היינט — פרייע פארבינדונג צווישן פרעמדע מענטשן

פון פארשידענע נאציעס, אפגעווישט די גרענעצן צווישן שטאנדן און משינען. ייד און קריסט, ארבעטער און בורזשוא, זעלנער און בירגער — אלץ האט זיך פאראייניקט און צוזאמענגעגאסן אין די דאזיקע ערשטע טעג פון דער בלומלאזער גרויסער רוסישער רעוואלוציע, אויף אלעס האט גערוט איר שכינה...

פאטריאטישע שטימונגען

...אונדזערע צוויי אלטע חברים געפינען זיך אויך אונטער דער זעלבער שטימונג און באטראכטן זיך איצט אויך אלס „באטראגעס“, ד"ה פאר אנהענגער פון דער סאציאל-ליסטישער ריכטונג, וואס זאגט, אז די מלחמה דארף פארגעזעצט ווערן, אז דער נצחון פון דייטשלאנד וואלט איצט באטייט אונטערגאנג פון דער רעוואלוציע, צוריק אויפשטעלן דעם צארישן רעזשים אאז"וו. אנדערש איז געווארן די פסיד-באלאגיע פון אלעמען ארום. פריער פלעגט מען ליענען אין די דעפעשן וועגן א מפלה פון דער רוסישער ארמיי, האט עס יעדן געפרייט; איצט — טוט עס וויי, מען ווארט מיט הארץ-קלאפעניש אויף די ידיעות פון אונדזער פראנט; מען איז צופרידן, ווען אויפן מערב-איראפעאישן פראנט באקומט די אנטאנטע א נצחון, דריקט אויף די דייטשן. פריער זיינען די צילן פון דער מלחמה געווען א ווייטע אכסטראקציע, א קאפריז פון צאר און זיינע אימפעריאליסטישע מקורבים. איצט — האט דאס געקראגן א קאנקרעטן אינהאלט, א לעבעדיקן אינטערעס, געווארן באפרייאונגס-מלחמה. אין סאוויעט הערן זיך רופן און אויסגעשרייען: אויפן פראנט! עס ווערן אנגענומען מען באשלוסן וועגן קאמף מיט די דעזערטירן, וועלכע האבן היינט בעת דער רעוואלוציע קיין רעכט נישט צו פארבלייבן דעזערטירן, ווייל זיי פעלשן דערמיט אין זייער חוב לגבי דער רעוואלוציע. פון דער טריבונע ווערן מיט גאל און האס אויסגעלאכט און פאראורטיילט יענע, וואס קויפן זיך אויס פון

דער מלחמה, פארשטעלן זיך כלומרשט פאר ארבעטער, וואס הארעווען אויפן פראנט. זיי ווערן געקרוינט מיט די נעמען פהדנים, „היטער פון זייער הויט“, פאררעטער און פארקויפער פון פאטערלאנד.

אין מאמענטן פון אזעלכע רעדעס אין סאוועט זיצן אונדזערע צוויי באקאנטע חברים אין פרעזידיום און פילן זיך ווי אויף א באשולדיקונגס-באנק, זייערע פנימער פלאמען פון בושה און עם ווייזט זיך זיי אויס, אז דאס רעדט מען פון זיי, אז דאס מיינט מען נאר זיי... דער חבר א. האט שוין לאנג, פון יענעם בארימטן זונטיק אן, פארווארפן זיין סוכארעס-פאבריק, וואו ער האט זיך אויסבאהאלטן פון דער מלחמה, און אט איצט דוכט זיך אים, די גאנצע שטאט ווייס פון זיין צביעות, אלע פרייען זיך איבער זיין בזיון.

און ווי אין די אמאליקע צייטן גייען ארויס אונדזערע צוויי חברים אויף א לאנגן שפאציר הינטער דער שטאט — אפגעריסן זיך פון דער קאכעדיקער ארבעט, ארויסגעריסן זיך פונעם הויז פון סאוועט, וואו זיי האבן איצט פארברענגט גאנצע מעג און נעכט. שפאצירן זיך אזוי אונדזערע חברים און פירן אן אינטימען שמועס: „מען מוז מאכן א סוף צו דער אומדערטרעגלעכער לאגע, מען טאר נישט נארן די רעוואלוציע און די חברים פון אויספיר-קאמיטעט, מען מוז זיך מתוודה זיין — אז מיר זיינען דעזערמירן און מען דארף גיין אין קאזארמע...“ — מען דארף פשוט קומען צום פולקאוויק קאנסטאנטינאוו און אים זאגן: ברודער-לעבן, אזוי און אזוי, נעם אונדז פאר זעלנער! — „ווי זשע, גארנישט מעלדן אפילו דעם אויספיר-קאמיטעט, אן א זיי געוונט? אזוי קליינמוטיק אנטלויפן פון דער גרויסער ארבעט? — און דעם סאוועט לאזן אזוי? זיי וועלן זיך קאנען באגיין אן אונדז? ס'וועט נישט אונטערגיין די ארבעט? — „און סיי ווי, וואס — דער פולקאוויק קאנסטאנטינאוו וועט אונדז דען צונעמען פאר פשוטע זעלנער, געבן א ביקס אין האנט און שיקן אויפן פראנט? ער וועט דאך אונדז באלד מאכן פאר דעפוטאטן און שיקן אין דעם זעלבן ראט אלס זייערע פארשטייער! היינט

צו וואָס פראווען די קאמעדיע, זיך פארשמעלן פאר בעלי-
תשובה?"

אזוי גייען ארום אונדזערע חברים שעהען לאנג און מ'רעדט
זיך אויס דאָס האַרץ, און מען עסט זיך אליין, געקרענקט פון
פארצווייפלונג און בזיון, פון ספיקות — צי זיינען נישט אַ מאַל
די אינטערנאַציאָנאַליסטן אין גאַנצן גערעכט, אז מען דאַרף
שליסן שלום, אז מען דאַרף אויפהערן די נאַרישע מלחמה...
און עס בלייבט ביי אונדזערע חברים: מען דאַרף פאַרטויען
די גאַנצע זאַך דעם קאַטאַרושאַנין אַנאַסאַוו,* זאַל ער האַנדלען
ווי ער פאַרשטייט, זאַל ער קומען אין אויספאַלקאַם, אַלץ
דערציילן, און זאַלן זיי דאַרפן אַרויסטראַגן דעם פּסק-דין.

אַנאַסאַוו איז גוט, ער ווייסט נישט פון די אַלע ספיקות:
אַלע אַמנעסטירטע פּאַליטישע זיינען לויט אַ באַפּעל פון פּע-
טערבורג באַפּרייט געוואָרן פון צו גיין אויפן פּראַנט. אַנאַר-
כיסטיש געשטימט, פאַרשטייט אַנאַסאַוו בכלל נישט די גאַנצע
טראַגעדיע פון די צוויי יידלעך. (אַנאַסאַוו זאָגט אז ער איז
נישט קיין ייד... אַלע גלויבן, אז ער איז אַ רוֹם — אזוי ווירקט
זיין אויסשפּראַך, זיין טורמע-קליידונג, זיין גאַנצער אויסזען.
נאָר איין מאַל, זייענדיק ביי אים צו גאַסט אין זיין קאַנצע-
לאַרע אין טורמע, אינעם קאַבינעט פונעם געוועזענעם אַל-
מעכטיקן אויפזעער פון דער קאַטאַרגע — דעם באַרימטן דאָ-
ווידאַוו, — האָט חבּר א. באַמערקט עפּעס אַזוינס, וואָס האָט
עדות געזאָגט, אז אַנאַסאַוו איז גאָר אַ ייד... אַנאַסאַוו האָט
אים באַוווּזן די מעקע פון טורמע-אַרכיוו מיט זיין גאַנצער
„דיעלע“. און אַט בלעמערנדיק די דאָזיקע מעקע, האָט ח' א.
דערוען אַ יידיש בריוועלע צו אַנאַסאַוו פון זיין פאַטער, וואָס
הויבט זיך אָן: „לכּני היקר“ אַזו"וו. אויף דער פּראַגע:
ס'טייטש? היתכן? — האָט אַנאַסאַוו שטאַרק געלאַכט און
געהאַלטן אין איין מענהן: ס'איז אַ מיספּאַרשמענדעניש!
ער איז קיין ייד נישט! גאָר אַ נייעם? עס איז געשריבן אויף

* די פּאַליטישע אַמנעסטיע האָט אים באַפּרייט פון דער כּערסאַנער קאָ-
טאַרזשנער טורמע.

יידיש? עס איז נישט צו אים!). א דער אנאָסאָוו האָט עס איצמער אויסגעהערט ערנסט דעם ווידוי פון אונדזערע צוויי חברים, און כאָטש ער איז בכלל קעגן דער מלחמה און פאַרשטייט נישט — צוליב וואָס דאַרף מען „אַט די גאַנצע געשיכטע“, דאָך געמט ער אויף זיך די מיסיע, ער וועט עס דורכפירן אין איספּאַלקאַס...

ווער ווייס ווי אזוי אנאָסאָוו האָט די פראַגע געשטעלט אין אויספיר-קאָמיטעט (אין דער אָפּוועזנהייט פון אונדזערע צוויי חברים), אָבער אויף מאַרגן האָט ער זיי פייערלעך געבראַכט פאַפירלעך מיט שטעמפלען, אז זיי זיינען באַפרייט פון צו שטעלן זיך צום מיליטער, אז זיי „זיינען מאַכיליזירט צו דער אַרבעט אין ראַט“. און געזאָגט האָט ער דערביי: קיינער האָט גאַרנישט געטראַכט אויף זיי זיך צו באַליידיקן, אַלעמען זיינען געווען פאַרשטענדלעך די רעוואָלוציאָנערע מאַטיוון פון זייער דעזערציע בעתן צאָרויס און זיי דאַרפן זיך אומקערן צו זייערע פאַראַנטוואָרטלעכע פאַסטיגס.

אַראָפּ אַ שטיין פון האַרץ! נישטאָ וואָס איצט מורא צו האָבן פאַר די, וואָס כאַפן אין די גאַסן דעזערטירן; נישטאָ וואָס צו שעמען זיך פאַר קיינעם, מ'איז מענטשן מיט אַלעמען גלייך, מ'קאַן שטיין אויף איין ברעט מיט יעדן אָפיציר, וואָס קלינגט אזוי האַפּערדיק מיט זיינע שפּאַרן, מ'דינט דעם פאַטערלאַנד און דער רעוואָלוציע באַגלייך מיט אים. און שפעטער אַ ביסל, ווען מ'האַט אַרויסבאַגלייט עטלעכע היגע מיליטער-טיילן אויפן פראַנט — אונדזערע זעלנער, די רעוואָ-לוציאָנערע פּאַלקס-קינדער, — אַרויסבאַגלייט מיט גרויס פאַראַד, באַשיטנדיק זיי מיט בלומען, מיט מתנות און רעדעס, — האָבן שוין אונדזערע חברים אָפּילו געהאַט דעם מוט צו האַלטן פאַר זיי אויפן וואַקזאַל אַ דרשה, רופנדיק זיי צו פאַרטיידיקן די רעוואָלוציע אויפן פראַנט מיט דער זעלבער געטריישאַפט, ווי מיר דאָ „אין טייל“.

און כאַמת — אין די ווערטער איז נישט געווען קיין פאַלשקייט. גרויס איז געווען די אַרבעט פונעם ראַט בכלל,

פון אונדזערע חברים כפרט. דער סאָויעט איז געוואָרן די אַלזוימיקע מאַכט אין שטאַט. אויפגעהערט האָבן צו פונקציע-נירן די געריכטס-אַנשטאַלטן, דער שטאַט-ראַט — אַלץ איז געווען קאַנצענטרירט אינעם סאָויעט. אַלע פראַפעסיאָנעלע פאַראיינען און פאַליטישע פאַרטייען זיינען אויך געווען דאָ. די כאַפעלקערונג האָט געזען אין דעם הויז דעם סימבאָל פון גערעכטיקייט און אַרדענונג, פאַלקס-הערשאַפט און פאַלקס-ווילן. דער סאָויעט האָט געמוזט שאַפן צענדליקער אַפטיי-לונגען און „טישן“, געמוזט האָבן די השגחה אייביגער דעם מיליטער און קריגס-אינדוסטריעלן קאָמיטעט, אייביגער דער שטאַטישער באַלעבאָטישקייט, מלוכהשע פאַרמעגנס און פראַ-ווויע-אַמט פאַר דער שטאַט, אייביגער די בענק און פינאַנץ-אַנשטאַלטן, אייבערן גרויסן פאַרט מיט זיינע האַנדלס-און מלוכה-אינטערעסן. אומעטום האָט מען געמוזט שיקן פאַר-שטייער און משגיחים. היינט וואו זיינען די צענדליקער מי-טינגען, קאַנפערענצן און צוזאַמענפאַרן? אַניטאַציע-פאַרזאַמ-לונגען, באַריכטס-פאַרזאַמלונגען, וואַלן? אַלץ האָט געוואַלט און געמוזט אַרומכאַפן דער סאָויעט, אויף אַלץ אויסשפרייטן זיין ווירקונג און ממשלה.

וואַלן צום שטאַט-ראַט (דומע)

... עס איז אַ גרויסע שטאַט מיט אַ גרויסער ווירטשאַפט. דער „ראַט פון אַרבעטער-און סאַלדאַטן-דעפוטאַטן“ טראַגט פאַראַנטוואָרטלעכקייט, מע דאַרף אויסקלייבן אַ נייע שטאַט-דומע, מיט נייע מענטשן.

ענדלעך, דער צעמל איז פאַרטיק, בהסכּם כולם... און טאַקע גאַנצע הונדערט קאַנדידאַטן! די ערשטע גייען אונ-דזערע באַקאַנטע צוויי חברים, וועלכע געפינען זיך איצט אין זעגנט פון זייער רום און אויטאָריטעט; דער לעצטער קאַנדי-דאַט איז — אַ קוריער פון גובערניאַלער זעמסטווע. דאַס

לעצמע רופט ארויס נישט ווייניק שמעכווערמלעך און איראך
ניע, עס איז אבער סימבאליש פאר די נייע פארהעלטענישן.
און אט זיינען שוין די וואלן ארויך, און געברענגט דעם גרויסן,
געוואלדיקן נצחון: פון די הונדערט ראטמענער האבן מיר
באקומען גאנצע זיבעציק! די ברוזשואזע גרופירונגען קריצן
מיט די ציינער, זיי רייצן זיך מיט אונדז: איר וועט דאך
סייזוי באנקראטירן! איר האט אזוי פיל צוגעזאגט דער
באפעלקערונג אין אייערע בלעטלעך, אז איר וועט מוזן
ברעכן דעם קארק! עס פרייט זיך דער, וואס פרייט זיך
דער לעצטער... היינט וואו וועט איר נעמען מענטשן אויף
אזעקצוועצן אין אופראווע (מאגיסטראט, אויספירארגאן פו-
נעם שמאטראט) צו פירן די שמאטישע באלעבאטישקייט?

אין דער לעצטער פראגע האט טאקע געשמעקט א
גרויסער שטיק אמת. מיר האבן זיך לכתחילה געשמעלט
אויפן שמאנדפונקט פון קאאליציע, ד"ה זיינען געווען גרייט
אפצוגעבן א 2-3 ערטער אין אופראווע די אנדערע ריכטונגען.
אבער דאך האבן מיר געמוזט האבן א 4-5 מענטשן פאר די
איבעריקע רעסארטן, און דאס זיינען דאך אלץ טעקעס פון
פראקטישער ארבעט, פון ווירטשאפט און אדמיניסטראציע,
וועגן וועלכע מיר האבן קיין אונג נישט געהאט. און דער
עיקר, אונדזער פראקציע מוז דאך פארנעמען די פאסטנס פון
א שמאט-גאלאווא, פונעם פארזיצער פון שמאטראט (פלענום)
און סעקרעטאר. פון די אלע פאסטנס האבן מיר באזונדערע
צרות געהאט. די ראדיקאל-רעוואלוציאנערע עלעמענטן צווישן
אונדז, די באלשעוויקעס און סתם מאקסימאליסטן, האבן נישט
געוואלט פארנעמען קיין שום פאסטן אין שמאטראט; פאר
זיי איז דאס געווען צו וואכעדיקע ארבעט, זיי האבן בעסער
געוואלט אהין אריינשמופן אלע „מענשעוויסטישע“ עלעמענטן,
כדי פון זיי פמור צו ווערן אין ארבעטער-ראט און ווערן דארט
די איינציקע באלעבאטיס און מושלים. נאכן אויבן-באשריבע-
נעם ארעסט פונעם מיליץ-שעף — האבן מיר געפרואווט שיקן
אין דער מיליץ א פאר פון די „קאמארוזשאנעס“, דאס האט זיך

געדוכט, איז פאר זיי זייער א צוגעפאסמע ארבעט. אבער אין א פאר וואכן ארום זיינען זיי אוועק פון דאנען. זיי האבן זיך נישט געקאנט איינשפאנען אין קיין שום וואגן פון ארגאני-שער ארבעט, און דעריבער האט אויך וועגן זיי גארנישט געקאנט זיין קיין מחשבת, זיי זאלן אריין אין דער שטאט-ראט-ארבעט. נאך שווערער איז געווען די פראגע מיט דעם שטאט-גאלאווא. דער איינציקער אנערקענטער קאנדידאט איז געווען אונדזער באקאנטער חבר א. אבער ער זאגט זיך קאמענאריש אפ פון דער דאזיקער רעפרעזענטאטיווער און פארזאמווארטלעכער שטעלע. קוים מיט צרות, צונויפגע-שטעלט די אופראווע: ח' א. ווערט געהילף פון שטאט-גאלאווא — און דערווייל קלייבט מען אין גאנצן נישט אזויס קיין גאלאווא, מיר באקומען די מעקעס פון דערנערונגס-אמט, פאלקס-בילדונג, די שטאטישע אונטערנעמונגען א"א.

מיר טרעטן צו צו דער ארבעט מוזיקע, פריילעכע, גלוי-ביקע. אלע מיטגלידער פון דער אופראווע ארבעטן ענערגיש, חבריש, קאלעגיאל. די באפעלקערונג האט גרויסן צוטרוי — און יעטוועדער פון אונדז נעמט אויף צענדליקער מענטשן א מאג. דער שטאט-ראט וויילט אויס א נייעס נאמשאלניק פון דער מיליץ, א געוועזענעם זעמסקן אנגעשטעלטן, ער איז דירעקט אונטערגעווארפן אונדז, מיר שטייען מיט אים אין ענגן קאנטאקט, דער קאבינעט פון שטאט-גאלאווא איז מיט אים פארבונדן מיט א ספעציעלן לאקאלן טעלעפאן, מען רעארגאניזירט די גאנצע מיליץ, מען ברענגט אין ארדענונג איר ווירטשאפט, מען עפנט א באזונדערע שול פאר די מילי-ציאנטן, מען לייענט פאר זיי לעקציעס, מען מאכט זיי בא-וואוסטזיניק, רעוואלוציאנער, סאציאליסטיש. די שטאט בליט, דאס לעבן איז נארמאל, די רעוואלוציע גייט אלץ בארג-ארויף; מיר זיינען נאך אלע אקטיוו אינעם ארבעטער-ראט, גיבן אפ פאר אים דין-וחשבון; אונדזער פראקציע איז גוט ארגאני-זירט, סאלידאריש, די באציאונגען אין איר חברישע ...

דער טרויעריקער פינאל

...די דייטשן האבן לויטן אפמאך מיט דער צענ-
טראלער ראדע אקופירט אונדזער שטאט. זיי באלעבאטעווען
פאליטיש, עקאנאמיש.

...און זוען אלץ האט זיך באוואיקט, און דער דיי-
טשער שטאב האט שוין געארבעט „נארמאל“ — האבן די
ארטיקע אוקראינער ארום זיי אנגעהויבן טאנצן און גלעטן
די מאכט. מען האט זיי אין אויער צוגעטראגן: ווער פון די
געבליבענע זיינען כשר און נישט-כשר, וואוהין זיינען די
„באלשעוויקעס“ אנטלאפן, און זיי האבן זיך מתעסק געווען,
ווי אזוי בעסער צו באזעצן די אויסלייזער פון דער „זעלב-
שמענדיקער“ אוקראינישער רעפובליק, ווי אזוי זיי זעטער
אנצוהאדעווען, די דייטשן, און ווי אזוי ארויסצובאקומען פון
זיי א טובהלע פאר זיך.

און גלייך האבן זיך די דייטשן גענומען צום שטאט-ראט.
געשען איז, אז אונדזער שטאט-גאלאווא איז מיט א צייט
פארן אויפשטאנד אפגעפארן זוכן געלט פאר אונדזער שטאט.
ער איז געפארן לויט א באשלוס פון שטאט-ראט. אבער די
דייטשן האבן געמענהט: וואו איז אייער שטאט-פרעזידענט?
ער איז אנטלאפן צוזאמען מיט די באלשעוויקעס? איר זענט
אלע באלשעוויקעס!

ענדלעך, אונדזערע דערקלערונגען, אונדזער רואיקייט,
און דער עיקר — אונדזער עפענען די סקלאדעס פון צוקער,
לעדער און כרויט — האבן ווייך געמאכט זייערע הערצער.
זיי האבן קיינעם פון אונדז נישט געטשעפעט, געהייסן רופן
א זיצונג פון שטאט-ראט און זיך נעמען צו דער ארבעט. אונ-
דזער הויפט-אויפגאבע האט איצט געדארפט זיין — באזארגן
מיט אלץ די דייטשע ארמיי.

די רעוואלוציע צעטראטן. קיין סימן פון קיין רויטער פאן.
קיין סימן פון קיין ארבעטער-ארגאניזאציע. מען קאן נישט
ארויספארן פון שטאט אן א פאסיר-שיין, פארמעלע אקופאציע.

די גאנצע שטאט אין געפאנגענשאפט. מיר, די מיטגלידער פון שטאט-ראט, און דער עיקר די אופראווע-מיטגלידער, זיינען פאקטיש ערבות-לייט.

מען קלויבט אויס א נייעם שטאט-פערזידענט, אן אלטן ליבעראל. די סאציאליסטישע מיטגלידער פון דער אופראווע פארבלייבן.

די דייטשן קלייבן זיך צו משפטן די געפאנגענע פראג-טאוויקעס. זיי ווילן זיי אלע אויסשיסן. צען מאן האט מען שוין פארמשפט צום טויט. מיר שיקן דעפעשן און רעדן דורכן „דירעקטן דראט“ — מיט קיעוו — מיט די פארשטייער פון דער צענטראלער ראדע, מיט דער מיליטער-מאכט, מיר לויפן מיט דעלעגאציעס. מיר טענהן: עס איז געווען א פארזעצונג פון דער מלחמה, איר האט גענומען געפאנגענע, שיקט זיי אין געפאנגען-לאגער, אבער נישט שיסן! קריגס-געפאנגענע שיסט מען נישט! — די דייטשן טענהן: די מלחמה איז שוין לאנג אויס, דאס זיינען די באלשעוויקעס, ווילדע חיות, זיי האבן אונדז אין א פינצטערער נאכט געפאקט, געבראכן דאס ווארט, מיר וועלן זיך מיט זיי באגיין אן שום רחמנות!

ענדלעך, מיר האבן געזיגט. באקומען א באפעל אצור-שמעלן דעם טויט-ארטייל. שפעטער האט מען אלע פארהאל-טענע פראנטאוויקעס ארויסגעשיקט אין א קריגס-לאגער. מיר זיינען גליקלעך, וואס מען האט אפגעראטעוועט אזוי פיל אומשולדיקע נפשות.

א גרויסע איבערלעבונג איז געווען פאר מיר מיין אַנטייל ווי א דעלעגאט, צוזאמען מיט נאך צוויי, אין דעם ערשטן צוזאמענפאר פון דעם אלרוסלענדער סאוויעט פון ארבעטער און סאלדאטן אין פעטערבורג, יוני-יולי 1918. דער איינדרוק פון דער שטאט איז געווען פאר מיר אויסערגעוויינטלעך. דער איינדרוק פון לענינען און זיינע רעדעס אויף דעם צוזאמענפאר — שרעקלעך. א קליין מענטשעלע האט זיך ארומגעדרייט אויף דער פלאטפארם, א פארביטערטער, מיט א הפקרדיק מויל, הגם צאלמעסיק איז זיין פראקציע געווען די קלענסטע.

אויף יעדער פראגע האט ער געהאט איין ענטפער: שיסן, הענגען, אריינזעצן אין תפיסה. זיינע פרוואון צו צעשמערן דעם צוזאמענפאר און זיינע מאניפולאציעס — אפשמויסנדיקע. מ'האט געפילט דאס וואס צערעמעלי האט געווארנט: קאנטר-רעוואלוציע וועט קומען דורך די טויערן פון די באלשעוויקעס.

נאך די גליקלעכע האַניק-חדשים פון דער קערענסקי-רעוואלוציע איז געקומען אַ ביטערע צייט פאר אונדז אין אוקראינע — די דייטשע אָקופאַציע. די שטאַט-דומע האַט פונקציאָנירט, אָבער כמעט אויסשליסלעך אויף צו באַדינען די דייטשע אַרמיי. און גאַר שלעכט איז געווען מיין פּערזענ-לעכע לאַגע. דער שטאַט-גאַלאַוואַ (מעיאָר) איז געווען אַ רו-סישער דאָקטער. ווען עס איז געקומען די באַלשעוויסישע איבערקערעניש אין פעטערבורג און מאַסקווע, און אין אר-קראַינע האַט אַנגעהויבן שמעקן מיט קאָנטר-רעוואַלוציע, איז ער אַוועקגעפאַרן קיין באַרקאָוו. איך בין געווען דער וויצע-מעיאָר פון דער שטאַט-דומע, און געמוזט איבערנעמען די פליכטן און די ראַל פון שטאַט-גאַלאַוואַ. איך האָב געמוזט קומען אָפּט אין דייטשן שטאַב, געהאַט צו טאָן מיט די אַפיצירן, די דייטשן האָבן כסדר געפאַדערט פון מיר צושטעלן זיי גרויסע קוואַנטומס צוקער און פוטער, מעל און ברויט, חזיר-פעטס און פלייש אַזו"וו אַן אַ סוף. דעם שטאַט-ראַט האָבן זיי געהאַלטן פאַר פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער רו און אַרדע-נונג, פאַר באַזאָרגן זיי מיט די נויטיקע לאַקאַלן.

מיין לאַגע אַלס דער שטאַט-גאַלאַוואַ איז געוואָרן יעדן טאָג אַליץ מער אומדערטרעגלעך פאַר מיר. און איך הייב אַן טרוימען וועגן אַרויסרייסן זיך פונעם קלעם. אָבער דאָס האָב איך געמוזט דורכפירן מיטן הסכם פון די דייטשן.

קיעוו — קולטור-ליגע

**אין קיעוו האט זיך אויף א געוויסער צייט פאר-
פעסטיקט די צענטראלע ראדע. עם ווערן געשאפן דעפארטא-
מענטן ביי יעדן מיניסטעריום און ביים מיניסטארן-קאבינעט
פאר די באזונדערע מינדערהייטן. עם ווערט געשאפן א יודיש-
מיניסטעריום, און ד"ר משה וילבערפארב איז דער מיניסטער.
מען בויעט אין קיעוו א שולוועזן אין דער יודישער שפראך.
עס ציט מיך אלץ מערער קיין קיעוו. כ'שרייב אן א בריוו
צום ח' סטראשון, וואס איז געווען איינער פון די באפולמעכ-
טיקטע פון חברה מפיצי השכלה, מיינער א פריינד. ער איז
אין קיעוו ביי דעם יודישן מיניסטעריום דער פירער פון דעם
יודישן שול-דעפארטאמענט. און באלד באקום איך פון אים
אן איינלאדונג, כ'זאל קומען גלייך קיין קיעוו און פארנעמען
א פאסטן אין דער שול-אפטיילונג פונעם יודישן מיניסטעריום.
איך ארבעט אויס פאר זיך אין שטאט-ראט א געהעריקן
פאפיר, די דומע דעלעגירט מיך כלומרשט צו דער צענטראלער
ראדע אין קיעוו אונטערצוהאנדלען וועגן אונדזערע שטאטישע
פראבלעמען. דאס פאפיר איז געווארן באשמעטיקט פון דער
דייטשער מאכט און איך פארלאזן כערסאן. מיין פרוי געפינט
זיך אין די לעצטע חדשים פון שוואנגערשאפט און דארף
אין גיכן געבוירן א קינד.**

ס'דויערט נישט לאנג, און ס'קומט די פאשיסטישע אי-
בערקערעניש פון העטמאן סקארפאדסקי, מיט אלע פאלגן
פון קאנטר-רעוואלוציע. די מינדערהייט-מיניסטעריומס ווערן
ליקווידירט, און פאר די יודישטישע כלל-מוער שטייט דאס
פראבלעם: וואס ווייטער? אויף דער איניציאטיוו און ענער-
גישער אקטיווקייט פון זעליק מעלאמעד און נחמן מייזל
ווערט געשאפן א נייע ארגאניזאציע (מאי 1918), וואס

באקומט דעם נאמען „קולטור-ליגע“. בראש פון דער ארגאניזאציע שטייט א צענטראל-קאמיטעט, מיט פארשטייער פון די פועלי-ציון, פאראייניקטע, בונד, פאליקיסטן. פארזיצער איז משה ליטוואקאו. צו ביסלעך שטעלט זיך איין א פארצווייגטע טעטיקייט, א המשך פון דער שול-און קולטור-ארבעט, וואס דער יידישער מיניסטעריום האט געפירט ביז אהער. עס שאפט זיך אן אפארט פון דער קולטור-ליגע. איר פראגראם איז ביכער-פארלאג, באזונדערע סעקציעס פאר שול, קולטור, קונסט, מוזיק. דער פינאנציעלער זשעני איז זעליק מעלאמעד. ער איז גענעראל-סעקרעטאר, איך בין זיין געהילף. שפעטער, בין איך דער פאקטישער סעקרעטאר. די ארבעט איז פאר-כאפנדיק. דאס גלויבן, דער ענטוויצום איז גרויס. אין מיין בוך „פון חדר און שקאלעס ביז צישא“ האב איך איין קאפיטל געווידמעט דער קיעווער קולטור-ליגע. משה זילבערפארב האט אין זיינע פובליקאציעס און זכרונות דערציילט מי וועגן דעם יידישן מיניסטעריום, מי וועגן דער קולטור-ליגע. דאס זעלבע נחמן מיוזיל.

אין מיין בוך, וואס איז האב פארעפנטלעכט אין 1956 („פון חדר און שקאלעס ביז צישא“, מעקסיקע) שרייב איך: „קולטור-ליגע איז געווען די פרייד און שטאלץ פון אלע יידישן טישע עלעמענטן אין לאנד. דאס איז אויך געווען די וויכטיקסטע קולטור-אינסטיטוציע פון אוקראינישן יידנטום. דא האט געברויזט די רעוואלוצאנערע שפערישקייט פון א יינגער קולטור און גאר באזונדערס פון דער גייער שול. דער „דעמאקראטישער לערער-פארבאנד“ איז געווארן די שול-סעקציע פון דער קולטור-ליגע (אנגעפירט דורכן באקאנטן בונדיסט שמעון דאבין). אין צענטראל-קאמיטעט פון ק"ל איז געווען דאס שענסטע, וואס די יידישע אינטעליגענץ פון אר-קראינע האט פארמאגט. ווי א גרויסער נס און אומבאגרייפלעכע דערשיינונג האט אויסגעזען די קולטור-ליגע אין די יארן 1918—1920... אין לאנד האט געפלאקערט בירגער-קריג... אבער די איינצלע אידעאליסטן האבן נישט ארויסגעלאזן די פאן

פון דער יידיש-וועלטלעכער קולטור פון זייערע הענט... 283
אנשטאלטן זיינען איבערן לאנד געשאפן געווארן אונטער
דער פירערשאפט פון ק"ל".

אוקראינע ווערט ארומגעכאפט אלץ מערער פון שווערע,
פיינלעכע געשעענישן.

צווישן די אוקראינער גופא גייען אן אינערלעכע קאמפן.
יעדעס מאל פאלט אן אויף קיעוו אן אנדער שונא: די ווייס-
גווארדייער, די פאליצקן, פארשיידענע באנדעס, און די באל-
שעוויסטישע מאכט. בירגער-קריג. שוידערלעכע פאגראמען
פון דער יידישער באפעלקערונג. דער עיקר, אין די קלענערע
שמעטלעך פון גרויסן לאנד. קיעוו איז דער הויפט-ציל פון
אלע אָנגרייפער. די שמאַט לעבט איבער 10—15 איבערקערע-
נישן. דער הונגער און נויט אין לאנד און אין שמאַט וואַקסט.
עס הייבט אן אַנקומען הילף פון דעם דזשאַנט, פון אַמעריקע,
ס'שאַפט זיך אַ יידישער הילפס-קאָמיטעט. זיין סעקרעטאַר איז
יוסף לעשמשינסקי. אין אַט דער סיטואַציע האָט די טעטיקייט
פון קולטור-ליגע שטאַרק געליטן. עס האָבן זיך געפאָדערט
אויסערגעוויינטלעכע אַנשטרענגונגען איינצוהאַלטן די אַרגאָ-
ניזאַציע, מיט אירע קאַנטאַקטן אין דער פראַווינק, און מיט
אירע שול- און קולטור-פאַרמעסטן.

נאָך לאַנגע, שווערע קאַמפן, פאַרפעסטיקט זיך די רויטע
אַרמיי אין קיעוו. עס שמעלט זיך איין אַ נייער קאָמוניסטישער
רעזשים. אין 1919 ברענג איך אַראָפּ פון כערסאָן קיין קיעוו
מיין משפּחה, די פרוי און דאָס ניי-געבוירענע יינגעלע, ראַפיק,
רפאל. צווישן די יידישע סאַציאַליסטישע פאַרטייען וואַקסן
אַלץ מער די קאָמוניסטישע סימפּאַטיעס. באַקאַנטע טוערס
ווערן באַלשעוויזער. משה ליטוואַקאָוו ווערט אַ קאָמוניסט
און ער פאַרט אַוועק קיין מאַסקווע. פאַרזיצער פון דער קול-
טור-ליגע ווערט משה זילבערפאַרב. דער לעצטער באַשמאַנד
פון אויספיר-ביוראָ פון קולטור-ליגע איז געווען: זילבערפאַרב,
יוסף לעשמשינסקי, מיזיל, מעלאַמעד, איד, ש. דאָבין און אַ.
ליטוואַק. די יעווסעקציע ווערט אַלץ חוצפהדיקער, אָנגרייפער-

רישער, און זי פאָדערט פון אונדז מיר זאָלן איר איבערגעבן די גאַנצע קולטור-ליגע מיט אירע אינסטיטוציעס און פאַר-מעגן. אַ גרויסער צוזאַמענפאַר פון דער קאָמוניסטישער פאַר-טיי, און גלייכצייטיק פון דער יעווסעקציע ווערט איינגעאַרדנט אין דער שטאַט כאַרקאָוו. די קולטור-ליגע דעלעגירט שמעון דאַבינען און מיך צו דעם צוזאַמענפאַר פון דער יעווסעקציע, כדי אונטערצוהאַנדלען וועגן דעם ווייטערדיקן גורל פון דער קולטור-ליגע. מיר ברענגען אַ פאַרשלאַג: דער צענטראַל-קאָמיטעט פון דער קולטור-ליגע זאָל באַשטיין פון 50% קאָמו-ניסטן און 50% דער אַלמער באַשמאַנד. די יעווסעקציע גייט אויף דעם נישט איין. און ווען מיר קערן זיך אום צוריק פון דעם כאַרקאָווער צוזאַמענפאַר (איך מיט אַ שווערער טיפּוס-קראַנקייט), ווערט די קולטור-ליגע נאַציאָנאַליזירט, מיר שטייען פאַר אַ רואינירטן בנין, וואָס טראַגט נאָך דערווייל דעם שילד „קולטור-ליגע“. די יעווסעקעס פאָדערן מיר זאָלן בלייבן אַרבעטן אין דעם אַפּאַראַט פון דער קולטור-ליגע, אַלס באַזאַמע. מיר זאָגן זיך אָפּ פון דעם, פאַרשטייט זיך, און מיר באַשליסן קאַלעקטיוו זיך אַריבערטראַגן קיין וואַרשע. מיט יאָרן שפּעטער האָט ליטוואַקאָוו אין „עמעס“ אָפּגע-דרוקט אַ שענדלעכן אַרטיקל וועגן דער קולטור-ליגע און איר פירערשאַפט. איך האָב אין דער בונדישער „פּאָלקסצייטונג“ אָפּגעדרוקט אַ גרויסן ענטפּער אויף זיין פאַמפּלעט.

אונדזער אַוועקפאַרן פון קיעוו האָט געמוזט זיין נישט לענאַל. מ'האַט געמוזט האָבן פּשעפּוסטקעס פון דער מאַכט, אַ דערלויבעניש אויף אַרויסצופאַרן. אויף פאַרשיידענע וועגן האָבן מיר אַלע פאַמעלעך זיך אַרויסגעקליבן פון קיעוו. שפּע-טער דורכגעשמוגלט די גרענעץ מיט פּוילן און געקומען קיין וואַרשע.

שוין אין ערשטן טאַג פון מיין קומען קיין וואַרשע, האָב איך זיך געטראַפּן מיטן ח' זרובבל, וועלכער איז געווען אַ מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט פון קולטור-ליגע, קיעוו. דעם זעלבן אָונט האָב איך באַזוכט דעם ליטעראַטור-פאַראיינ,

מלאמאצקע 18. דער ערשמער וועמען איך האב דא אנגע-
טראפן איז געווען ישראל רובין, דער צווייטער — ש. גילינסקי.
מיט אפענע ארעמס, מיט פרייד און חברישקייט האבן ביידע
מיך אויפגענומען. ביידע האב איך באקענט אין אדעס, אויף
די לערער-קורסן פון אפע.

גלאט, אומבאמערקט, איז פארגעקומען די איבערפלאנצונג
אויפן נייעם באדן, ווארשע. זיך באלד געפילט ווי אין אן
אייגענער משפחה. אלע מיט די זעלבע אינטערעסן, אידעען,
אידעאלן. דאס יידישע לעבן אין ווארשע מער קאמפליצירט
געזעלשאפטלעך, די יידישע ארבעטער-באוועגונג, די שול-
קולטור-ארבעט זייער אינטערעסאנט, צעוואקסן. צום ווארט
פון „בונד“ הערן זיך אלע צו.

מיר האבן געהאפט, אז וולאדימיר מעדעם וועט אונדו
אקטיוו העלפן אויפבויען די קולטור-ליגע אין ווארשע. אבער,
אז מיר זיינען געקומען אנפאנג 1921 איז שוין מעדעם געווען
אוועקגעפארן פון ווארשע. דעם 15טן יוני 1921 עפנט זיך
דער שול-צוזאמענפאר און עס ווערט פראקלאמירט די גרינד-
ונג פון דער צענטראלער יידישער שול-ארגאניזאציע אין
פוילן — „צישא“ . ביי דער צוגרייט-ארבעט און ביי דעם
שול-צוזאמענפאר גופא זיינען אלע מיטגלידער פון אויספיר-
ביורא פון קולטור-ליגע געווען אקטיוו, און אחוץ יוסף
לעשמשינסקי, וועלכער איז אריין אין בונד, האבן מיר אנגע-
פירט מיט דער „אומאפהענגיקער פראקציע“ אויפן שול-צו-
זאמענפאר. עס הייבט זיך אן א נייער פעריאד אין מיין לעבן.
אין גיכן גיט זיך איין דעם ח' גאלאמב צוזאמען מיט מיין
פרוי און קינד אריבערצושמוגלען די גרענעץ און זיי קומען
אן בשלום קיין ווארשע.

צוזאמען מיט מיר זיינען פון קיעוו געפארן צוויי רייכע
יידן, יונגע מענטשן, וואס האבן געוואלט ווערן די העלפער,
די פינאנסיסטן פון דער קולטור-ליגע אין ווארשע. אין ווארשע
זיינען ארומגעגאנגען פארשידענע לעגענדעס וועגן דעם. דער
אמת איז, אז די דאזיקע צוויי פריינד האבן טאקע ביים
אנהייב, ווען ס'איז געשאפן געווארן ווידער א מאל אין

ווארשע דער פארלאג קולטור-ליגע, צוגעהאלפן, אזוי ווי מע-
 צענצאמן. צוגעהאלפן מיט א ביסל געלט, אבער נישט מער.
 אין א געוויסן טאג האט מיך איינגעלאדן דער חבר יוזעף,
 נח פארטנעי, דער פארזיצער פון צענטראל-קאמיטעט פון
 בונד אין פוילן, און ער האט מיך געפרעגט: צי ס'איז אמת
 דאס וואס מ'דערציילט, אז מיר זיינען געקומען מיט א גרויסער
 סומע געלט, און צי וואלט איר געוואלט איינשמעלן א מיט-
 ארבעט מיטן בונד. איך האב אים דערקלערט גאנץ אפן און
 קלאר די גאנצע סיטואציע. עס איז געווען פאר אים א גרויסע
 אנטווישונג. אויף דעם שול-צוזאמענפאר איז אפגעגעבן גע-
 ווארן אויף דער פראגע קולטור-ליגע א גאנצע סעסיע. עס
 איז אנגעגאנגען א גרויסע מחלוקה, א אידעאישע און אן
 ארגאניזאציע-פארטייאישע. וועגן דעם דערצייל איך גענוי
 אין מיין בוך „די געשיכטע פון יידישן שול-וועזן אין אומאפ-
 הענגיקן פוילן“.

דאס איז דער לעצטער קאפיטל פון מיין בוך „מיינע
 זכרונות פון מיינע יינגע יארן“. מיט דעם איז געענדיקט מיין
 אויטאביאגראפיע אין פעריאד ביז צישאָ. מיין ווייטערדיק
 לעבן און טעטיקייט איז איינגעשלאסן אין די צוויי ביכער,
 וואס איך האב אָקערשט דערמאָנט. עס קומט דער פעריאָד
 ווארשע — דער גליקלעכער פעריאָד פון מיין לעבן.
 א באַזונדער קאפיטל, דער עלפטער, גיט אן אַפשאַצונג
 פון דעם אידעאליסטישן דור און זיינע פאליטישע, געזעל-
 שאַפטלעכע, ליטעראַרישע און שול- און קולטור-טעטיקייטן
 און פארמעסמן אין אַט דעם פעריאָד 1897—1921.

כערסאָן (1902-1903)

ערשטע ריי (פון רעכטס): סימע (סערעפימא) גאָפּנער, סאַפּיראַ
(שפּרה) שאַפּיראַ. צווייטע ריי: ח. ש. קאַזדאַן, דאַוויד גאַפּנער.

לאָס אַנדזשעלעס (1941)

פון רעכטס: ראַפּאַעל (רפּאַל), סאַפּיראַ, ח. ש. קאַזדאַן.

אריף א' זומער-וואוינונג (1950) ער יאר)
(פון רעכטס): ד. ש. קאזדאן, סאפירא, ש. גילימסקי.

שלמה מענדעלסאָן

חשבון-הנפש

זועגן

אונדזער דור

דער באשריבענער פעריאָד פון מיין באַוואוסטזיניקן לעבן באַטרעפט אַן ערך 25 יאָר. דאָס זיינען יאָרן פון געוואל-דיקן געזעלשאַפּטלעכן אימפעט: 2 מלחמות, 2 רעוואָלוציעס, סטיכישע אַנטוויקלונג פון דער אַרבעטער-באַוועגונג בכלל און פון דער יידישער בפרט (בונד), באַלשעוויסטישע איבערקער-רעניש, אַנטשטייאונג פון אומאַפּהענגיקער אוקראַינער רעפּובליק און פון אומאַפּהענגיקן פּוילן, בירגער-קריג, בליזזוואקס פון דער יידישוועלטלעכער קולטור און פון דער יידישער שפּראַך און ליטעראַטור.

יעדער טראַגט אין מיין לעבן אין דעם פעריאָד אין נאָר טיילווייז אַ רעזולטאַט פון מיינע באַוואוסטזיניקע באַשלוסן — פון מיינע פּלאַנירונגען, פון מיין אויסגעאַרבעטער פּראָגראַם. דער צופאַל האָט געשפּילט אַ גרויסע ראל. דאָס לעבן האָט מיך געיאָגט, געשטויסן נסדר פאַרויס, אינטרניירט. פאַרמאָגט אַ ביסל זעלבסטזיכערקייט און גלויבן אין זיך, — און דאָס האָט געמוטיקט צו גייע באַשלוסן, צו גייע דערפאַרונגען. איר דעאָלאָגיע? אַ סומע פון סאַציאַלן יושר-געפיל, פון נאַציאָנאַלן אינטערעס און באַוואוסטזיין, פון גלויבן אין יידישן און נישט-יידישן אַרבעטער-קלאַס, אין רעוואָלוציע, אין כוח פון סאַציאַל-ליסטישן אידעאָל.

איך האָב נישט געטראַכט וועגן אַ קאַריערע, נישט גער-טרויבט צו ווערן אַ שרייבער. ס'איז מיר גאַרנישט אינגעפאַלן די אַמביציע צו ווערן אַ זשורנאַליסט, אַ „פּירער“, אַ דעה-יאָ-גער. אומבאַמערקטער-הייט האָב איך אין די יאָרן ערב דער ערשטער וועלט-מלחמה פאַרנומען אַ ליטעראַרישע פּאָזיציע — פריער אין אַ רוסיש-יידישן זשורנאַל און באַלד אין יידיש. מען הערט זיך צו אַז מיין פּעדאַגאָגיש וואָרטן, מען רעכנט זיך מיט מיר געזעלשאַפּטלעך.

אַיצט שטיי איך ביים סוף פון אַ ביאָגראַפישער תקופה. איך בין אויפן שוועל פון אַ נייער תקופה, וואָס וועט ציען איין ליניע ביזן סוף פון מיינע יאָרן. איך קאָנצענטריר זיך בעיקר אויף אַ געביט, וואָס ווערט דער תוך און זינען פון מיינע ווייטערדיקע יאָרן, טעטיקייטן און אויפטוען. די קונסט פון פּעדאָגאָגיק, די לערן־ און דערציאונג־מעטאָדן אין דער שפּראַך פון יידישן קינד. פּאַרטיפּונג אין דער יידישער ליטעראַטור און שפּראַך — אין זייערע איינגשאַפטן, אין זייער געבענטשטער בליקראַפט; ליבשאַפט צום יידישן קינד און יוגנטלעכן; בונדישע טעטיקייטן — דאָס איז מײן ווייטערדיקער וועג. זיינע עטאַפּן: בונה, צישאַ, קולטור־ליגע, פּיילן. די נאַציאָנאַלע קאַמפּאַסיראַפּע ברענגט מיך אויף צענדליקער יאָרן אין די פּאַראַייניקטע שטאַטן.

פּערטל יאָרהונדערט־פּעריאָד — יאָרן פון אַקטיוויט, פון געוואַגטקייט און דעגרייכונגען. יאָרן פול מיט פּערזענלעכער אומצופרידנקייט, שוועריקייטן, נישט־צוגעפאַסטקייטן, פול מיט אומרו, אַנטווישונג און ספּיקות, אָבער סוף בל סוף גוטע, „גליקלעכע“ יאָרן...

אין אַט דעם פּעריאָד האָב איך אַ סך געלערנט — די תורה פון לעבן און שאַפן.

איך האָב באַנומען די גרויסע באַדייטונג פאַרן יונגן מענטשן — פון אַ סיסטעמאַטישער, פּראָגראַם־אויסגעהאַלטער נער, אַרומגעטענדיקער בילדונג. דער גרויסער הסרון פון מיר און מײן דור איז געווען דאָס פעלן פון „אַקאַדעמישער“ בילדונג, אונדזער זעלבסטבילדונג מיט איר אומסיסטעמאַטישקייט, צופעיליקייט, אויבערפלעכלעכן באַנעם. איך האָב געלייענט אַ סך אָבער איך האָב נישט געהאַט דאָס גליק צו האָבן עמעצן אַן אויטאָריטעט, וואָס זאָל מיך לערנען וואָס און ווי אַזוי צו ליענען, אין וועלכן סדר, מיט וועלכן קריטישן מאַסשטאַב, ווי אַזוי צו אַנאַליזירן אַ בוך און אַפּשאַצן דעם מחבר. נישט געווען ווער ס'זאָל העלפן אין דער גרויסער קונסט צו דער־

קענען און אפשטאן א מענטש פון דער סביבה — זיין קלוגה שאפט אדער נארישקייט, זיינע מעלות און פעאיקייטן, און אויך זיין מויל-מלאכה, זיין חוצפה, פאלשקייט, גאווה.

מען איז געווען יונג; די געשעענישן און אקטיוויטעטן אין לאנד, אין דער יידישער און נישט-יידישער רעוואלוציא-נערער ארבעטער-באוועגונג — האָבן אונרו אַלעמען אַריבער-געיאָגט, אונטערנעיאָגט, נישט געלאָזט אָפּטאָפּן דעם אָטעם. ווער האָט געהאַט אַייט צו לערנען און שטודירן די גרויסע ווערק פון די סאָציאַליסטישע מאַרקסיסטישע טעאָרעטיקערס, צו אַנאַליזירן זייערע מיינונגס-פאַרשידנהייטן און זייערע אַנטערשאַטע פּילאַסאָפּישע קאָנסטרוקציעס? ווער האָט גע-האַט די מעגלעכקייט זיך אָפּצוגעבן אַ השבון פון די אייגענע פעלערדיקע אָפּשאַצן און טעות, אָדער פון דעם אייגענעם פּראָגרעס און דערגרייכן?

מען איז נישט געווען צוגעגרייט צום פראקטישן לעבן, צו פערזענלעכן גליק און אומגליק. דערפאר די גרויסע נאָ-איווקייט, נישט-באוואוסטזיניקער צוגאנג צו געשעענישן, אומ-דערפאַרניקייט, דאָס פאַרלאָזן זיך אויפן צופאַל. איך און מיין דור האָבן געלעבט מער מיטן אינסטינקט, געפיל, איידער מיטן שכל און באַוואוסטזיניקער קלאַרקייט. אזוי אין פּער-זענלעכן לעבן, אזוי אין געזעלשאַפּטלעך-עפּנטלעכן.

איך האָב זיך נישט געיאָגט נאָך כבוד. איך האָב זיך נישט געהאַלטן פאַר קיין שרייבער, פאַר קיין רעדנער. איך האָב טאַקע אַ סך מאָל געהאַט דורכפאַלן אַלס רעדנער און דערפאַר זיך נישט געשמופּט אים עמור, אליין געבעטן אַ וואָרט נאָר ווען כ'האַב געוואוסט אז איך האָב וואָס צו זאָגן. נאָר אין די לעצטע פאַר צענדליק יאָרן בין איך געווען „דער פּאָלגרייך“ ווי אַ רעדנער. לויט מיין פאַראַקטער בין איך אָבער געווען אַ שעמעוודיקער, שטענדיק געהאַט אימתא דגיבורא. דער ח' ה. ער ליך האָט דאָס אָפּנים געפילט, און שטענדיק נאָך מיין רעדע מיר צוגעשיקט אַ פּרווועלעט

מיט דערמוטיקנדיקע ווערטער. איך בין אים געווען זייער דאנקבאר.

גרויס איז געווען אונזער באגייסטערטער גלויבן אין דער אידעע פון סאציאליזם, אין דער מאכט פון ארבעטער-קלאס און פון זיין פארטיי. מיר האָבן געגלויבט, אז די אי-בערצייננדיקע קראפט פון סאציאליסטישן וואָרט איז אומי-באגראַנעצט און זי קאָן אויפמאַכן וואונדער. דערפאר האָבן מיר, יידישע סאציאליסטן און רעוואָלוציאָנערן, זיך כסדר געפילפולט איבער איינצלנע אויסדרוקן און לאַזונגען, איבער די פאַרמולעם פון די אַנערקענטע טעאָרעטיקער פון סאציא-ליזם און אַרבעטער-באַוועגונג. דאָס אַנסטראַקטע וואָרט האָט געהערשט איבער אונדז. מיר האָבן דעם טעאָרעטיקער פּער-זענלעך נישט געקענט, זיין סביבה און פּסיכאָלאָגיע נישט פאַרשטאַנען, ער האָט אונדז אָפט איבערראַשט מיט זיינע סאַלשע באַהויפטונגען, — און דערפאר האָבן מיר איבערגע-לעבט ביטערע אַנטוישונגען...

דאָס זעלבע — אין אונזערע באַזאָונגען מיט דער מאַסע און מיט אירע אינטעליגענטע יחידים. יידישע אַרבע-טער — דער בונד — האָבן אַרויסגעוויזן אַ סך געוואַנטקייט און אַפילו העלדישקייט. זיי האָבן זיך געוואָרפן אין קאַמף מיטן באַרישן רעזשים, און מיר האָבן געהאַט אַ סך דרך-אַרץ פאַר דער מוטיקייט פון דער מאַסע. אָבער די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג, אַפילו אין אוקראַינע, איז סוף כל סוף געווען זעלבסט-באַגרענעצט, אינאָלירט. אין קליינעם שטעטל זיינען געווען בלויז יידישע אַרבעטער, הגם אַ רעוואָ-לוציאָנערע מאַסע. אין די גרויסע שטעט האָבן יידישע אַרבע-טער געלעבט און געקעמפט אין די דלד אַמות פון אַ קליינער יידישער טעריטאָריע (געטאָ). די נישט-יידישע אַרבעטער האָבן געפירט זייער לעבן און קאַמף אין די שטחים אַרום

און ארנס דער שטאַט, דאַרט וואו עס זיינען געווען די גרויסע פאַבריקן און זאַוואַדן. קיין ענגע פאַרברידערונג האָט נישט געקאָנט זיך שאַפן צווישן די צוויי עלעמענטן באַפעלקערונג. זייער עקאָנאָמיש און גייסטיק לעבן האָט זיך שטאַרק אָנזיטערשיידט איינס פון אַנדערן. פון איין זייט — מסירת נפש, קידוש-השמיקייט; פון דער אַנדערער — סטיכוע, אַ מאַסע מיט זיפערקייט אין די אייגענע כוחות. מיר האָבן דאָס נישט אָפגעשאַצט מיטן שכל, לאַנגיק, נאָר מיטן געפיל, מיט האַרץ, — און דאָס האָט געשאַפן ביטערע געפילן.

די סאַציאַליסטישע אידיע און די פאַרטיי האָבן געהאַט אויף מיר, ווי אויפן גאַנצן דור יוגנט, אַ שטאַרקע ווירקונג. אין די רייען פון דער באַוועגונג האָבן מיר געלערנט אַ סך הלכות לעבן, געלערנט צו אַנטוויקלען אונדזער אַבסערי-וויריקראַפט און אונדזער צילבאַוואַסטקייט אין לעבן. מיר זיינען געווען צו פיל ביכער-מענטשן, מיר האָבן נישט דער-שאַצט דעם שכל הישר פונעם פשוטן אַרבעטער און פון פשוטן יידן, זייער באַראַקטער-פעסטקייט, זייער קענטשאַפט פון לעבן און זייערע געזונטע אינסטינקטן.

די פאַדערונגען פון פּאָליטיש-געזעלשאַפטלעכן לעבן האָבן זייט איבערגעשטיגן די פערזענלעכע לעבנסדערפאַרונגען, פעאיקייטן און מעגלעכקייטן פונעם יוגנט דור, און דאָס האָט זיך שלעכט אָפגערופן סיי אויף אונדזער פּאָליטישער און אַרגאַניזאַציאָנעלער אַרבעט, סיי אויף די דערגרייכונגען פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג בכלל.

**

אַ סך פראַבלעמען האָבן אונדז געמאַטערט. זיינען מיר אינטערנאַציאָנאַליסטן? שטאַמט אונדזער בונדשיסקייט — פון יידישן נאַציאָנאַליזם, שאַוויניזם? ווי טיף באַלידיקט און פאַרשעמט ווערן מיר, ווען מיר לייענען די העסלעכע אַרטיקלען פון „איסקראַ“ קעגן בונד, קעגן יידישן

ארבעטער און זיין שפראך! ווער זיינען די שרייבערס פון די ארטיקלען? רוסאקעס, אסימילאטארן (פאסיוו און אַקטיוו)? זיינען זיי "א ביסל" אנטיסעמיטיש, מיט אייגן-שינאה צו אלץ וואָס איז יידיש, און גאָר באַזונדערס צו יידישער שפראַך?

ציוניזם, פּועל־ציוניזם, ס"ס/איזם, אלע רעדן זיי מיט פּייער און אימפעט וועגן גורל פון יידישן פּאָלק, וועגן גלות, וועגן אַן אייגן לאַנד. זיינען זיי "בער" און "בעסערע" יידן איידער מיר בונדיסטן? איז אונדזער וועלטלעכקייט און בוני-דישקייט אַ סתירה צום יידישן נאַציאָנאַלן באַוואַוסזיין, צום פּראַבלעם פון קיום האומה?

איז נישט דער ציוניזם בעיקר אַ פּראָדוקט פון שינאה צום נישטייִד, צום אַראַבער? פון וואַנען זייער "גביר ארת" וועגן יידישער צוקונפט איז אייגן לאַנד, אַן גויים, אַן אַראַבער? פילן זיי נישט, אַז ציוניזם איז מה יפית און קנעכטישקייט לגבי צאָרישער זעלבסט־הערשונג, אַז ציוניזם איז דער היפּוך פון פּאַליטישן און סאָציאַלן פּראָגרעס?

דער קאַשמאַר — פּאַגראַמען. פון קינדזייט אויף האָבן מיר געהערט וועגן פּאַגראַמען — ברוטאַלע, בלוי טינקע. מיר האָבן פאַרשטאַנען: די פּאַגראַמען זיינען דער "אויפטו" פון צאָריום, פון זיינע שוואַרצע מאות, אָבער — עס זיינען דאָך געווען נייטיק הונדערטער הענט צו מאַכן די חורי-בנות און הריגות אין קיינעו און אין אַנדערע ערטער אין די יאָרן 18-19 און די יאָרן פון בירגער־קריג האָבן דאָך די אוקראַינער מענטשן אַרויסגעוויזן היהשקייט, בלוט־דרשמי-קייט, ברוטאַלקייט, וואָס מע קאָן גאָרנישט משוג זיין מיטן שכל. פון וואַנען אַט די אוממענטשלעכקייט? וועט סאָציאַל־ליזם דאָס אויסראַטן? גובר זיין די היהשע אינסטינקטן? און צוריק גערעדט: פעלן דען אויף דער וועלט מלוכות, וואָס

האַבן פאַר די לעצטע 150 יאָר נישט געוואוסט פון קיין
יידן-פאָגראַמען? מלכות, וואו יידישע גלייכבאַרעכטיקונג האָט
זיך געפילט גענוג שטאַרק און זיכער?

פון דער אַנדערער זייט: מיר זיינען באַדראָט פון אַסיר-
מילאַציע — רוסיפיקאַציע, פּאָלאָניזאַציע.

וויפיל גייסטיקע גבורה האָט יעדער באַוואוסטזיניקער
יידישער אַרבעטער און דער גאַנצער בוגרישער דור געדאַרפט
פאַרמאַגן אין זיך, כדי דאָס אַליק איבערצוטראַגן!

אין בלוטיקע קאַמפּן, צווישן טרויעריקער ווירקלעכקייט,
און טרוימען וועגן צוקונפט — האָט זיך געשאַרפט דער
באַראַקטער און גורל פון אונדזער דור ...

דאַבן די אַלע געדאַנקען געפירט צו אַנטווישונג, צום
פאַרלירן דעם גלויבן אין בונדיום? ניין, טויזנט מאל ניין!
מיר זיינען געווען אזוי פאַרבאָרענט אין אונדזער בונדיום.
די ספיקות זיינען געווען ביי-פּראָדוקטן פון וואַקסן, געדייען,
נישט פון ירדה, חלילה!

מיר זיינען, יעדערער אויף זיין שטייגער, געוואַקסן.
גלייכצייטיק זיינען מיר אַבער געווען גורמים צו דער
זעלבשטענדיקער אַנטוויקלונג פון דער תקופה גופא. דער דור
האַט אַליין געשעפט אונגרות פון דער נייער צייט, ער האָט
אויך משפיע געווען די צייט, די תקופה, און ער האָט זיך
קריסטאָליזירט אויף דעם אייגענעם זעלבשטענדיקן שטייגער.
מיר האָבן צו דעם פּראַצעס צוגעטראָגן זייער אַ סך. מיר
זיינען געווען נעמערס און געבערס.

וואָרעם „דור“ איז נישט אַן אָפּגעצאַמטע דערשיינונג
אַליין פאַר זיך. ווירקונגען און איינפלוסן ציען זיך פון איין
דור צום אַנדערן, און דאָס מיינט פּראַגרעס פון דער געזעל-
שאַפט. מיר האָבן צוגעטראָגן אַ גרויסן חלק צו די וואַנדער-

לעבע פלאמען פון דער תקופה, און האָבן זיי אליץ שטארקער
אעבלאָזן. דאָס איז דער זינען פון ירושהדיקייט.

דער דור, וואָס איך באַהאַנדל דאָ איז, נאָך אלעמען
געווען אַ דור פון דורכשניטלעכקייט, מיטלמאָסקייט. חוץ י. ל.
פּרעזן טיילט זיך נישט אויס מיט אמתער גרויספאַרמעסטיקייט
במעט קיינער נישט. געווען טאלענטירטע, פעאיקע שרייבער,
בעלעטריסטן, פּאָעטן, פּובליציסטן. אָבער נישט געווען קיין
געניאלע עילוישע קעפּ, קיין שטאַלענע באַראַקטערן. אַ סך
פון זיי האָבן אין די שפּעטערדיקע יאָרן באַנקראַטירט. מיר,
די יונגע, אונטערזאָקסנדיקע, האָבן געקוקט קאָפּ אַרויף אויף
אייניקע פון די „פּירערס“, „לערערס“. אָבער נישט געקוקט
אויף אונדזער אייגענער מיטלמעסיקייט, האָט יעדער פון
אונדז געפילט די באַגרענעצטקייט, די וואַכעדיקייט, באַלע-
בעסלדיקייט פון איינעם אָדער אַ צווייטן. אין אַ גרויסער מאָס
זעען מיר די זעלבע דערשיינונג אויך ביי אַנדערע פעלקער
אין אונדזער יאָרהונדערט, און אין די אַנדערע סאָציאַליס-
טישע פּאַרטייען און באַוועגונגען.

דאָס זעלבע זעען מיר אין די פּאָליטישע פּאַרטייאַ-
שע באַוועגונגען, אויך אין בונד. מיר בונדיסטן האָבן נישט
געוואוסט פון דער מחלה „פּערזאָנען־קולט“, הגם געווען זיי-
נען אין דער פּאַרטיי אַ צאָל מענטשן, וואָס זיינען געשטאַנען
מיט אַ קאָפּ העכער פונעם דורכשניט — סיי אין מוט, סיי
אינטעלעקטועל, סיי מאַראַליש, אידעאיש. מיר האָבן קריי-
טיקירט געוויסע האַנדלונגען פון די פּירער — אויף זיצונגען,
פּאַרזאַמלונגען, אָבער מיר האָבן געהאַט גרויס דרד־אַרץ פאַר
די וואַרטזאָגערס פון צענטראַליזאַטישע אָדער פון דער
פּאַרטיי־צייטונג. מיר האָבן געהאַט טענות צו זיי, מיר האָבן
אָבער פאַרשטאַנען, אַז נישט אליץ וואָס מיר ווינטשן זיך קאָן
מען דורכפירן ביי די געגעבענע באַדינגונגען. מיר האָבן זיך

נאמיט צו זיין אַביעקטיוו, אַרײַנדרײַנגען אין דער פּסיכיק און אין דער פּאַראַנטוואַרטלעכקײַט פּון די עלטערע חברים. פּון דער אַנדערער זײַט, האָבן מיר נישט געליטן פּון איבערגע-טריבענער „פּאַרגעטערונג“ פּון דער מאַסע, פּונעם פּראָ-לעטאַריאַט. מיר האָבן אויך נישט פּאַרזען זײַערע חסרונות.

צום אונטערשייד פּונעם פּרױערדיקן דור, האָט אונדזער צווייטע גענעראַציע (1921—1939) געשאַפּן אַ דור אָן איר נערלעכע ספּיקות און איבערטראַכטונגען, אָן דיסקוסיעס מיט זיך און מיט אַנדערע. ייִדיש — דאָס מאַמעלשון פּון קינדר; ייִדישע ליטעראַטור און קונסט, ייִדיש פּאָלקסליד, קאַמף פּון בונד פאַר פּולע סאַציאַלע און נאַציאָנאַלע רענט; אויסראַטן אַנטיסעמיטיזם און פּאַשיום; דאָס אַליץ איז געווען אַ זיכערער שליאָר, אַ גאַלדענע קײַט פּון אַקטועלע מעשים און מסירת נפשׁ. קינד און עלטערן, ייִנגערע און דערוואַקסענע, „ברודער און שוועסטער“ — אין אַליץ איז געווען גאַנצקײַט, זיכערקײַט, אויסגעהאַלטנקײַט, און משפּחהדיקײַט. דאָס האָט דעם יונגן דור שפּעטער, בעת די טראַגישע יאָרן פּון דער נאַצימלחמה, צוגעגעבן אַ סך פעאַיקײַטן אויסגעהאַלטן און צו דערלעבן די פּרױהײַט און אויסלייונג.

**

שווער, פּײַלעך איז געווען דער היסטאָרישער וועג פּון אונדזער בונדישן דור, פּול מיט סכּנות און מניעות. נישט געקומען אויף דעם האָבן מיר אויסגעהאַלטן, נישט געליטן פּון אַנטווישונג און ירירות. אונדזער גלויבן אין סאַציאַליזם איז געבליבן אומדערשיטערלעך, פעסטגרונטיקט. בונדיזם איז גע-ווען און פּאַרבלײַבן פאַר אונדז אַ באַוועגונג מיט אַ סך שײַנער ראַמאַנטיק.

די תקופה
פון גרויסער
יידיש-זועלמלעכער
שעפערישקייט

- א. דער פיאנערישער דור
(ווילנע, קיעוו, מאמבאוו)
- ב. פוילן — ווארשע
(שול-באוועגונג און ליטעראטור)

צוויי דורות ווערן באהאנדלט אין מיין בוך. זיי
 מאַכן דורך זייער וועג און אַנטוויקלונג במשך די יאָרן 1897 —
 1939. די העגעמאָניע אין יידיש-וועלטלעכער קולטור-שע-
 פערישקייט גייט אַריבער פון איין סעקטאָר יידישע באַפעל-
 קערונג אין צאָרישן רוסלאַנד — צו אַ צווייטן: פריער —
 ווילנע און ליטווישע יידן; שפעטער — קיעוו און אוקראינישע
 יידן; שפעטער — טאַמבאָווער לערער-צוזאַמענפאַר; נאָך
 שפעטער — וואַרשע און פּויליש יידנטום. יידישע ליטעראַטור
 און מעאַטער; יידישע שפּראַך און איר אויפבלי אויף פאַר-
 שיידענע געביטן פון גייסטיקער קולטור; יידישע פּאַלקשול
 אין דער מוטערשפּראַך פון קינד, — אַ וועג פון שווערע קאַמפּן
 און ליידן פון דעם גאַנצן יידנטום אין יענעם מלחמה-פּעריאָד
 אין צאָרישן רוסלאַנד. דאָס זיינען צוויי דורות פון אויסער-
 געוויינטלעכער שעפּערישער אַקטיוויזם, פון גייסטיקער דער-
 הויבנקייט און השיבות, פון אויפבלי, פאַרמעסטן און דער-
 גרייכונגען, פון אינטימער פאַרבונדנקייט מיט דער יידישער
 שפּראַך. יעדער סעקטאָר האָט אַריינגעטראָגן זיין באַלויכטונג,
 זיינע ניואַנסן, אַפּגעשפּיגלט זיין לעבנשטייגער און אַרט דענ-
 קען, זיינע עלעמענטן פון רוח חיים און שמרעבן צו אַלץ
 העכערע מדרגות.

די גאַר ערשטע טריט אויפן דאָזיקן וועג ווערן אויסגע-
 טראָגן אין דער היסטאָריש-יידישער שטאַט ווילנע. דאָ איז
 געבוירן געוואָרן די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג און איר
 שפעטערדיקע רעפּרעזענטאַנטן — דער אַלגעמיינער יידישער
 אַרבעטער-בונד אין ליטע, רוסלאַנד און פּוילן. דאָ זיינען גע-
 מאַכט געוואָרן די ערשטע פּראַווון פון ברענגען צו די אַרבע-
 טער די אַלגעמיינע בילדונג און קולטור אין דער יידישער
 שפּראַך — אין אַונט-שולן, שבת-שולן, אין „פאַרלעזונגען“

און לעקציעס. פראפעסיאנעלע אינטערעסן, קאמף פאר א קירצערן ארבעטס-טאג און בעסערע שכירות מיט היגענישע באדינגונגען, — איז צונויפגעפאלן מיטן וואוקס פון פאליטישן באוואוסטזיין, מיט גלויבן אין סאציאלזם און אינטערנאציאנאלער סאלידאריטעט, מיט קאמף קעגן די צארישע גזירות און אומרעכטן לגבי דעם גאנצן יידישן פאלק.

ווילנע האט פארמאגט אלע נויטיקע „בוו-מאטעריאלן“
און מכשירים און וויכטיקע געטרייע דינער פון די נייע אידעאלן און טעטיקייטן. דא איז געווען די גרויסע יידישע שטרעשן-ביבליאטעק מיט איר גוטן קאמפלאג, מיט א מחנה ישיבה-בחרים וואס פלעגן קומען אהער אפרוען פון לערנען די שווערע פאליאנמן גמרא. דא איז געווען דער מלוכהשער יידישער לערער-אינסטיטוט וואס האט געגרייט פראפעסיאנאלע לערער פאר די יידישע „קאזיאנע“ שולן — אבער דער זעלבער אינסטיטוט איז געווארן א צענטער פאר יונגע אידעאליסטן פון העכערער בילדונג, פאר העכערע נאציאנאלע און אוניווערסאלע לאזונגען און פראגראמען. דא זיינען געווען גוטע יידישע דרוקערייען וואס האבן געהאלפן דעם „בונד“ און אנדערע באוועגונגען ארויסצוגעבן אייגענע אומלעגאלע אויסגאבעס. דא איז געווען א גרויסע יידישע וועלטלעכע אינטעליגענץ וואס האט גערעדט א געשמאקן אייגנארטיקן יידיש. דא האבן זיך צוביסלעך קאנצענטרירט יידישע שרייבערס — פראזאיקערס און פאעטן, פובליציסטן, פארשערס, געשיכטע-שרייבערס. דא איז געווען א גרויסע מאסע יידישע פראלע-טאריערס, ארבעטערס פון ווארשטאט, בעלי-מלאכות און סתם פיזישע ארבעטערס, האנדלס-אנגעשטעלטע און פארמיטלערס, — און זיי אלע האבן געטרוימט וועגן א נייעם לעבן-סדר, וועגן נייע חברישע קאנטראקטן, וועגן נייע לידער און נייע לאזונגען. דאס האט זיי געבראכט צום בונד, דאס האט דעם בונד געבראכט צו זיי.

אויפן שול-געביט האבן ווילנער און אנדערער לערער אנגענומען און פראפאגאנדירט דעם נייעם קולטור-פאליטישן און פעדאגאגישן לאזונג פון א שול אין דער מוטערשפראך פון

קינד; לערערס האָבן „אַרײַנגעשמוגלט“ דעם לימוד פון יידיש און יידישער ליטעראַטור אין די „רוסישע“ פּילאַטראַפּיש-צדקאָשע תּלמוד-תּורה און אַנדערע טיפּן שולן וואָס זײַנען געווען לעגאַליזירט אין דער רוסישער שפּראַך. און ווען קײַן ווילנע האָבן זיך דערטראַגן די אַפּקלאַנגען פון די ערב-רעוואַ-לוציע-דונערן אין פעטערבורג (1904-1905), האָט אויך די ווילנער לערערשאַפּט צוגעבראַכט איר פּלאַס, גערופן שאַפּן אַ לערער-פּאַרבאַנד אויפן יסוד פון דער פּולבאַרעכטיקטער און מלוכה-אויסגעהאַלטענער אויטאָנאָמער וועלטלעכער שול אין דער יידישער שפּראַך.

אַזוי אַרום איז דאָס יידישע לעבן געשטעלט געוואָרן פאַר אַ נייעם קאָמפּלעקס דערשײַנונגען און אַקטיוויטעטן: פּאַלי-טישע אַרבעטער-באַוועגונג און איר גרייטקייט פאַר דער קומענדיקער רעוואַלוציע; הויכע פּעדאַגאָגישע אידעאַלן; אויפבויו פון יידישער קינסטלערישער ליטעראַטור; דערשיי-נונג פון אַ טאַג-צײַמונג אין דער יידישער שפּראַך; התחלות פון נייע שול-פּרוואַוו און אַרגאַניזאַציאָנעלע שול-גרופּירונגען, אַן אַטמאָספּער וואָס אַלע האָבן באַצײכנט מיטן נאָמען „יידישיזם“. אַסימילאַציע האָט זיך דאָ ווײַניקער געפּילט.

די געשיכטע און דער פאַרמעסט פון ווילנער לערער-שאַפּט און שולמוערס אינעם פּעריאָד 1918—1921 זײַנען פאַראייביקט אין אַ צאָל שול-פּעדאַגאָגישע צענטראַלע און לאַקאַלע אויסגאַבעס.

די ווילנער אַרעמקײט און טאַגטעגלעכע נויט, די אַרומיקע מתנגדיש-אַרטיאָדאַקסישע פרומקײט, דאָס געפּינען זיך צווישן צוויי פרעמדע שפּראַכן און קולטורן — פּויליש און רוסיש — האָט געפּענטעט דעם וואַקס און קאַמפּסגײסט פון דער נייער שול-קולטור-יידיש-באַוועגונג.

קײַעוו — האָט פאַרמאַגט אַ וואַרעמערע, מוטיקערערע, גײסטרייכערע, מער וועלטלעכע און מאַדערנע אַטמאָספּערע.

אין קיעוו און אין די קלענערע שטעמלעך פון דער ארומיקער
 סביבה, שטעמלעך וואס האבן „געשיצט“ די יינגערע און
 עלטערע אינטעליגענטן פאר אן עין-הרע פון רעכטלאזיקייט,
 האבן זיך געקליבן און איינגעארדנט א היפש ביסל שמענדיקע
 לעגאליזאטע ביהגער יידישע אינטעליגענטן. דא האט זיך
 געשאפן אן אייגנארטיקער יידישער קיבוץ מיט אן אייגענעם
 כאראקטער. קיעוו האט פארמאגט א היפשע יידישע אינטע-
 ליגענץ און סטודענטשאפט — מיט ליבשאפט צו דער יידישער
 שפראך און ליטעראטור און צו איר ערנבירגער וואס האט אין
 זיין פעלערינע קורסירט אויף די גאסן פון גרויס- און קליין-
 וואסילקאווסקע — צו שלום-עליכמען. די יידישיסטישע אינטע-
 ליגענץ איז געווען נישט נאר געבונדן צווישן זיך, זי האט אויך
 געהאט פארבינדונגען און קאנטאקטן אין די „העכערע“ פו-
 נאנציעלע און אינדוסטריעלע רייכע קרייזן, און אויך צווישן
 די פראפעסיאנאלן — דאקטוירים, אדוואקאטן, אויף וועלכע
 די וואקסנדיקע יידיש-באוועגונג האט געקראגן אלץ גרעסערן
 איינפלוס. א דאנק דעם, וואס אין קיעוו האבן זיך איינגעפונ-
 דעוועט אפטיילונגען פון א צאל פעטערבורגער יידישע גע-
 זעלשאפטן און ארגאניזאציעס (חברה מפיצי השכלה, ליטע-
 רארישע געזעלשאפט, איקא, ארט, א"א) האבן די יידישים-
 טישע אינטעליגענטן אנגעקניפט פארבינדונגען מיט די פע-
 טערבורגער עסקנים און מנהיגים, און אזוי ארום אויסגעבריי-
 טערט זייערע אייגענע ווירקונגען און איניציאטיוון. אין אזא
 אטמאספערע איז שפעטער אויסגעוואקסן די בארימטגעווא-
 רענע יידיש-שול אין דעמיעווקע. די מער פרייערע וועלמלעך-
 מאדערנע שטימונגען האבן דערמעגלעכט, די פארשטייערס
 פון דער דאזיקער אינטעליגענץ זאלן קומען צום ווארט אויף
 עפנטלעכע זיצונגען פון דער קהילה, אויף די יערלעכע פאר-
 זאמלונגען און באריכטן פון די לאקאלע ארגאניזאציעס וכדו'.
 דאס זעלבע — זייערע דעלעגאטן זאלן געשיקט ווערן צו די
 גרעסערע צוזאמענקומען פון גאנצן לאנד — אין פעטערבורג.
 קיעוו איז געווען ווייניק פארטייאזירט, — סיי בונד, סיי די
 ס"ס, סיימיסטן, אבער מער נאציאנאל, מער אריינגעטאן אין

געשיכטע און טעאָריעס, אין שרייבן (אויף רוסיש) פראַגראַמען און רעזאָלוציעס, אין שאַפן אייגענע פרעסע וכד'.

מיין כאַראַקטעריסטיק פון „קיעוו“ און איר ייִדישיסטי-שער אינמעליגענץ באַצייט זיך, אייגנטלעך, צו צוויי פּעריאָדן: די יאָרן פון פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה און פון די מלחמה-יאָרן — און די יאָרן פון נאָך דער מלחמה.

ווען די מאַכט פון דער דייטשער אַרמיי האָט זיך גענומען איינברעכן און ווען עס איז געקומען די פעברואַר-רעוואַלוציע פון 1917, ווען עס איז פראַקלאַמירט געוואָרן די זעלבשטענדיקע אוקראַינער פּאַלקסרעפּובליק מיט דער „צענטראַלער ראַדע“ בראַש און עס איז געשאַנקען געוואָרן נאַציאָנאַלע און קולטור-אויטאָנאָמיע די באַשטאַנד-פּעלקער פון דער אוקראַי-נער מלוכה (פּאַליאַקן, רוסן, יידן), האָט די „ייִדישיסטישע“ אינמעליגענץ געוויבלט צוזאַמען מיטן גאַנצן לאַנד. מ. זילבער-פאַרב האָט געפירט דאָס ייִדישע מיניסטעריום, דער נייער שול-אַפּאַראַט האָט געאַרבעט ענערגיש, אלץ האָט אויסגעזען ווי אַ נס, דער גלויבן אין דער אוקראַינער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע איז געווען שטאַרק, ייִדישע אינמעליגענץ איז געווען פול מיט האַפענונגען און פּערספּעקטיוון. די פּיאַנערישע לאַזונגען פון ווילנער לערערשאַפט, אירע פראַקטישע פּעדאַגאָגישע עקספּערימענטן האָבן אויפגעלעבט דאָ אין קיעוו.

ניט לאַנג אַבער האָט גענומען, און העטמאַן סקאַר-פאַדסקי האָט דורכגעפירט אַ פאַשיסטישע איבערקענעניש. עס איז קיין שריד ופליט ניט געבליבן פונעם ייִדישן מיניסטעריום, מיט זיינע פּלענער, מיט זיין גרויסער שולנעץ איבערן לאַנד. און מערקווירדיק, די קיעווער ייִדישיסטישע אינמעלי-גענץ האָט זיך ניט איינגעבראַכן, ניט אַריינגעפאַלן אין אַ פאַניק פון האַפענונגסלאַזיקייט און פאַרלוירנקייט, זי איז געבליבן געטריי איר אידעאַל פון ייִדיש, וועלטלעכקייט, אַ שול אין דער מוטערשפּראַך. זי האָט ווייטער געבויט פּלענער פון צוריק אויפשטעלן די גאַנצע ירושה פון ייִדישן מיניסטעריום, צוריק לאַזן אין גאַנג אַ גרעסערן אַפּאַראַט פאַר ייִדיש-וועלטלעכער שול און קולטור.

עס איז געשאפן געווארן א נייע ארגאניזאציע אונטערן נאמען „קולטורליגע“, עס זיינען אין איר געווען פארטראטן און באשעפטיקט די פירערס פון די סאציאליסטישע און ניט-סאציאליסטישע פארטייען און גרופירונגען. אינעם גארטן פון יידיש-וועלטלעכער קולטור, וואס בייזע ווייטן האָבן געזוכט איד אונטערגאנג און חורבן, האָט זיך אומדערוואַרטעט צע-בליט אַ ניי געוויקס, פול מיט נאַציאָנאַלע זאַפּטן, פול מיט האַפּענונגען און געוואַנטקייטן.

ארום האָט געבושעוועט די אוקראַינער קאַנטער-דעוואַ-לוציע. די כלומרשאַטע „דעמאָקראַטיע“ פון אוקראַינער פּאָלק, די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען און וואַרטאַגערס פון דער צענטראַלער ראַדע, — אַלץ האָט באַנקראַטירט, אַלץ איז געווען העסלעך שקלאַפּיש פאַרבונדן מיט דעם קריגס-שטאַב פון דער דייטש-עסטרייכישער אַרמיי, וואָס איז געוואָרן דער מושל און דער אָקופאַנט פון גאַנצן לאַנד. די חיהשע אַנטי-סעמיטישע אינסטינקטן פון די אוקראַינישע פּאָלקסמאַסן האָבן געשפּאַרט פון אַלע זייטן און מתרה געווען וועגן גרויזאַמע צייטן און געשעענישן וואָס גייען אויפן יידישן פּאָלק. און דאָ — אין קיעוו — איז געשטאַנען אַ גרופּע אידעאָלאָגן, עני-טוויאַסטן, „יידישיסטן“, וואָס האָבן געהאַפּט מיטן כוח פון יידישן גייסט, פון נייער שול-קולטור-ליטעראַטור-אַרבּעט — אויפהאַלטן די פּלאַמען פון גלויבן אין די יידישע מאַסן, זיי ראַטעווען פון פּולשטענדיקער פאַרצווייפּלונג. און די נייע אַר-גאַניזאַציע מיטן באַשיידענעם נאָמען „קולטורליגע“ האָט באַמת אויפגעטאַן און דערגרייכט — אין קיעוו און איבערן גאַנצן לאַנד — וואונדערלעכע זאַכן. עס איז באַמת געווען אַ גרויסער נס פון עקשנותדיק זיך אַנטקעגנשטעלן קעגן די סכּנות און פּלאַגן וואָס האָבן געדראַט דער יידישער סביבה.

די גרויסע אַנשמרענונגען און דערגרייכונגען אויפן געביט פון יידישער אויטאָנאָמיע האָט סקאַראַפּאַדסקי במל געמאַכט. אַבער איין מאָל זיך אַרויסגעריסן פון אונטערערד, האָט שוין די קולטור-ענערגיע זיך נישט אַפּגעשמעלט. זוי באַלד עס האָט זיך געשלאָסן דאָס יידישע מיניסטעריום מיט זיין בילדונגס-

דעפארטאמענט, האָט די אַקטיווע שעפּערישקייט אין דער יידישער שפּראַך געזוכט פאַר זיך אַ נייעם וועג און מעגלעכ-קייטן. דער דאָזיקער נייער וועג — דאָס איז געווען די געשאַפּענע „קולטור-ליגע“. זי האָט איבערגענומען דעם גאַנצן פאַר-מעגן פון יידישן מיניסטעריום: אַלע שולן, קינדערגערמנער, ביבליאָטעקן, פּאַלקס-אוניווערסיטעטן, אַוונטשולן, גימנאַזיעס, — אַלץ וואָס האָט פונקציאָנירט אין לאַנד אין דער יידישער שפּראַך. פון אַ מלוכה-אינסטיטוציע האָט די יידישע אויטאָ-נאַמיע געפּראוואַט פאַרוואַנדלען זיך אין אַ פּריוויליקער יידי-שער זעלבסטפאַרוואַלטונג מיט אייגענער זעלבסט-אויסהאַל-טונג.

געשאַפּן געוואָרן איז די „קולטור-ליגע“ אין קיעוו אין מאַי 1918, און שוין ביי אירע ערשטע טריט האָט זי פאַרמאָגט 25 אָפּטיילונגען אין לאַנד. אַלע טוערס אויף די ערמער האָבן לייכטער אָפּגעטעמט — זיי זיינען נישט אַליין, זיי האָבן זיך אויף וועמען אַנצושפּאַרן. דער צענטראַל-קאָמיטעט פון דער „קולטור-ליגע“ איז באַשאַטען פון 21 מענטשן: 9 פאַראַיי-ניקטע, 7 בונדיסטן, 2 פּועלי-ציון, 3 פּאַלקס-פאַרטיי און אומ-פאַרטייאישע. דאָ זיינען געזעסן אַרבעטער-טוערס, לערערס, שרייבערס, קינסטלערס, — אַלע האָבן זיך געפּילט פאַראַנט-וואַרטלעך פאַרן גורל פון יידישן וואָרט, יידישער דערציאונג, יידישער קונסט. אין 7 סעקציעס האָט זיך די „קולטור-ליגע“ פאַרטיילט: ליטעראַרישע, מוזיקאַלישע, טעאַטער, מאַלעריי און סקולפּטור, פּאַלקשולן, פאַרשול-בילדונג, אויסערשול. יעדע סעקציע איז געווען זעלבשטענדיק און האָט זיך מיט אימפעט אַרײַנגעוואָרפן אין דער אַרבעט. אין גיכן איז צוגעקומען נאָך איין גרויסער געביט: פאַרלאַג און צענטראַלער ביכער-לאַגער. סוף 1918 האָט די „קולטור-ליגע“ שוין געהאַט אין לאַנד ביז 120 אָפּטיילונגען. אין קיעוו גופא האָט די „קולטור-ליגע“ גע-האַט אַ גרויסע נעץ פון אַנשאַטאַלן: אַ פּאַלקס-אוניווערסיטעט, אַ גימנאַזיע, אַ לערער-סעמינאַר, אַ טעאַטער-און קונסט-סטודיע, אַ מוזיקאַלישע סטודיע. אַחוץ דעם האָבן צו איר געהערט 12 פּאַלקשולן און 4 קינדערגערמנער, — זיי זיינען

געווען איינגעשלאסן אין דער נעץ פון דער אַרטיקלער שטאַט-
פאַרוואַלטונג.

„קולטור-ליגע“ איז געוואָרן די פרייד און שטאַלץ פון אַלע
יידיש-מישע עלעמענטן אין לאַנד. דאָס איז איצט געווען די
וויכטיקסטע קולטור-אינסטיטוציע פון אוקראַינישן יידנטום.
דאָ האָט געברויזט די רעוואָלוציאַנערע שעפּערישקייט פון אַ
יונגער קולטור און גאָר באַזונדערס פון דער נייער שול. דער
„דעמאָקראַטישער לערער-פאַרבאַנד“ איז געווען די שולסק-
ציע פון דער „קולטור-ליגע“ און האָט אויסגעזען ווי אַן אמתער
דעפאַרטאַמענט פאַר פּאַלקשול-בילדונג. דער פּעדאַגאָגישער
זשורנאַל „שול און לעבן“, וואָס די סעקציע האָט אַרויסגעגעבן,
איז געשטאַנען אויף אַ גרויסער הויך. די נשמה פון דער שול-
סעקציע איז געווען שמעון דאַבין (שמעוני). דער נערוו און
אינזשיניער פון דער „קולטור-ליגע“ איז געווען זעליק בלומד.
אין צענטראַל-קאָמיטעט פון „קולטור-ליגע“ איז געזעסן דאָס
שענסטע וואָס די יידישע אינטעליגענץ פון אוקראַינע האָט
פאַרמאַגט. אין גרעסטן טייל זיינען עס געווען די זעלבע וואָס
זיינען פריער געווען מיטאַרבּעמערס און באַאַמטע פון יידישן
מיניסטעריום.

ווי אַ גרויסער נס און אומבאַגרייפלעכע דערשיינונג האָט
אויסגעזען די „קולטור-ליגע“ אין די יאָרן 1918—1920. אין
לאַנד האָט געפּלאַקערט אַ ביטערער בירגער-קריג; כסדרדיקע
איבערקערענישן, טויש פון רעזשימען, מאַכט-פאַרבאַפונגען;
יידיש בלוט האָט זיך אַן אויפהער געגאַסן, שוידערלעכע שחי-
טות אין איינצלנע שטעט האָבן געמאַכט פאַרגליווערן דאָס
בלוט; קיעווער יידן האָבן איבערגעלעכט שרעקלעכע צייטן.
און דאָ, אונטערן קראַכן פון האַרמאַטן, אונטערן ווייגעשריי
פון פאַגראַמירטע יידישע קהילות זיינען געשטאַנען איינצלנע
אידעאָליסטן און נישט אַרויסגעלאָזן די פאַן פון דער יידיש-
וועלטלעכער קולטור פון זייערע הענט. יידישע באַפּעלקערונג
האָט געהונגערט, יידישע אינסטיטוציעס זיינען געזעסן אַן אַ
גראַשן — די „קולטור-ליגע“ האָט געפירט איר אַרבעט אַן
אַפּשטעל און אין גרויסן פאַרנעם. 283 אַנשטאַלמן זיינען איר

בערן לאנד געשטאנען אונטער דער פירערשאפט פון „קולטור-ליגע“: 42 קינדערגערטנער, 11 יתומים-הייווער, 63 עלעמענט-טארע שולן, 3 גימנאזיעס, 9 שפיל-פלעצער, 54 ביבליאטעקן, א גרויסע צאל כארן און דראמאטישע קרייזן, אונט-קורסן, פאלקס-אויסווערטימעטן א.א.

וואס מער און ענגער די רויטע ארמיי האט ארומגענומען קיעוו און עס האט זיך דערנענטערט דער מאמענט ווען די באלשעוויקעס וועלן באהערשן גאנץ אוקראינע; וואס מער אנטיסעמיטיש און ציניש-פאגראמיש עס זיינען געווארן די פירער פון דער אוקראינער מלוכה; וואס שטארקער עס איז געווארן די פאזיציע פון דער ראטנמאכט אין מאסקווע, — אלץ שארפער האט זיך געצייכנט א נייע ליניע אינעם לאגער פון די יידישע סאציאליסטישע פארטייען: פריער יחידים, שפעטער גאנצע ארגאניזאציעס האבן זיך באקערט צום קאמוניזם, געווארן זיינע געטרייע דינערס און אגענטן. פארשטייט זיך, דאס אלץ האט זיך אפגעשפיגלט אויף דער „קולטור-ליגע“. ווער פון זיינע מיטגלידער פון צענטראל-קאמי-טעט האט זיך אריבערגעקליבן קיין מאסקווע (דער ערשטער — מ. לימוואקאו; דער פארזיצער פון „קולטור-ליגע“); ווער ס'האט פשוט פארלאזן די רייען פון די „קולטור-ליגע“-טוערס; און ווער עס איז פארבליבן אין „קולטור-ליגע“, כדי איר צו פארקיעווען אויף א קאמוניסטישן וועג... סוף פעברואר 1919 האט זיך דער סאוועטן-רעזשים ענדגילטיק פארפעסטיקט אין קיעוו. די יעווסעקציע האט זיך געאילט ארויפצולייגן איר לאפע אויף דער „קולטור-ליגע“. די פארבליבענע אנטוויקלונג-ניסטישע טוערס פון דער „קולטור-ליגע“ האבן נאך געפרוואווט אויסדינגען אזעלכע באדינגונגען וואס זאלן מעגלעך מאכן די ווייטערדיקע עקסיסטענץ פון דער „קולטור-ליגע“ אונטער דער נייער מאכט. זיי זיינען געווען גרייט אריינצונעמען אין צענט-טראל-קאמיטעט פון „קולטור-ליגע“ א גרעסערע צאל יידישע קאמוניסטן, אבי עס זאל אנגיין ווייטער די יידישע קולטור-און שול-טעטיקייט. עס האט אבער נישט געהאלפן. מיט א דעקרט פון דער סאוועטישער מאכט איז די „קולטור-ליגע“

דערקלערט געווארן פאר א קאמוניסטישער קערפערשאפט און איר פארמעגן איז „נאציאנאליזירט געווארן“. עס זיינען אריינגעשיקט געווארן קאמיסארן וועלכע האבן איבערגענומען דעם אפארטא פון דער „קולטור-ליגע“ און אלע אירע אינסטי-טוציעס אין זייערע הענט. דאס אויספיר-ביורא פון דער „קול-טור-ליגע“ (מ. זילבערפארב, יוסף לעשצינסקי, א. ליטוואק, נ. מייזעל, ז. מלמד, ה. ש. קאזדאן) האט זיך אפגעזאגט צו ארבעטן ווייטער אין דער קאמוניזירטער „קולטור-ליגע“ און זיי האבן ארגאניזירט זייער אריבערפאר קיין פוילן, כדי דא ווייטער פארצוועזן זייער ארבעט פאר דער יידישער שפראך און קולטור. אין ווארשע האבן זיי ווידער אויפגעבויט דעם גרויסן פארלאג „קולטור-ליגע“, וועלכער האט זיך בארימט געמאכט מיט זיין טעטיקייט איבער דער גארער וועלט. דא אין ווארשע איז אויך אויפגעבויט געווארן די געזעלשאפט „קולטור-ליגע“, אבער איר כאראקטער און פארנעם איז געווען א סך באשיידענער ווי אין קיעוו.

די אוקראינער „קולטור-ליגע“ איז אונטערגעגאנגען, אבער די אידעע פון קולטור-ליגע האט ווייטער געלעבט. קולטור-ליגעס זיינען אנטשטאנען אין בעסארעביע, אין ליטע און אפילו אין סיביר. קולטור-ליגעס האבן זיך אויפגעבויט אין ווילנע און אין ביאליסטאק, הגם זיי זיינען געווען אין גאנצן אפגעריסן פון קיעוו. „קולטור-ליגע“ איז אומעטום געווען דער רוף צו קולטור-שעפערשיקייט און יידיש-געטרייששאפט, און אומעטום איז זי געווען די פארקעמפערין און בויערין פון דער יידיש-וועלטלעכער שול.

די קולטור-ליגע האט קורץ געלעבט. זי איז אדורך דעם הימל פון אוקראינער יידנטום ווי א מעטעאר. זי האט אריינגעשריבן א שיין און ראמאנטיש קאפיטל אין דער יידישער קולטור-געשיכטע פון אונזער צייט.

שפעטער האבן דעם ענלעכן וועג פון אויפבוי און חורבן דורכגעמאכט די יידישע געמיינדעס פון ליטע און פון די דריי באלאטישע לענדער. הגם די העברעאייסטישע און פאנאטיש-

ארטאדאקסישע עלעמענטן זיינען דא געווען א גרויסער שמער, האבן דאך די יידישיסטישע ארגאניזאציעס און גרופעס, און מער פאר אלץ די לערערשאפט, באוויזן אויפצובויען א צאל שולן און קולטור-אנשטאלטן, אויפן יסוד פון די זעלבע „וויל-נער“ לאזונגען און פון די נייע פערזאנלישע פראגראמען און אידעען פון יענער צייט. אויך דא האבן די פאשיסטישע אי-בערקערענישן חרוב געמאכט אלע דערגרייכונגען.

**

זייער א ווירדיקער און ווערטפולער שול-קולטור-בוים איז פארלאנגט געווארן אין א ראיאן, וואס מיר האבן פארצייכנט אונטערן נאמען **טאמבאָוו**. עס איז געווען א ברייט-פאר-מאסמענער און א סך-צוזאגנדיקער עקספערימענט, וואס אויך אים איז באשערט געווארן קיצור ימים... טאמבאָוו איז א שטאָט אין צענטראל-רוסלאנד, אין אזוי גערופענעס „גרויס-רוסלאנד“. אין דעם טאמבאָווער ראיאן האבן זיך „געזאמלט“ די יידישע פליטים וואס די צארישע הערשערס האבן ארויסגע-ריסן פון די גרענעץ-שמעט און שמעטלעך. טויזנטער דער-וואקסענע און קינדער האבן זיך דא געראטעוועט און גענומען פירן א נארמאל לעבן. יידישע קאמיומעטן און געזעלשאפטן האבן פון פעטערבורג געשיקט סיסטעמאטישע הילף. געבן די קינדער א שול, א דערציאונג, א היים, א ווארעמע אממאספערע — איז געווען איינע פון די וויכטיקסטע אויפגאבן. אויס-ניצנדיק א ניי-דערשינענעם שול-געזעץ וואס האט דערמעג-לעכט א שול אין דער מזערשפראך פון קינד, האבן יידישע לערערס גענומען בויען א נייעם טיפ שול — וועלמלעך און יידיש — מיט א נייער פראגראם און נייע רופן. א גרויסע נעץ פון אזעלכע שולן איז אויסגעוואקסן אין דעם ראיאן.

הונדערטער טויזנטער יידישע פאלקס-מענטשן זיינען מיט א מאל געווארן היימלאז: דער רוסישער שטאב האט זיי פאר-ארדנט צו פארלאזן זייערע היימען, באשולדיקנדיק זיי אין שפיאנאזש למכות די דייטשן; אדער זיי זיינען אליין געלאפן וואהין די אויגן האבן זיי געמראנגן. די צארישע רעגירונג איז

געווען געוואונגען צו עפענען פאר דעם גרויסן שטראם יידן-פליטים די צענטראלע גובערניעס, וועלכע זיינען געלעגן אויסערן תחום. אין טאמבאווער, וואַראַניעווער, נישנענאָוו-גאַראַדער, פערמער און אַנדערע אַזעלכע גובערניעס האָבן זיך מיט אַ מאָל געשאַפן גרויסע יידישע קהילות — מענטשן אומ-גליקלעכע, הוילע, אָן בעטגעוואַנט, אָן מיטלען צום לעבן און אָן שום פרנסה. די היימלאָזע — דאָס איז געווען איינע פון די שווערסטע פראַבלעמען פון דער יידישער געזעלשאַפטלעכ-קייט אין יענער צייט.

צוזאַמען מיט דעם האָט זיך אויך געשטעלט די שווערע פראַבלעם צו שאַפן שולן און דערציאונגס-אַנשטאַלען פאַר די מוויזנטער יידישע קינדער פון די פליטים, וועלכע זיינען מיט אַ מאָל אַרויסגעריסן געוואָרן פון זייער נאַרמאַלער סביבה. מען האָט די קינדער געדאַרפט געבן עסן צו זאָט, שיכּן און קליידן, און באַזאָרגן מיט לערנען, מיט דערציאונג. אַ גרויסע אינטענסיווע אַרבעט איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף דעם געביט. די חברה מפיצי השכלה (אַפע), די געוונטהייט-חברה „אַזע“ און אַנדערע געזעלשאַפטן האָבן אַרגאַניזירט די דאָזיקע אַרבעט. צענדליקער לערערס האָבן זיך אַריינגעוואָרפן אין דער רעטונגס-אַרבעט פאַרן יידישן קינד; אויך דער שרייבער פון די דאָזיקע שורות האָט דעמאָלט אָנגעפירט מיט אַ גרוי-סער קינדערהייט-שול פאַר העכער 100 קינדער אין מאַריו-פּאַל.

אין דער אַרגאַניזאַציע פון דער דאָזיקער אַרבעט האָט זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט די מאַסקווער אַפטיילונג פון דער חברה מפיצי השכלה: אַ געוויסע צייט האָט זיך דאַרטן אָנגעזאַמלט אַ גרויסע קראַפט פון יידישיסטישער דעמאָקראַט-מישער און סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ. אַלס באַפולמעכ-טיקמע פון דער מאַסקווער „אַפע“ האָבן געאַרבעט פאַלק האַלפּערין, ר. בעקער; צווישן די לערערס אין אירע שולן זיינען געווען אַזעלכע פּעדאַגאָגן ווי דוד האַכבערג, קאַזאַ-קעוויטש.

פאר די דאזיקע טוערס און לערערס איז אויך געשטאנען די פראגע וועגן דעם פארזאמלער און דער שפראך פון דער שול, וואס מען דארף אויפשטעלן פאר די קינדער פון די היימי-לאזע. עס איז נישט געווען קיין סתם מעארעמישע פראגע. עס האט זיך דאך געהאנדלט וועגן א גרויסן שולוועזן: אין וואראניעווער גובערניע, למשל, זיינען געווען 10 שולן — דערפון אין וואראניעווער גופא א גרויסע שול מיט 264 קינדער; אין ניושנענאוואגראדער גובערניע זיינען געווען 12 שולן מיט 1350 קינדער. די קינדער זיינען געווען גערוועזן דערשלאגן, מען האט געמוזט געפינען א וועג צו זייער נשמה און געמיט. האבן די יידישיסמישע לערערס און טוערס געענט-פערט קלאר: מען דארף פירן די נייע אנטשטאלטן אויסשליס-לעך אין דער יידישער שפראך, אלע לימודים, חוץ רוסיש, זאלן געפירט ווערן אויף יידיש, און די דערציאונג דארף זיין א פרייע, א וועלטלעכע.

די יידישיסמישע קרייזן זיינען געשטאנען פעסט אויף זייערע פאזיציעס און נישט נאכגעגעבן די העברעאישע און רוסיפיקאטארישע פאנאטיקערס. די נייע שול איז געגאנגען ווייטער מיט דער ליניע פון א שול אויף דער מומער-שפראך פון די קינדער. און גערעכט איז געווען ר. זעורא* ווען ער האט געשריבן אין דעם יאנואר-זאמלבוך פון פארלאג „דער טאג“ („דאס יידישע ווארט“ יאנו. 1916 פט"ב): „מיר האבן שוין איצט נישט איינע און נישט צוויי יידישע פאלקסשולן, נאר היפשע עטלעכע צענדליק שולן, וואו די שפראך פון די לימודים איז די יידישע מומער-שפראך. ביז 5000 יידישע קינדער האבן די מעגלעכקייט צו באקענען זיך מיט דער אר-מיקער וועלט און מיטן לעבן און מיט דער געשיכטע פון אייגענעם פאלק אויף דעם לשון, וואס זיי זיינען צו אים צוגעוואוינט פון וויג אן. ווער וועט אפשטעלן, וויפל פרייד און ליכטיקייט און גוטע האפענונגען דער דאזיקער פאלק טראגט אריין אין אונדזער לעבן“...

* לויט דער השערה פון ש. ניגער זאל דאס זיין א. ראזין (עזרא).

דער מאַמבאָווער לערער-צוזאַמענפאַר האָט אַ

סך בייגעטראָגן צו דער דאָזיקער „פרייד און ליכטיקייט און גוטע האָפענונגען“ פון דער נייער יידישער שול...

יונגע לערערס, פול מיט ענטוויאַזם און געטריישאַפט צו דער נייער יידישער שול אין דער מוטערשפראַך פון קינד, האָבן זיך געוואָרפן צו דער אַרבעט. מען האָט דיסקוטירט צווישן זיך, געזוכט נייע לערן- און אַרבעט-מעטאָדן פאַר דער שול, מען האָט געפירט שמועסן מיט די עלטערן און זיי איבערצייגט אין דער ריכטיקייט און באַרעכטיקטקייט פון דער נייער שול. מען האָט גערופן באַראַטונגען פון עטלעכע שולן צוזאַמען, מען האָט געשאַפן נייע מעקסט- און לערנביכער.

די שולמאַכט אין פעטערבורג און אויף די ערטער האָט שווייגנדיק גענומען צו קענטעניש, אַז אַט די נייע שולן ווערן געפירט אין דער יידישער שפראַך. עס האָט זיך געשאַפן אַ גרויסע באַוועגונג פאַר אַ שול אויף יידיש. מען האָט איר געדאַרפט געבן אַ געזעלשאַפטלעכן אויסדרוק, אַ פעדאָגאָגישע באַגרינדונג. מען האָט געדאַרפט רעגולירן די פראַגראַם און די לערן-סיסטעם אין דער נייער שול-נעץ.

די איניציאַטיוו אין דעם פּרט האָבן גענומען אויף זיך די מאַמבאָווער און אַנדערע לערערס פון מאַסקווער ראיאָן; אין מאַמבאָו גופא איז געווען אַ גוטע מוסטער-האַפטע שול. האָבן טאַקע פאַלק האַלפּערין, דוד האַכבערג און קאַזאַקעוויטש דורכגעזעצט, מען זאַל רופן אַ לערער-צוזאַמענפאַר און פאַר-ענטפּערן די אַלע אָנגעצייכנטע פראַגעס. ביי די באַדינגונגען פון מלחמה-צושטאַנד און ביי די טראַדיציעס פון דער צאַרישער מאַכט, איז דער דאָזיקער צוזאַמענפאַר פאַרגעקומען, נאַטיר-לעך, אומלעגאַל, און אין דער פּרעסע האָט מען וועגן אים גערעדט אַנאַנים. נישט די שטאַט, נישט די אַנטיילנעמערס האָט מען נישט דערמאַנט ביים נאַמען. ערשט שפעטער מיט חדשים האָט מען אָנגעהויבן צו ביסלעך אַנצורופן די נעמען „מאַמבאָוו“, „מאַמבאָווער צוזאַמענפאַר“, די „מאַמבאָווער רעזאָלוציעס“. דער אָפקלאַנג פון אַט דעם צוזאַמענפאַר איז

געווען אומגעהויער גרויס. עס איז אפילו געווען ארויסגעגעבן א קליינע בראשור מיט א באריכט פון דעם צוזאמענפאר. טאמבאוו איז געווארן א שם דבר אין דער יידישער פעדא-גאגישער וועלט.

ביי נארמאלע באדינגונגען וואלט דאס קאפיטל טאמבאוו געווארן אן אויסגאנג-פונקט פאר דער ווייטערדיקער אנטוויק-לונג פון דער יידיש-וועלטלעכער שולבאוועגונג, אירע גרויס-פארנעמיקע פלענער און פערספעקטיוון. אבער עס איז דאך געווען 1916, די מלחמה-קאמפן האבן געפלאקערט, און באַלד איז געקומען די פעברואר-רעוואָלוציע 1917, און די ראַד פון דער געשיכטע האָט זיך געדרייט גאַר אין אַן אנדער ריכטונג.

**

דער נייער אַקטועלער לאַזונג אין ווילנע, אין קיעוו און אין טאמבאוו — איז געווען נישט נאָר אַ שול אין יידישער שפראַך, נאָר בפירוש אַ וועלטלעכע שול און דערציאונג. דער דאָזיקער לאַזונג האָט געהאַט אין זיך דעם גייסט פון ראַדי-קאליום, אַ-רעליגיעזקייט, מאַדערנעס פרייען דענקען. דאָס — צוזאַמען מיט דער אַרבעטער-באוועגונג — האָט באַמייט אַן אמתע רעוואָלוציע אין יידישן לעבן בכלל און באַזונדער אין יידיש-געזעלשאַפטלעכן לעבן.

אין די לעצטע פאַר צענדליק יאָר (60ער און זיבעציקער יאָרן) מערקט זיך אַ מענדעניץ אפילו אין גוטע יידישיסטישע קרייזן אויסצומיידן דעם וואָרט וועלטלעך, וועלטלעכע און צו פאַרבייטן אים מיטן וואָרט פעקולער. ניין, מיר דאַרפן איינהאַלטן דעם לאַזונג פון וועלטלעכקייט, פון יידיש-וועלט-לעכער שול. דער דאָזיקער פאַראַל האָט געשפילט אַ גרויסע ראַל אין דער יידישער קולטור-טראַדיציע פון היינטיקן יאָר-הונדערט. עס איז אַ שיינע טראַדיציע וואָס מאַר נישט פאַר-געסן ווערן. אפילו אין 17טן און 18טן יאָרהונדערט איז יידיש געווען אינמיטן געבונדן מיט וועלטלעכקייט; עדות זיינען די

פאלקסלידער און פאלקסמעשיות, אויך די אנדערע פאלקס-
אויסגאבעס — דאָס באַליבטע שפּיז ביי יונגע און עלטערע
פרויען, ביים פּשוטן האַלב-גראַמאַטנעם פּאלקסמענשאַ און
האַרעפּאַשניק. זיי האָבן ניט געוואוסט פונעם וואָרט „וועלט-
לעך“, דאָס איז ביי זיי געווען די נאַטירלעכע מאַג-מעגלעכע
גייסטיקע שפּיז, וואָס האָט זיי געשאַפט פאַרגעניגן און באַ-
פרייט פון די קאַנסערוואַטיוו-רעליגיעזע איינרעדענישן און
באַבע-מעשיות. דער ווייטערדיקער פאַרלויף פון דער אַנטוויק-
לונג פון דער יידיש-קולטור-באַוועגונג אין פּוילן באַשמעטיקט
אויפן בעסטן אופן דאָס וואָס מיר האָבן דאָ געזאָגט וועגן דעם
לאַזונג וועלטלעכקייט.

זוארשע -

גייסטיקע שעפעריישקייט

און דערהויבנקייט

(ציישאַ—מעדעם־סאנאטאריע)

.1915-1914

די ערשטע וועלט-מילחמה. עס געדויערט נישט לאנג און ווארשע, לאדזש, ביאליסטאק און אנדערע ווערן אָקופירט דורך דער דייטשער און עסטרייכישער אַרמיי. עס איז נישט די זעלבע אַרמיי וואָס הימלער ברענגט שפעטער אין דעם זעלבן פּוילן.

די יידישע באַפעלקערונג כאַפט איבער דעם אַמעס. עס דערוועקט זיך ביי איר אַ ביסל מוט און געוואַנטקייט. יידישע אַרבעטערס הויבן אָן צוריק אויפשטעלן זייערע פּראַפעסיאָ-נעלע פּאַראַיינען און אַנדערע אַרבעטער-אינסטיטוציעס. און צוזאַמען מיט דעם הויבט זיך אויף אין וואַרשע און אין גאַנצן לאַנד אַ גרויסע באַוועגונג וואָס פּאַדערט ביי דער דייטשער אַקופּאַציע-מאַכט די רעכט און די אַנערקענונג פון אַ יידישער שול אין דער מוטערשפּראַך פון יידישן קינד. באַלד אין די ערשטע חדשים פון קריג אַנטשטייט די פּראַבלעם צו באַזאָרגן די קינדער פון די היימלאָזע וואָס האַבן זיך באַוווּזן אין וואַרשע אין אַ גרויסער צאָל. די ציוניסטן און די אַסימילאַטאָרן עפענען קינדערהיימען פאַר די קינדער פון די היימלאָזע, די יידישיסטן קעמפן מען זאָל אין די אַנשטאַלמן איינפירן יידיש. עס אַנטוויקלט זיך אַ גרויסע יידיש-אַגיטאַציע אינווייניק אין יידישן לעבן און אויך כלפי דער דייטשער מאַכט. מען דער-לאַנגט דער לעצטער עטלעכע מעמאָראַנדומס, סטאַטומן אויף צו לעגאַליזירן די נייע שולן און עס וואַקסט אויס צוביסלעך אַ

גרויסע פאליטישע געזעלשאפטלעכע אקציע. עס באווייזט זיך א היפש ביסל שולן און קינדערגערטנער איבערן גאנצן לאנד. צוזאמען מיט דעם אנטשמיט אויך א גרויסע פראפאגאנדע צו צענטראליזירן אט די גאנצע ארבעט, און דאס האט גע-בראכט צום שאפן אין 1921 די צענטראלע יידישע שול-ארגאניזאציע, וואס איז געווארן ברייט באקאנט אונטערן נאמען צישא. די ווייטערדיקע ארבעט וואס איך שמעל דא פאר פאר די לייענערס ווי דעם פעריאד פון „צווייטן דור“ — איז נישט אויסן צו שרייבן די געשיכטע פון צישא און פון איר שולבאוועגונג. דאס האב איך געמאן אין מיינע דריי ביכער. מיין ארבעט זועט פארצייענען נאר די הויפט-עמאפן פון דער דאזיקער באוועגונג, אירע פארמעסטונגען און דער-גרייכונגען, איר ראל אין דער אלגעמיינער יידישער קולטור-באוועגונג.

אויב דער ערשטער פעריאד, דער ערשטער דור (1897—1921) איז געווען מער א פיאנערישער, אן אידען-דורכברע-כערישער, עקספערימענטירנדיקער, איז דער צווייטער דור וואס איך באהאנדל דא — א מער אקטועלער, שאפערישער, מער געוואגטער און מיט מער פאדערונגען צו זיך, צו דער יידישער באפעלקערונג און צו דער נייער פוילישער זעלב-שמענדיקער מלוכה. דער לאזונג פון דער נייער יידיש-וועלט-לעכער שול אין דער מומערשפראך פון קינד איז פון אנהייב אן געווארן א פארבאנדיקע אידעע און באוועגונג, וואס האט געמאכט א גרויסע איבערקערעניש אין גאנצן יידישן לעבן. די יידיש-וועלטלעכע שול — א נייער כוח, א פעסטע וואנט מיט אנהענגערס, אונטערשמיצערס, וועלכע שאצן די שול אידעאיש, פאליטיש, קולטור-געזעלשאפטלעך. די נייע יידישע שול איז געווארן אן אינטימער ענין פון די ברייטע יידישע מאסן, און באזונדערס פון דער ארבעטערשאפט. זיי הויבן אן באגרייפן אז די שול איז א מעכטיק געווער אויף צו באנייען דאס יידישע לעבן, די עלטערן-מאסע באמיליקט זיך אקטיוו אין די שול-פראבלעמען.

די שול האט געשמעלט די טאמע-מאמעס און אוודאי די

טוערס אין די יידישע סאציאליסטישע פארטייען פאר גרויסע אויפגאבן און נאציאנאלער פארענטווארטלעכקייט. דער צוזא-
 מענפאר פון די לערערס און שול-טוערס פון גאנצן לאנד (יולי
 1921) האט געבראכט צום אויסדרוק א גרויסן פלאקער פון
 ענטוויצזום, דאס איז געווען דער נצחון פון א גרויסער אידעע,
 דער יובל פון א נייעס יונגן דור וואס האט זיך פארמאסטן
 איבערפארמירן די יידישע ווירקלעכקייט. די צישא איז געווען
 איינער פון די גרעסטע שעפערישע עקספערימענטן פון דעם
 פוילישן יידנטום. עס איז געווען אן אנוואג פון א נייער עפאכע
 און פון באוואוסטזיניקער נאציאנאלער שול-בויאונג, פון אק-
 טיווער פאלקס-איניציאטיוו אויפן געביט פון שול און דערצי-
 אונג. אליין א רעזולטאט פון דעם יידישן לעבן פון די לעצטע
 פאר דורות, איז די צישא גאר אינגליכן געווארן א באדייט-
 דיקער פאקטאר פון דעם רענעסאנס פון יידישן קולטור-לעבן.
 עס איז דער דור פון גרויסע פארמעסטן און נישט קלע-
 נערע דערגרייכונגען.

**

די צישא און איר שול-באוועגונג האבן זיך נישט באגרע-
 נעצט מיט אט דער באשריבענער קולטור-פאליטישער און
 יידיש-געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. די צישא און איר שול,
 אירע לערערס און שול-טוערס האבן געהאט די גרויסע אכבי-
 ציע אז די יידיש-וועלטלעכע שול זאל גיין מיטן זעלבן טעמפא
 און מיט די זעלבע טריט פאררויס, אזוי ווי די גאנצע פרייע
 פעדאגאגיש-דעמאקראטישע וועלט איז אנגעגאנגען אין איר
 ארבעט. אין דייטשלאנד און אין שווייץ, אין סאוועט-רוסלאנד
 און אויך אין די פאראייניקטע שטאטן פון אמעריקע איז
 געוואקסן א גרויסע באוועגונג אויף צו רעפארמירן די גאנצע
 שולסיסטעם, אירע פראגראמען און לערן-מעטאדן. אויך די
 צישא-שול, איר גאנצער לערער-קאלעקטיוו איז געווען פאר-
 כאפט פון די זעלבע אידעען.

דער פעדאגאגישער ארגאן פון דער צישא, „די נייע
 שול“ און די אנדערע פובליקאציעס אירע האבן באהאנדלט

און אויפגעקלערט טיפער די פראבלעמען וואס זיינען געשמא-
 נען פאר דער נייער שול. מיט וועלכע מעטאדן זאל מען לערנען
 די יידישע שפראך, די יידישע ליטעראטור? ווי אזוי קאנקרעט-
 טיזירט מען און ווי אזוי זאל מען פארהיינטיטיקן דעם
 שווערן לימוד פון געשיכטע פון יידישן פאלק אין די טויזנטער
 יארן פון זיין עקסיסטענץ? צי קען מען ברייט אנווענדן דעם
 פרינציפ פון ארבעט, פון זעלבשמענדיקער פארש-ארבעט פון
 די עלטערע קינדער און די פארבינדונג פון דעם אמאל און
 נעכטן מיטן היינט און מיט די איצטיקע פארבינדונגען מיטן
 יידישן לעבן? ווי אזוי און ווי ווייט דערציט מען די קינדער
 נאציאנאל, ווי אזוי באוואפנט מען זיי קעגן דעם הערשנדיקן
 אנטמיסעמיזם מיט זיינע היהשע אינסטינקטן? גרויסע דיס-
 קוסיעס האבן זיך געפירט צווישן דער לערערשאפט און שול-
 טוערס אין גרעסערע און קלענערע צוזאמענקומען. לערערס
 האבן זיך באקענט מיטן דאלטאן-מעטאד פון אמעריקע, מיט די
 ארבעט-מעטאדן פון די סאָוועטישע שולן, מיט די אידעען און
 פראיעקטן פון די דייטשע שול-דעפארטערס. דא אין דער
 סביבה פון צישאָ זיינען אויך געבוירן געוואָרן גרויסע אייגענע
 נייע פעדאגאגישע אידעען און פלענער. אַ גרויסער שעפע-
 רישער ענטוויאָזם האָט אַרומגענומען די יינגערע עלעמענטן
 פון דעם ווילנער לערער-סעמינאַר און פון די אַקטועלע שולן.
 די דאָזיקע שטימונג האָט אויך פאַרכאַפט די עלטערע קינדער
 פון די צישאָ-פאַלקשולן און פון די עקסיסטרנדיקע גימנאַזיעס
 וואָס האָבן אויך געפירט זייער אַרבעט אין דער יידישער
 שפראַך.

לאָמיר ברענגען צוויי ביישפּילן פון אַזעלכע נייעגעבוירענע
 אידעען וואָס מען האָט אָנגעווענדט אין דער גאַנצער פראַק-
 טישער שול-אַרבעט:
 אויפשמעלונגען. מען דאַרף אַקטיוויזירן דעם לימוד פון
 יידישער ליטעראטור.

דער יידישער שרייבער און קינסטלער מאָר נישט זיין
 באַגרענעצט מיטן טעקסט פון דעם געדרוקטן לערנבוך, מען
 דאַרף די ליטעראַרישע ווערק און זייערע העלדן לעבעדיק

פארבינדן מיט דער גאנצער שולארבעט, מיט דער היינטיקער צייט און סביבה, מיט דער לעבעדיקער יידישער שפראך פון דער היים און פון קינדס אייגענעם אוצר. די שול און אירע תלמידים דארפן ווערן אינמיט פארבונדן מיט דעם שרייבער, יידישע ליטעראטור דארף ווערן א פאקטאָר פון לעבעדיקער פילאָסאָפֿיקער שעפּערישקייט. כדי צו דערגרייכן דאָס אַלץ, דארף מען אויסניצן אויפן בעסטן אופן די אייגענבוירענע טאלאָנטן פון יידישן קינד, זיין שפּראַך-שעפּערישקייט און דערפינדערישקייט, זיין פעאיקייט צו מאַלן און צו פאַרשמעלן די העלדן פון די באַליבטע שרייבערס און ביכער. אזוי אַרום איז אויפגעקומען דער גרויסער פּראַיעקט פון ליטעראַטור-אויסשמעלונגען פון באַזונדערע יידישע קינסטלערס. אַ מענדעלע-אויסשמעלונג, אַ שלום-עליכם-אויסשמעלונג, אַן אויסשמעלונג פון טויזנט יאָר יידיש לעבן אין פּוילן, — אַט דאָס איז געווען די טעמאַטיק פון די דריי גרויסע דערפאַלגרייכע אויסשמעלונגען. די אַרבעט איז פאַרטיילט געוואָרן צווישן אַלע שולן מיט זייערע לערערס און תלמידים.

אַלע האָבן געאַרבעט לויט איין אויסגעהאַלטענעם פּלאַן וועלכן עס האָבן צוגעגרייט די בעסטע פעדאַגאָגישע כּוחות פון דער צישאַ. הונדערטער קינדער האָבן צוגעשמעלט זייערע אייגענע שריפטן און אַפּהאַנדלונגען פון באַזונדערע ווערק און שרייבערס. הונדערטער פאַרטרעטן און צייכענונגען פון די העלדן פון די ביכער, קאַלירפּולע סצענעס פון יידישן שמעטל און גרויסער שמאַט, מאַנומענטן פאַר געשטאַרבּענע שרייבערס און דערמאַנונג פון די וויכטיקסטע דאַמעס פון זייער לעבן. אַפּשאַצונגען פון דער שפּראַך און סטיל פון באַזונדערע שרייבערס און איינצלנע ווערק, פּרוּאוון צו שאַפּן אינסצעניזאַציעס און אייגענעם פּאַרלויף פון די באַשרייבונגען, פאַראַלעלן פון ווערק פון וויכטיקסטע פּוילישע שרייבערס און זייער פאַר-גלייך מיט די יידישע אַריגינאַלן, — אַט דאָס איז געווען דער פאַרנעם פון דער גרויסער אידעע „אויסשמעלונגען פון ליטע-ראַטור און פון די וואַרט-קינסטלערס“. הגם די עצם אידעע

האָט זיך שוין אַרומגעטראָגן אויך אין דער פּעדאַגאָגיק פון אַנדערע פּעלקער — איז אַכער אָט דער גאַנצער אויסשמעלונג-פּראָיעקט איינגאַרטיק יידיש, פּאַלקסטימלעך באַתויכט מיט יידישער חכמה און הומאָר. די פּעדאַגאָג פון אַנדערע שפּראַכן ווען זיי האָבן זיך באַקענט מיט די נייע אַרבעט-און לערן-מעטאָדן פון דער יידיש-וועלטלעכער שול, האָבן זיך איבער-צייגט אַז די יידישע לערערס און שול-טוערס באַנעמען זייער גוט און אויפריכטיק די אידעען פון אַנדערע פּעדאַגאָגישע טיפּן און שפּראַכן, נאָר אַז זיי, די לעצטע, קאָנען אַ סך לערנען און געניסן פון דער יידישער שול און אירע אויפטוען.

דאָס זיינען געווען די צוואַנציקער און אַנאהייב דרייסיקער יאָרן פון אונדזער צייט-רעכענונג. דער נאַציזם און פאַשיזם האָט געשפּאַרט פון אַלע זייטן, די פּוילישע רעגירונג האָט מיט אַפּענע אַרעסט אויפגענומען די היטלעריסטישע מאַכערס, אַלע האָבן געפילט אַז אַ גרויסע שוואַרצע סכּנה רוקט זיך אָן אויף דער וועלט און גאָר באַזונדערס אויפן יידישן פּאַלק. און דאָך, ביז דער לעצטער מינוט, ביז די לעצטע מעגלעכקייטן, האָט די נייע יידיש-וועלטלעכע שול ניט איבערגעריסן איר אייגענעם דרך און זי האָט געמאָן אַלץ כדי דאָס לערנען און דאָס דערציען יידישע קינדער זאָלן ניט ליידן און זאָלן ניט צע-שמערט ווערן.

מעדעם-סאַנאַטאָריע

אויך די מעדעם-סאַנאַטאָריע איז אין תּוך געווען אַ גרויסער ליטעראַרישער און לערן-אויסשמעלונג-פּראָיעקט. אָט דער לערן-און דערציאונג-אַנשטאַלט פאַר די יידישע קינדער האָט שפּעטער באַקומען אַ גרויסן גוטן נאָמען און געוואָרן זייער פּאָפּולער און באַליבט אין די שול-פּעדאַגאָגישע קרייזן אין פּוילן און אַפילו אין אייראָפּע. לכתחילה האָט מען אויס-געבויט די סאַנאַטאָריע ווי אַ הייל-היגענישן אַנשטאַלט פאַר די קינדער פון די צישאָ-שולן, קינדער וואָס זיינען געווען

פיוזיש אויסגעשעפט און זייער אָפּט קראַנק אויף טוכערקולאָז. אָבער אין משך פון דער אַרבעט האָבן די לערערס און די מעדיצינערס פון דער סאַנאַטאָריע זיך פאַרטראַכט אויף דעם אַז די קינדער נייטיקן זיך אייגנמלעך אין אַ נייער אַטמאָ-ספּערע פון לערנען און דערציען, און אויף דעם יסוד איז אויסגעוואַקסן דער נייער גרויסער אַנשטאַלט וואָס איז געוואָרן פאַרבונדן מיטן נאָמען פון דעם באַליבטן בונדישן לערער און שרייבער וולאָדימיר מעדעס. אַ נייער פּעדאַגאָגישער פּרינציפּ איז איינגעשטעלט געוואָרן אין דעם אַנשטאַלט — פּרינציפּ פון קינדער-זעלבסטפאַרוואַלטונג, זעלבסטעטיקייט און אַק-טיווע מיטאַרבעט מיט די לערערס אויף אַלע געביטן. עס האָט זיך געשאַפן אַ וואונדערבאַרע האַרמאָניע צווישן קינדער און לערערס. די קינדער האָבן אַריינגעבראַכט פּראָדוקטן פון אַלע זייערע פעאיקייטן און טאַלאַנטן. די מעדעס-סאַנאַטאָריע האָט אויך בייגעטראָגן אַ סך צו די אויבן-באַשריבענע לאַקאַלע און לאַנד-אויסשטעלונגען. די לערערס וואָס האָבן אויך געלעבט אין דער סאַנאַטאָריע צוזאַמען מיט די קינדער, זיי האָבן דער-פילט אַ גרויסן זינען און טעם אין זייער אַרבעט, זיי האָבן איבערגעלעבט אַ ראַמאַנטישע ליבע צו אַם דער אינסטימוציע אין דער מוטערשפּראַך פון קינד, צו דער וועלטלעכקייט און פרייער דערציאונג מיט וועלכער די קינדער און דער גאַנצער אַנשטאַלט האָט געאַמעמט. אומאויסשעפּלעכע ענערגיע, איינ-ציאַטיוו האָבן די לערערס אַריינגעוועבט אין זייער אַרבעט.

די פאַרבינדונג פון דער סאַנאַטאָריע מיט די צישאַ-שולן אין וואַרשע איז געווען אַ נאַענטע און אינטימע. אַלע האָבן געפילט אַז עס וואַקסט אַ נייער דור, קינדער אויסגעהאָדעוועט אין דער יידיש-וועלטלעכער שול און איינגעלעבט אין דער גאַנצער קולטור-באַוועגונג. די שול-אידעע איז געווען פאַר-קניפט מיט די אידעאַלן פון נאַציאָנאַלער און סאַציאַלער באַ-פרייאונג פון יידישן פּאָלק. אַן אַטמאָספּערע פון שמענדיקער שעפּערישקייט, רירעוודיקייט, פאַטאַס, אַזוי האָט אויסגעזען די יידיש-וועלטלעכע שול אין פּוילן און די קרוין פון איר אַרבעט, די מעדעס-סאַנאַטאָריע.

וועלמלעכקייט איז דא געווען א נאטירלעכער פרינציפ, ווייל וועלמלעך איז געווען דער גאנצער לעבנסשטייגער פון דער ארבעטערשאפט און פון דער עלטערנשאפט. דער גאנצער ארט לערנען און דערציען אין דער צישא-שול און אין דער סאנאטאריע, די מעטאדן פון פארשן, נאכדענקען, דער לימוד פון נאטור, — דאס אלץ האט געוועקט ביי די קינדער דעם באוואוסטזיין און דאס האט זיי געמאכט פאר קריטיש בא-וואוסטזיניקע מענטשן. דער גייסט פון פרייער דערציאונג און פון דער זעלבסטמעטיקייט און שאפונג פון קינדער-קאלעקטיוו, דאס האט געפירט צו דעם אז אין דער שול האט געהערשט עמישע, הומאניטארע דערציאונג, מענטשלעכקייט, ברידער-לעכקייט, חברישקייט. די צישא-שול און די סאנאטאריע האבן אויסגעבילדעט אן אייגענעם פעדאגאגישן געדאנק, אן אייגענע דערציאונג-סיסטעם וואס איז געווען בארעכטיקט סיי נאציא-נאל, סיי פעדאגאגיש, פסיכאלאגיש. קיינער האט נישט גענוצט דעם טערמין „סאציאליסטישע דערציאונג“, אבער זי איז גע-קומען צום אויסדרוק אין הונדערטער קלייניקייטן, אין פאר-שיידענע פארמען. מען קען זאגן: די קינדער האבן געלעבט און געשאפן סאציאליסטיש, נישט חושד זייענדיק אז דאס איז סאציאליסטיש. עס איז באמת געווען אן אוניווערסאל-מישע, אינטערנאציאנאליסטישע און סאציאליסטישע דערצי-אונג. דערפאר האבן א סך פעדאגאגן און שול-רעפארמערס אין דייטשלאנד און פראנקרייך אזוי הויך אפגעשאצט דעם אויפטו פון דער דאזיקער שול-באוועגונג און אנטרעקנט איר גרויסע אויטאריטעט.

אין דער שול און אין דער סאנאטאריע האט מען נישט געפרעדיקט קיין „יידישזום“ און נאציאנאליזם, ווייל דא איז נאטירלעך אלץ געווען יידיש, פאלקסטימלעך, עמדיק. דער קאנטראסט צווישן די קינדער און עלטערן, צווישן דער שול און דער סביבה האט זיך אויף קיין איין מינוט נישט איבער-געריסן. שול-ווגנט-עלמערן-לערער — דאס איז געווען איין קייט פון יידישן געוועלשאפטלעכן לעבן. די יוגנט האט גע-

וואַלט האָבן איר שול. די שול האָט געוואַלט האָבן איר יוגנט.
דאָס איז געווען דער באַטייט און די גרויסקייט פונעם
צווייטן דור אין די ניינצן צוואַנציקער-דרייסיקער יאָרן מיט
זייער וואַנדערלעכן יידיש-וועלטלעכן פאַרמעסט. דער דאָזי-
קער צווייטער דור האָט זיך אינגאַנצן אונטערגעשיידט פונעם
ערשטן פּיאַנערישן דור אין די יאָרן 1900—1917. דער
פּיאַנערישער דור איז נישט געווען קאַנצענטרירט אויף איין
געאָגראַפּישן ראיאָן און אויף איין טיפּ יידישע מענטשן. ער
איז געווען צעשפּאַרט און צעשפּרייט איבער אַ לענגערן פּעריאָד,
פאַרברענגענדיק יעדן מאָל אַן אַנדער יידישן סעקטאָר און זיך
נישט קאַנצענטרירט אויף איין אידעאָישן פונקט. דערפאַר
האָט ער נישט געפילט אין זיך קיין גייסטיקע עקשנות, ניט
געגעבן דעם געהעריקן ווידערשטאַנד צו די קעגנערס און
שונאים, נישט אויסגעקריסטאָליזירט קיין אייגענע פּראָגראַם
און לאַזונגען.

אַנדערש איז געווען אַט-אָ-דער צווייטער דור וואָס מיר
באַהאַנדלען איצט. ער האָט אָפּערירט אין איין לאַנד, צווישן
איין פעסטן יידישן סעקטאָר און ער איז נישט אויסגעשטאַנען
אַזעלכע רציחות און שחיטות אַזוי ווי די אוקראַינער יידן,
למשל. ער האָט פאַרמאָגט אַ סך ווידערשטאַנד-קראַפט און
איינגעשפּאַרטקייט, ער האָט זיך באַזירט דער עיקר אויף אַ
באַוואוסטזיניקער אַרבעטערשאַפט וואָס האָט געבויט אירע
אייגענע פאַרטייען און אינסטיטוציעס. די יידישע שפּראַך, דער
יידישער לעבנסטייגער האָבן געהאַט טיפּע וואַרצלען אין דעם
גאַנצן אַרום. יידן האָבן זיך געפילט ווי בירגער אין לאַנד און
האָבן געקעמפט פאַר נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטונג. אַט אויף
דעם באַדן איז אויסגעוואַקסן און זיך פאַרשפּרייט די שול-
סיסטעם און די אידעאָלאָגיע פון דער צישאַ און איר באַוועגונג.

דאָס איז געווען דער אויפטו און די דערגרייכונג פונעם
צווייטן דור אין די 20ער און 30ער יאָרן פון אונזער צייט-
רעכענונג.

די נישט-פארענדיקטע

סימפאניע

פון גרויסן דור

במשך פון די לעצטע יארהונדערטער האט זיך די יידישע פאלקסמאסע געקלאמערט אין דער יידישער שפראך און מיט איר הילף אריינגעבראכט א סך וועלטלעכקייט און שאפונגס-פרייד אין אַרעמען גרויען יידישן לעבן. מיט יעדן טאג ווערט ביי יודן קלענער די ראל פון רעליגיע אין פרויוואַסן און אין געזעלשאפטלעכן לעבן. דער גרעסטער טייל פון די אלע פאקטאָרן וואָס האָבן געהאַלטן אויסצוהאַלטן די גאַנצ־ קייט פון דער יידישער נאַציע, איז געווען וועלטלעך לויפן עצם נאַטור.

יידיש און וועלטלעכקייט איז געווען אַ געזונטער און פּאַזיטיווער יש אין יידישן לעבן. מיט דער פּאָן פון יידיש און וועלטלעכקייט איז די צישאַבאַוועגונג געשטאַנען ווי אַ הויכע וואַנט אַרום אירע קינדער און אינסטיטוציעס, און איר היס־ טאַרישע אַרבעט האָט נישט אויפגעהערט ביזן סאַמע לעצטן טאָג פון אומקום פון פּוילישן ייִדנטום. די לעדערשאַפט און די שול־אַפּירערשאַפט פון צישאַ זיינען אומגעבראַכט געוואָרן דורך די היטלערישע האַרדעס — צוזאַמען מיטן גאַנצן ייִדנטום פון פּוילן, צוזאַמען מיט די עלטערן פון די קינדער און יוגנטלעכע.

די יידישוועלטלעכע שול און די צישאַ זיינען דערפאַר אַריין אין דער געשיכטע פון אונדזער דור ווי די טרעגערס פון גרויסע נאַציאָנאַלע אידעאַלן, ווי די פּריידיקערס פון גרוי־ סע פּעדאַגאָגישע אידעען און לאַזונגען, ווי די בויערס פון דער יידישער קולטור־אויטאָנאָמיע פון אונדזער צייט.

דאָס איז געווען די נישט־פּאַרענדיקטע סימפּאָניע פון די צוויי גרויסע דורות... איז געקומען דער נאַצי־מכול, און האָט דאָס

אלץ אָפגעווישט. אומגעקומען דאָס פאלק, אומגעקומען זיין
יונגט און זיינע קינדער, און אומגעקומען איז אויך דאָס
שענסטע קולטור־ווערק פון יענעם דור — די מעדעס־סאַנאַ-
טאַרע, די יידישע וועלטלעכע שול און די צענטראַלע יידישע
שול־אַרגאַניזאַציע. עס איז אָפגעמעקט געוואָרן און אויסגע-
וואַרצלט געוואָרן דער גרויסער יידישער ישוב אין פוילן. עס
איז אָפגעמעקט געוואָרן איינע פון די שענסטע תקופות אין
לעבן פון פוילישן יידנטום. די גזירות תש"ב וועט פאַרשריבן
ווערן ווי די גרעסטע נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראַפּע אין אונדזער
געשיכטע. ניטאָ מער דער מעכטיקער קוואַל פון נאַציאָנאַלער
אייגנאַרטיקייט און פון קולטור־נאַציאָנאַלער שעפער־ישקייט
פון צוויי וואונדערבארע דורות אין אונדזער צייט.

און דאָס איז די נישט־פאַרענדיקטע סימפּאָניע פון די צוויי
דורות אין אונדזער צייט. נישט־פאַרענדיקט אין עבר און
נישט־פאַרענדיקט אין היינט און אין עתיד. המשך קומט ...

א י נ ה א ל ט :

זייט	
5	אברהם רייווען — מיין דור (ליד) — — — — —
7	צום אַנדענק — — — — —
9	I. זכרונות פון מיינע יינגערע יאָרן — — — — —
11	מיינע צוויי שטעט — כערסאָן און אַדעס — — — — —
14	עפיוזאָדן פון יינגערע יאָרן — — — — —
23	אין ווילנע און צוריק אין כערסאָן — — — — —
31	מיינע ערשטע טריט אין דער אומלעגאלער אַרבעטער־באַוועגונג
43	אין דער רוסישער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער אַרגאַניזאַציע —
59	מיין אַרבעט אין „בונד“: יעקאַטערינאַסלאָו, קיעוו — — — — —
74	מיין ערשטע לערער־פּראַקטיק אין תלמוד־תורהס פאַר יינגלעך
83	ערשטע פעדאָגאָגישע דערגרייכונגען — — — — —
100	אַ בעקער־אַרבעטער פון סוכאַרעס פאַר דער אַרמיי — — — — —
101	רעוואָלוציע און קאַנטער־רעוואָלוציע — — — — —
105	פאַטריאַטישע שטימונגען — — — — —
109	וואַלן צום שטאַטרט — — — — —
115	קיעוו — קולטור־ליגע — — — — —
121	II. חשבון הנפש וועגן אונדזער דור — — — — —
	III. די תקופה פון גרויסער יידיש־וועלטלעכער
133	שעפּערישקייט — — — — —
133	(א) דער פּיאַנער־דור — — — — —
151	(ב) וואַרשע — גייסטיקע שעפּערישקייט און דערהויבונג —
163	IV. די נישט־פאַרענדדיקטע סימפּאָניע פון גרויסן דור

**ח. ש. קאודאן באהאנדל'ט די זעלבע עפאכע מיט
אירע פראבלעמען — אין זיינע ווערק:**

- (1) די געשיכטע פון יידישן שולוועזן אין אומאָפּהענגיקן פּוילן. — מעקסיקע 1947, 571 זייטן.
- (2) פון חדר און שקאַלעס ביז צישאַ. — מעקסיקע 1956, 455 זייטן.
- (3) לערער־זיכור־בוך. — ניו־יאָרק 1952, 568 זייטן (רעדאַגירט).
- (4) מעדעס־סאַנאַטאַריע־בוך. — „המנורה“, תל־אביב 1971, 460 זייטן (רעדאַגירט).
- (5) די בונדישע טעטיקייטן אויפן געביט פון שול, קולטור, ליטעראַ־טור, טעאַטער. — די געשיכטע פון „בונד“, באַנד 4.
- (6) שלמה מענדעלסאָן, דער שול־ און קולטור־טוער (ש). מענדעלסאָן, זיין לעבן און שאַפן. — פאַרלאַג „אונזער צייט“, נײַ 1949.
- (7) אין די טעג פון רעוואָלוציע — אין איינער אַ שטאַט (18-1917 אין כערסאָן). — פאַרלאַג ח. בושאַזאַ, וואַרשע 1928, 111 זייטן.